

Ára: 1450 Ft

A Múltunk folyóirat legújabb számait keresse a Napvilág Kiadónál!
Rendelje meg kedvezménnyel! >> www.napvilagkiado.eu

2024/11

MOZGÓ VILÁG

11

MOZGÓ VILÁG

2024/11

Somogyi Zoltán tanulmánya a politikai bosszúról • Erő Zoltánnal beszélget F. Szabó Emese • Köldök-Magyarország: Rab László riportja • Acsai Roland, Murányi Zita, Tóth B. Judit és Tóth Krisztina, versei • Benedek Szabolcs és Gerzsenyi Gabriella prózája

Csengery Kristóf • Csepeli György • Dalos György • Gárdonyi László • Hargitai Miklós • Kiss Judit Ágnes • Kőrösi Imre • Mélyi József • Parászka Boróka • Pető Iván • Pócsi Orsolya • Révész Sándor • Stuber Andrea • Vadas József • Végel László

2024/11

Somogyi Zoltán	3	A politikai bosszú intézménye az Orbán-rezsimben <i>Tanulmány</i>
F. Szabó Emese	9	Sokszor szavaink sincsenek rá <i>Beszélgetés Erő Zoltánnal</i>
Gárdonyi László	21	A jelentés keresése – <i>Kicsiny Balázs műveiről</i>
Tóth Krisztina	24	Film <i>Vers</i>
Murányi Zita	25	koponya; dió; 148; altamira <i>Versek</i>
Tóth B. Judit	28	A nő <i>Vers</i>
Acsai Roland	29	A rókárról; A lét játszik vele; Pár percnyivel <i>Versek</i>
Benedek Szabolcs	31	Vörös és fehér <i>Regényrészlet</i>
Gerzsenyi Gabriella	40	Jól bezárva <i>Novella</i>
Pócsi Orsolya	47	Oszkár és fiai <i>Szociográfia</i>
Rab László	61	Köldök-Magyarország <i>Riport</i>

Hónapló

Dalos György	73	Sólem Áléchem
Kiss Judit Ágnes	77	Művelem kertjeimet
Hargitai Miklós	80	A teve meg a tű foka
Parászka Boróka	83	Dédapánk, Drakula
Végel László	86	Aranykor Szerbiában

Reflex

Révész Sándor	90	A máról nem is beszélve...
Iványi Gábor	99	Kátránypapír és kerítésdrót

-ról, -ről

Pető Iván	103	Récit
Kőríz Imre	107	A Mátrai-saga
Csepeli György	112	Csehov brutál
Csengery Kristóf	115	Áldott Magánosság
Stuber Andrea	118	Örülj, hogy falunap van a városban!
Vadas József	121	Tévé a Ligetben
Mélyi József	125	Képelmélet, hibahatár

Kedves Olvasóink! A Mozgó Világ előfizetői díja és az egyes példányok ára nem változott. Az áruspéldányok 1450 forintért vásárolhatók meg, az éves előfizetői díj 12 000 forint.

A lap előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), telefonszámon (+361-331-9393), a szerkesztőség címén és e-mail-címén is: mozgo@mozgovilag.hu.

Köszönettel és tisztelettel: A Szerk.

Megjelent a

MAZSIHISZ
a változó világra nyitott zsidóság

U Új Köztársaságért
Alapítvány

© | CONCORDE

LENTUS Kft.

Bojár Gábor

Felcsuti Péter

Horn Péter

Janikovszky János

Kende Péter

Kornai András

Nyíri Pál

Szelényi Iván

és más magánszemélyek támogatásával

B | BRAUN
SHARING EXPERTISE

2

Mozgó Világ 2024/november

ötvenedik évfolyam

Főszerkesztő: P. Szűcs Julianna

A szerkesztőség tagjai: Majtényi László (a kuratórium elnöke), Barna Imre (vers, próza), Bog-nár Róbert (kuratóriumi tag), Csák Csongor (kuratóriumi tag), Gárdonyi László (képzőművés-zet), Király Ágnes (asszisztens), Nagy Zoltán (jogász), Rab László (olvasószerkesztő), Szűcs Péter (tördelőszerkesztő), Varró József (gazdasági vezető), Vitányi Iván (kuratóriumi tag).
Terjesztés: Magyar Lapterjesztő Rt. 1097 Bp., Táblás u. 32. Postacím 1388 Bp. Pf. 73.

A szerkesztőség címe: 1051 Budapest, Nádor u. 26. Telefon: 331-9393. E-mail: mozgo@mozgovilag.hu. Kiadja a Mozgó Világ Ala-pítvány. Adószám: 19650414-2-41. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága, 1008 Budapest, Orczy tér 1. Elő-fizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, e-mailen: hirlap.elfizetes@posta.hu. További információ és előfizetői panaszok: Magyar Posta 36 1 767-8262 vagy ügyfelszolgalat@posta.hu. Külföldön terjeszti a Batthyany Kultur-Press Kft. (e-mail: bat-thyany@kultur-press.hu; H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6. Tel.: 201-8891). Előfizetési díj 1 évre 12 000 Ft. Indexszám: 25604. Készült a Coradix Kft.-nél. HU ISSN 0324-4601

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda 2-től 5-ig

Mozgó Világ-online: www.mozgovilag.hu

Számlaszámunk: MBH Bank 10300002-20323080-00003285

A politikai bosszú intézménye az Orbán-rezsimben

A Méltányosság Politikaelemző Központ blogján érdekes kétrészes írást¹ közölt nemrég Zsolt Péter a bosszú intézményének természetrajzáról és annak politikai vonatkozásairól. A cikk bemutatja, hogy az általános felfogás szerint a bosszúból bosszú születik, az agressziót eszkalálja, így a felek beleragadnak a konfliktusba, ugyanakkor mélyebb megközelítésben a bosszúnak lehet civilizáló hatása is a társadalmakban, mivel a bosszú nem feltétlenül következik be, hanem épp annak lehetősége az, ami korlátozza a konfliktusokat. Mindez kiváló elméleti kiindulópont ahhoz, hogy közelebbről megvizsgáljuk a politikai bosszú jelenségét és szerepét a napjainkat meghatározó politikai rendszerben.

Elméleti keretek: az állam kialakulásától a tribalizmusig

Zsolt Péter írásában számos példát hoz a bosszú működésére. Ezek azt mutatják, hogy a történelmi „fejlődést” olyan struktúrák megjelenése jelenti, amelyekben a bosszú úgy szabályoz, hogy már nem okoz hosszú távú, véget nem érő láncolatot, sokkal inkább a következmények lehetőségével fenyeget, ezáltal pedig az emberek viselkedését szabályozza. Így például a maffiában a bosszú

alapvetően szabályozó eszköz, a tagok között pedig mindenki tisztában van azzal, hogy milyen normaszegésért mi járhat, mit von maga után például, ha valaki kibeszél.

Ugyanígy az egyes politikai rendszerekben is fontos szerepe van a következményekkel való fenyegetésnek, miután az államfejlődés során az intézmények kivették az egyes emberek kezéből az igazságszolgáltatás és az erőszak alkalmazásának lehetőségét. Kialakult a Max Weber által leírt állami erőszak-monopólium, amelyet demokráciák éppúgy alkalmaznak, mint az autokráciák. Ráadásul a következményekkel, szankciókkal való fenyegetésnek nem pusztán az igazságszolgáltatás a terepe, a szemben álló politikai erők egy demokráciában is fenyegetik egymást, amikor megígérik a másik ellenőrzését, elszámoltatását vagy bizonyos politikai döntések visszacsinálását kormányváltás esetén. Ez is egyfajta politikai bosszú, mely része a politikai versengésnek és a demokratikus berendezkedésnek. Ami pedig az autokráciákat illeti, – ahogy Zsolt Péter is írja – a fenyegetés és a megfélemlítés még fontosabb szabályozó szerepet tölt be, akár már felség sértésnek vagy hazárdulásnak titulálva azt is, ha valaki nem ért egyet a hatalmon lévőkkel, és nyíltan kritizálni meri őket. A legkeményebb diktatúrákban ez végső soron elvezethet a politikai ellenfelek megsemmisítéséhez is.

¹ https://meltanyosság.blog.hu/2024/08/26/a_bosszu_első_resz, https://meltanyosság.blog.hu/2024/10/07/a_bosszu_masodik_resz

Persze az állam sosem személytelen intézmény, még ha a politikai elemzésekből sokszor ez a kép rajzolódik is ki. A politikai rendszereket is emberek alkotják, és az emberek milyensége jelentősen befolyásolja az intézmények működését. Bármely berendezkedés stabilitása azzal függ össze, hogy a politikai következményekkel való fenyegetés mennyire arányos és következetes. Ezért amikor például egyik kormány a másik után azzal fenyegetőzik, hogy az elődök korrupt szereplőit megbünteti, aztán mégsem történik semmi, akkor a teljes közösségben bizonytalanság alakul ki, és végül a rendszer stabilitása is meggyengülhet. Másfelől ha a következményekkel való fenyegetés vagy a politikai bosszú beteljesítése parttalanná válik, az szintén alááshat egy rendszert, hiszen előbb-utóbb senki sem fogja magát biztonságban érezni.

A bosszúval való fenyegetés ugyancsak fontos lehet az államok vagy népek közötti konfliktusokban is. Ha a közel-keleti konfliktust nézzük, jelenleg épp végtelenedni látszik a bosszúállások láncolata, az egymással szemben álló felek napi szinten nyilatkoznak megtorlásról, a konfliktus feloldását egyre többen csak a másik teljes elpusztításában látják, ami miatt erősödik az a félelem, hogy a Közel-Keleten sosem lesz béke. Persze ebben a felek felelőssége nem egyenlő mértékű: 2023. október 7-én a Hamász brutális támadását Izrael ellen épp az válthatta ki, hogy Izrael és az Öböl-menti arab országok az ún. Ábrahám-egyezményekkel² nagyon is közel kerültek ahhoz, hogy kapcsolataikban történelmi fordulat

álljon be. 2023-ra már úgy nézett ki, Szaúd-Arábia is megállapodik Izraellel. Éppen ezt a folyamatot akasztották meg az Irán által támogatott iszlamista terrorszervezetek akciói, amelyek kiváltották az izraeli vezetés válaszcsepásait. Az eszkalálódó gázai háborúban egyelőre nem sikerült megállni a bosszúval való fenyegetésnél, de talán hosszabb távon még sikerülhet visszatérni oda, hogy az elrettentés elég legyen a béke fenntartásához, ahogy például a hidegháború idején, amikor a szemben álló felek kapcsolatát a megsemmisítő csapással való kölcsönös fenyegetés normalizálta.

Kibékíthetetlen konfliktusok természetesen kialakulhatnak egy államon vagy egy nemzetben belül is. Ez különösen látványos napjainkban, amikor a politikai polarizáció egyre erősödni látszik az egyes társadalmakban. A korszellem arra sarkallja a politikusokat, hogy mind nagyobb megosztottságot generáljanak az emberek között, mégpedig úgy, hogy a maguk oldalán hozzák létre a többséget. Ennek eszközei a folyamatos félelemkeltés, a fekete-fehér gondolkodás, az összeesküvés-elméletek, a politikai riválisok démonizálása, a tekintélyelvűség erősítése, a vezető iránti feltétlen hűség kialakítása akár a bosszúval való fenyegetéssel is. Ez eredményez összességében olyan társadalmi közeget, amelyben nemcsak közös jövőkép nincs, de mindenki által elfogadott jelentéssel bíró fogalmak sem léteznek. Ebben a környezetben nyilvánvalóan nagyobb tere nyílik a tekintélyelvű politikának és az informális hatalmi alá- és fölrendeltségi viszonyok kiépülésének. A 20. század borzalmainak emlékezete egyre fa-

² <https://hiia.hu/abraham-megallapodasok/>

kul, és megint kezdünk ott tartani, hogy nemzetközi kutatások³ szerint növekszik egyes társadalmakban azok aránya, akik szerint meg lehet mondani egy emberről, hogy jó vagy rossz, pusztán az alapján, ha tudjuk, politikailag hol áll. Ez nem csupán a rendesen ki sem alakult újdemokráciákban vagy az autokráciákban figyelhető meg, de olyan országokban is, amelyeket stabil demokráciáknak tekintünk. Gondoljunk csak az egy-egy korábbi amerikai elnökválasztásra, amikor Donald Trump hívei a felülről érkező üzenetek hatására nem ismerték el (mint ahogy a mai napig nem ismerik el) a választási vereséget, és betörték a Capitolium épületébe.

Ez a tribalizmus jelensége. Egyfajta új törzsi politikai szembenállás alakul ki, amely hol erősebben, hol gyengébben mindig megvolt, de a jelenlegi körülmények között ismét nagyobb mértékűvé növekedhet. Ennek következtében végletesen szétszakadhat a társadalom szövete, értelmüket veszítik a tények, hitelvékké válnak a teljesen nyilvánvaló hazugságok, csak a követett, törzsi vezető szava számít, ezáltal pedig megbeszélhetetlenné, így megoldhatatlanná válnak a valós problémák, ami pedig végső soron a politika tényleges funkciója lenne.

Az Orbán-rezsim bosszúmintázatai

A mai magyar politikai berendezkedés a társadalmi polarizáció, a tribalizmus és a tekintélyelvűség erősödésének sokat emlegetett példája a világban, noha Magyarország

nem egyedi és nem is végletes formája a fenti jelenségeknek.

Az Orbán-rezsim Szergej Gurijev és Daniel Treisman meghatározását⁴ átvéve „spindiktatúra”, olyan információs autokrácia, amely kifinomult hatalomtechnikai és kommunikációs eszköztárral tartja magát kormányon, miközben demokráciának mutatja magát. Ennek az eszköztárnak része a politikai bosszúval való fenyegetés is, amelyet időről időre alkalmaz a rezsim, de az nem mondható, hogy magának a rendszernek az alapjai a bosszúra épülnek. A hatalmon lévők sokkal inkább racionálisan, hideg politikai számítás alapján használják a politikai bosszú intézményét. Bár ebben is vannak kivételek, mint például a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség ellen folytatott politikai bosszúhadjárat, amely átlépni látszik a kegyetlen politikai kalkuláció határait, és feltehetően valamilyen Iványi Gábor és Orbán Viktor között feszülő mély személyes konfliktusra vezethető vissza.

A személyes ellentétek persze más személyek vonatkozásában is meghatározták, befolyásolták az elmúlt másfél évtizedben az Orbán-rezsim működését. Biztosra vehető, hogy Gyurcsány Ferenc és Orbán Viktor több mint két évtizedes párharca rányomta a bélyegét a rezsim általános működésére, mint ahogy Simicska Lajos 2015-ös lázadása is fontos eseménye a közelmúlt történetének. Ezekben az esetekben mégsem a bosszú beteljesítése lett a rezsim célja.

³ https://politicalcapital.hu/hireink.php?article_read=1&article_id=2278

⁴ Szergej Gurijev és Daniel Treisman: *Spindikttátorok – A zsarnokság változó arca a 21. században*, HVG könyvek, 2023.

Ahogy a rendszerváltás idején elmaradt az elszámoltatás, úgy 2010 után sem lépett túl a retorika keretein a megelőző korszakkal való leszámolás. A Fidesz vezetése Gyurcsány Ferenc esetében több hasznát látta annak, ha a politikai pályán tartják és démonizálják a korábbi kormányfőt, a Gyurcsány-korszak visszatéréseivel való fenyegetés pedig kétségtelesen több politikai hasznot hajtott az Orbán-rezsimnek, mint ha bizonytalan kimenetelű büntetőjogi eljárásokba kezdtek volna.

Simicska Lajos esetében szintén nem történt teljes leszámolás. Noha a Simicska-lázadás rendkívül hevesen és Orbán Viktor számára kifejezetten veszélyesen indult, kettejük háborúja végül eljutott a megegyezésig. Simicskát megfosztották médiabirodalmától, kormányzati befolyásától és vagyonának jelentős részétől, más azonban nem történt vele. Néhány év elteltével, amikor Simicska és Orbán kiegyezett, az egykori és legfőbb háttérember, a rezsimnek tett szolgálatainak csendes elismerése mellett, békében visszavonulhatott. Simicska Lajost nem zárták börtönbe, nem érte váratlan baleset, nem esett ki egy toronyház ablakából, ahogy a Vlagyimir Putyinnal szembeszálló orosz oligarchák szokták, ez pedig önmagában jelzi a magyar rendszer orosz berendezkedéshez képest puhább jellegét és a hatalom racionális számítását, amely felülírja a politikai bosszú esetleges vágyát. Nincs bosszú az erősekkel szemben, illetve ha a politikai érdek felülírja annak esetleges értelmét.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy a bosszúval való fenyegetés vagy annak beteljesítése egyáltalán ne volna jelen az Orbán-rezsimben. „*Mi szelíd*

és derűs emberek vagyunk. De nem vagyunk se vakok, se balekok. A választás után természetesen elégtételt fogunk venni, erkölcsi, politikai és jogi elégtételt is”⁵ – mondta Orbán Viktor 2018. március 15-én. És valóban: a gyengékkel, a védekezni és visszaütni képtelenekkel szemben nem ritka a bosszúhadjárat, amely a lejáratástól a jogi eljárásokig változatos formákat ölthet. A már említett Iványi Gábor mellett megtapasztalhatta az Orbán-rezsim bosszúját számos közéleti és politikai szereplő.

Így például egészen abszurd kormányzati támadásoknak volt kitéve hosszú hónapokon át a többek között Heller Ágnes nevével fémjelezhető filozófusi kör, amely ellen rögtön az Orbán-rezsim kiépítésének kezdetén lejárató kampány indult. Bizonyos kutatási pénzek kapcsán még büntetőeljárásokat is indított a kormányzat, amelyekről persze később kiderült, hogy nem volt semmi alapjuk.

A kormányzattal szemben kritikus, a hatalmat ellenőrizni képes, a korrupciós ügyeket feltáró és korrupt politikusokat leleplező civil szféra, valamint a független sajtó ellen számos bosszúhadjárat indult az elmúlt években. Emlékezetes, hogy a *Népszabadságot* nem sokkal azután zárták be, hogy a lap képeket közölt arról, hogy helikopterrel jött haza egy nyírségi esküvőről Rogán Antal és családja. Az újságírókat és a civileket a Soros György nevéből szitokszót csináló összeesküvés-elmélet keretében tartja a rezsim állandó nyomás alatt. A putyini mintát kö-

⁵ <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/orban-viktor-unnepi-beszede-az-1848-49-evi-forradalom-es-szabadsagharc-170-evfordulojan/>

vetve idegen ügynököknek bélyegzi őket, eljárásokat indít ellenük, hogy ne legyenek képesek a munkájukat, azaz a hatalom ellenőrzését ellátni. Ennek a folyamatnak egyik csúcspontja az elmúlt években az Ökotárs Alapítvány elleni rendőri akció volt, amely végül nemzetközi hullámokat verve mindenféle eredmény nélkül ért véget, sőt, politikailag is kontraproduktív volt a kormányzat számára. Ez azonban nem szegte a rezsimek kedvét, a bosszúval való fenyegetés legfőbb eszköze jelenleg az ugyancsak orosz minta alapján felállított Szuverenitásvédelmi Hivatal, amelynek kutatóintézetét egy volt III/III-as vezető irányítja. Ez a hivatal a kormányzati korrupciós ügyeket rendre feltáró Transparency International (TI) magyar szervezete és az *Átlátszó* portál ellen indította első látványos eljárásait. A cél ebben az esetben is az ellehetetlenítés és a megfélemlítés. Talán az sem véletlen, hogy TI ellen nem sokkal azután indult fokozott támadás, hogy a szervezet tanulmányt⁶ közzétett a Magyarországon átláthatatlanul működő magántőkealapokról.

A politikai bosszút elszenvedő ellenzéki politikusok sora hosszú és ismert. A Rogán Antal ingatlanügyeit leleplező Juhász Péter, a Simicska Lajossal összefogó Vona Gábor, az Iványi Gábort védelmező Donáth Anna csak néhány név azok közül, akiknek nem pusztán lejárattással, hanem különféle jogi eljárásokkal is szembe kellett nézniük. Mára közös jellemzőjük, hogy mindannyian a politika partvonalára sodródtak.

⁶ https://transparency.hu/wp-content/uploads/2024/09/magantokealapok_web_final.pdf

A politikai bosszúval való fenyegetés nemcsak a rendszer csúcsán, hanem az Orbán-rezsimek alsóbb szintjein is érvényesül, és itt még fontosabb lehet a szerepe, mint a nagypolitikában. Ennek működését kiválóan mutatja az a 2019-ben nyilvánosságra került hangfelvétel, mely az *Egri Ügyek* nevű helyi újság birtokába került, és még a 2018-as országgyűlési választás utáni időszakban rögzítettek. A felvételen Oroján Sándor, az egri Fidesz-szervezet akkori ügyvezető alelnöke tartott előadást arról, hogyan működik a Nemzeti Együttműködés Rendszere. Oroján a környék önkormányzati vezetőit egy konkrét tiszafüredi ügyből kiindulva oktatta ki arra, hogyan kell értelmezni egy fideszesnek a politikát. Az üzenet lényege az volt, hogy valaki vagy idomul a rendszerhez, vagy átkerül az árok túoldalára, és akkor sem önkormányzati funkciót, sem más gazdasági megbízatást nem kaphat. Mindenkinek helye van ebben a rendszerben, de politikailag támadni nem szabad, mert abban a pillanatban ellenséggé válik – szövegezte az üzenet. Oroján egész pontosan azt mondta: „*Ha valaki politizál és az ellenfelünk a politikában, a politikai térben, akkor azzal nem beszélgetünk, nem próbáljuk meggyőzni, hanem legyőzzük. Pont! És ha valaki politikai ellenfele a tiszafüredi polgármesternek, akkor úgymond politikai ellenfele nekem is és Nyitrai Zsoltnak meg a közösségnek, mert ő a rendszernek a politikai ellenfele*”. Ez nem más, mint a bosszúfenyegetés legklasszikusabb megfogalmazása, akár csak a cikk elején említett maffiaszabályok esetében: ez egy közösség, amely gondoskodik a tagjairól, de ha kibeszélés van, vagy ha a közösség tagjaival valaki nyilvánosan

szembefordul, annak nagyon súlyos következményei lesznek.

Az Oroján-féle hangfelvétel nem egyedi eset, nem egy ember túlkapása a végeken, hanem egy rendszert tükröz, amely szerint az Orbán-rezsim helyi szinten működik. Ezt igazolja egy másik megszólalás is, amelyet Lázár János mondott 2022 után Hódmezővásárhely vonatkozásában. Eszerint: „*Ha a hódmezővásárhelyiek újraválasztják Márki-Zayt, semmilyen kormányzati támogatásra nem számíthatnak*”. Magyarán, a politikai bosszúval való fenyegetés ebben az esetben már nem is csak a szervezetben részt vevőkre, hanem a választópolgárokra is vonatkozik. Ha egy település lakói „jól szavaznak”, akkor számíthatnak arra, hogy az önkormányzatnak lesznek forrásai, ha viszont nem, akkor nem lesz támogatás. 2019 óta számtalanszor láthattuk azt, hogy ez nem üres fenyegetés, a kormány először a Covid-járvány örvén vonta el az önkormányzati forrásokat egy részét, melyekből nem keveset politikailag szelektív módon, azaz a kormánypárti vezetésű településeknek, egyedi döntésekkel visszaosztottak.⁷ Bár a választók sok településen nem ijedtek meg a politikai bosszútól, és 2024-ben újra ellenzéki vezetést választottak helyben, a kormány ezt a gyakorlatot folytatta és egyre jobban kiterjeszti, ahogy az rögtön a legutóbbi önkormányzati választás után a helyi bevételeitől aránytalanul megfosztott Paks eklatáns példáján is látható volt.

Körösényi András egyik cikkében⁸

⁷ https://k.blog.hu/2022/01/21/helyi_onkormanyzatok_magyarorszagon_a_rendszervaltastol_a_jarvanyig

⁸ <https://www.valaszonline.hu/2023/06/30/ner-forditott-elszamoltatas-lazar-janos-demokraciahiany-korosenyi-andras/>

a Lázár János által megfogalmazott gyakorlatot rendszerszintű jelenségként írja le. Úgy véli: „*a kormány – a végrehajtó hatalom vezetője – számonkéri az állampolgárokon, hogy miként szavaztak a választásokon, és ez alapján jutalmazza vagy szankcionálja őket. Azaz nem a választópolgárok számoltatják el a képviselőjüket, illetve végső soron a kormányt, teljesítményükről (mennyre képviselik a közérdeket, közjót), hanem megfordítva. A kormány számoltatja el a választókerületet vagy egy várost, azaz az állampolgárokat »szavazói teljesítményükről«: arról, hogy kellő mértékben támogatták-e a kormánypárt képviselőjelöltjét, vagy sem. Azokban a választókerületekben, illetve településeken, ahol győzelemre segítik a kormánypárti jelölteket, jutalmat kapnak: azaz visszakapnak adóforintjaikból, és még mások adóforintjaiból is. Akik nem, azok nem kapnak, ők csak befizetnek. Ez a hatalomgyakorlási mód a képviselet meglehetősen bizarr formáját hozza létre: egyfajta fordított elszámoltatást.*”

Végső soron tehát az Orbán-rezsimben a politikai bosszúval való fenyegetés különböző mintázatai nagyon is fontos szerepet töltenek be a rendszer működésében, annak talpától egészen a fejéig. A politikai bosszútól való félelem minden bizonnyal szabályozza a rezsim szereplőinek működését. Ám ahogy egy rezsim élettartama, úgy ezeknek a gyakorlatoknak a hatássossága és iránya sem örök érvényű. Mindig voltak olyanok a történelemben, akik egyszer csak szemben találtak magukat az általuk kialakított és használt hatalomgyakorlási módszerekkel.

Sokszor szavaink sincsenek rá

Beszélgetés Erő Zoltánnal

Városi közösségekről, Budapestről és a pezsgőspoharak problematikájáról beszélgettünk Erő Zoltánnal, Budapest főépítészével, a Palatium Stúdió Kft. egyik alapítójával, a KÉK alapító kurátorával.

– *A következő ciklusban is a főváros főépítésze lesz (a beszélgetés az első közgyűlési ülés előtt készült)?*

– Köztisztviselő vagyok. Munkaviszonyom van, amit szeretnék fenntartani, még senki nem szólt, hogy nem kíván velem együtt dolgozni. Persze nem könnyű a városfejlesztést, városrendezést hivatali feladatként művelni, mert mindig az a kérdés, hogy a politikai és a hivatali szint hogyan tud együttműködni.

– *A politika eléggé erőteljesen beleszól Budapest arculatának alakulásába. Ha a kormányzat át akar vinni valamit, akkor kiemelt beruházással minősíti. Mennyire erős a főépítési pozíció ma Budapesten?*

– Ez nem hatalmi pozíció, inkább főosztályvezetői feladat ellátásáról szól. Az, hogy mit talál ki a politikai szint – és most nem a kormányzati politikáról beszélek, hanem inkább a városháza politikai vezetéséről –, hogy ez a stáb mit lát előremutatónak, mit tud finanszírozni, elképzelni, illetve a szakmai feladatokról mit gondolunk, nincs mindig szinkronban. A városfejlesztés pénzigényes dolog.

– *Budapest költségvetése a központi elvonások miatt évek óta kényszerköltségvetés, kicsit más így gazdálkodni. Milyen kompromisszumokra kényszerült a város?*

– Erős főváros vagyunk, és tulajdonképpen szégyen, hogy mennyire nincs mozgásterünk, mennyire nem tudjuk a városfejlesztési programot végigvinni. 1997-ben meg tudtuk valósítani a városrehabilitációs programot, amibe forrás került, azzal lehetett dolgozni, és lehetett örülni az eredményeknek. Ez ma már nincs meg.

– *Mióta nincs?*

– Öt éve biztosan, de az előző városvezetés alatt is nagyon visszafogottak voltak a városfejlesztésre fordítható költségek. A Tarlós-érában sem láttunk nagy megvalósult infrastruktúrákat az M4-es metró befejezésén és a M3-as metró rekonstrukcióján túl. Az, hogy a vizes vb-re felújították a Margitszigetet, örömteli, de azért ez nem hasonlítható a városfejlesztés szükséges mértékéhez. Azt érzem, hogy egész más léptékben gondolkodunk, mint ahogy egy európai főváros gondolkodik.

– *Mi lehetett annak az oka, hogy az előző ciklusban sem voltak meg a nagy ívű fejlesztések vagy legalábbis elképzelések, tervek?*

– Nyilván mindannyian látjuk, hogy van egy mesterségesen gerjesztett Budapest-vidék szembeállítás

a kormány részéről. Ezzel nagyon régóta fel kellett volna hagyni. Budapest az a szereplő, amelyik az európai városhálózatba be tudja kötni Magyarországot, ki tudja sugározni ezt a kapcsolatrendszert a vidéki Magyarország felé. Ha Budapestet vissza akarják húzni egy kisváros szintjére, abból csak butaságot lehet kihozni.

– *Rádásul az a forrás, amit itt nem használnak föl, nem kerül automatikusan a vidéki nagyvárosokba.*

– Pontosan. Igazából egész más szemlélettel kellene nézni Budapest helyét az országban. Egy főváros, amely az agglomerációval együtt 2,5 millió főt tesz ki, erős szereplőként tud megjeleníteni a magas hozzáadott értéket termelő munkahelyek létrehozásában, fenntartásában, működtetésében. Nem gondolom, hogy egy nagy pénzügyi világrendszer csomópontja lehetne Budapest, esetleg Londonnal vagy Frankfurttal kellene versenyeznie, de például lehetne központja a nemzetközi szervezetek különböző részlegeinek. Részt kell venni az európai városhálózat működésében. Ott kell lenni az infrastruktúra-fejlesztésnél, valamilyen feladatra specializálódni kell. Az EU azt mondja, a városoké a jövő. Gondoljunk arra, hogy a reneszánsz idején Firenze, Verona, Pisa, Velence és a többi itáliai város – Rómáról most nem is szólva – olyan hálózatot alkotott, ahol városállamok működtek, erős, határozott gazdasági eredménnyel. Ha hiszünk a városok dinamikájában, akkor feltétlenül fontos a szubszidiaritás, a városi közösségeknek önállósággal, az önállósághoz szükséges forrásokkal, hatáskörrel, feladatkörrel kell rendelkezniük.

Ezek az önálló egységek, a központi irányítástól függetlenül ötletekkel, kreativitással eredményt tudnak elérni, ami a gazdasági életben, a társadalmi szerepvállalásban elengedhetetlen. Sajnos ennek a struktúrának, a minél alacsonyabb szinten hozott döntéseknek éppen ellene van az a határozott kormánypolitika, amelyik ezt központi irányítással próbálja helyettesíteni.

– *Magyarországon Budapesten kívül még milyen mágnesvárosok lehetnének?*

– Első körben az az öt, amit Magyarország nagyvárosainak nevezünk, de a megyeközpontok, a megyei jogú városok is képesek tudásközponttá alakulni, elég csak Székesfehérvárt, Veszprémet megemlíteni. Ha nem erősítjük ezt a hálózatot, a magyarországi közepes városokat, akkor Budapest óhatatlanul elvonja a szellemi tőkét, a munkaerőt, a képzettséget, a kultúrát, és akkor valóban Budapest lesz az egyetlen centrum. De azért meg kell nézni, hogy az elmúlt időszakban hol voltak jó színházak, hol vannak jó egyetemek vidéken, mit csinál a kutatóhálózat.

– *Azt lehet látni, hogy a kihelyezett intézmények és tagozatok hallgatói létszáma folyamatosan csökken, mindenki a nagy egyetemvárosokban, illetve Budapesten akar tanulni.*

– És már Budapesten sem tudjuk megtartani az egyetemi hallgatókat, mert elmennek Ausztriába, Angliába, Amerikába, bekerült a diákok látókörébe a világ egyetemi hálózata. Nekem is vannak gimnazista tanítványaim, akik nem a budapesti egyetemeken folytatják tanulmányukat.

– *Mi lehet az a forrás, az az elmaradt beruházás, ami Budapesten szükséges lett volna az elmúlt években?*

– Hosszú évek óta folyamatos a romlás, csak épp a Tarlós-érában másképp romlott a város. A fővárosi feladatoknál a legfontosabb lenne reziliens nagyvárost létrehozni. Olyat, amelyik megfelel a klímaváltság kihívásainak, az elkövetkező évek bizonytalan politikai, kereskedelmi helyzetének. Megvan ennek az eszköztára, csak végig kell nézni, mit hogyan csinálnak a világban. Alapvetően az energiahasználatban kéne nagyon komolyan előre lépni, csökkenteni kellene az energiafelhasználást, a szén-dioxid-kibocsátást, és az energiahordozók struktúráját is meg kellene változtatni. Ahhoz, hogy ebben előrelépjünk, a nagy léptékű programoknak már futniuk kellene. Mire gondolok? Láttunk-e már BKV-remizt napelemmel felszerelve? Láttunk-e már olyan távfűtőhálózat-bővítést, ami új szemétegetőre van ráépítve? Van egy szemétegető művünk hosszú idők óta, a másodiknak kijelöltük a helyét, de a megépítése nem a közeljövőben megvalósuló projektek közé tartozik – pedig jó lenne. Vagy beszéljünk a csapadékfelhasználásról. A legfontosabb az lenne, hogy minél több csapadékot helyben tartsunk, elszikkasszunk.

– *Ehhez kevesebb beton kéne.*

– Kevesebb beton, valóban, de az infrastruktúráját is meg kellene építeni. Budapest egyik legkomolyabb problémája, hogy a szennyvíz és a csapadékvíz összekeverve fut el egyrészt a központi szennyvíztisztítóba, másrészt a záporkiömlőkhöz. A záporkiömlőkön keresztül nagy eső esetén szennyezett víz kerül a Dunába, ezt a vizet tehát

nem lehet visszatartani. Az lehet a megoldás, ha kettéválasztjuk a korábban egyesített csatornákat, hogy legalább a tiszta tetővizeket fel tudjuk használni helyben. Ez pénzbe kerül. Nem lehet általánosan megcsinálni a városban, de projekteket lehetne erre felépíteni. A klímaváltozás vejejárója a szélsőséges időjárási jelenségek megjelenése, tehát a nagy záporok és az elsivatagosodáshoz vezető száraz időszakok váltakozása.

– *Amit szeptember első felében tapasztalhattunk.*

– Akkor pár nap alatt 15-20 fokot csökkent a hőmérséklet, és ömleni kezdett az eső. A szárazság is, meg a felhőszakadás is elég bajt okozott, de erre fel lehet készülni, csak az új infrastruktúrát kell megépíteni. De menjünk tovább. Tudjuk, hogy szeretnénk elektrifikálni az energiafelhasználásunkat. De látjuk-e már azokat a hálózatbővítéseket, hálózatfejlesztéseket, új transzformátorállomásokat, amelyek ehhez kellene? Ha lenne Paks II. vagy Paks III., ha valahonnan nagyon sok elektromos energiánk lenne, hogy jutna el a városba, ebbe vagy abba a házba? Még ha egyszerű hőszivattyús rendszert akarnánk kiépíteni – aminek sokkal kisebb az energiaigénye, mint a régi rendszereké –, az is az elektromos hálózat bővítését teszi szükségessé. Mikorra fognak megépülni az új trafóházak és a kapcsolódó hálózatok, amelyekre szükség van? Ezeknek az átállásoknak komoly fejlesztési igényük van, már rég építenünk kellene őket. Ehhez képest ebből sok minden nem történik meg. Lakhatási krízis van a városban, ami nem csak azt jelenti, hogy a legszegényebbek nem jutnak lakáshoz. Elszálltak az építőipari

árak, és tulajdonképpen nemhogy a segéd munkás, a munkanélküli, hanem az alsó középosztály, a középső középosztály sem jut lakáshoz. Ha az egyetemi tanárnak 500 ezer forint a fizetése, abból nem tud lakást vásárolni négyzetméterenként hárommillió forintért. Annyira szétnyílt az olló az elmúlt öt évben, hogy egyszerűen nem vagyunk képesek utolérni saját magunkat. Bár akinek van lakása, annak ez az áremelkedés természetesen hasznot hoz.

– *Nem rejtett haszon ez?*

– Amiben lakom, azt nem tudom értékesíteni, igen. Szoktuk mondogatni, hogy Budapesten annak van lakása, aki örököl. Ez beteges. És erre nincs víziónk.

– *De ez inkább jövedelmi probléma. Nem az a legnagyobb baj, hogy 3 ezer forintba kerül a gulyás egy közepes szintű étteremben, hanem az, hogy az a jövedelem, amit az átlagember kap, nem teszi lehetővé, hogy 3 ezer forintot kifizessen a gulyásért. Ha megnézzük, régiós összehasonlításban a lakásnégyzetméterárak nem kirívóan magasak, az igazán nagy probléma az, hogy ehhez nem társul olyan jövedelmi szint, ami ilyen költségek mellett elvárható lenne.*

– Ez a jövedelemeloszláson múlik. Ismerjük a tankönyvi példából a széles pezsgőspohár alakú jövedelemeloszlást, ahol a leggazdagabb ötödnek van a legnagyobb jövedelme, alatta meg mindenki szegény. Lehet, hogy mi is efelé megyünk. Kiegyensúlyozottabb rendszerben másfajta pezsgőspohár is elképzelhető, hosszúka, keskeny szájú. Az, hogy a társadalomnak milyen a jövedelemeloszlása, valamennyire politika kérdése. Látom

azt, hogy az egyenletesebb – a keskeny pohár alakú – jövedelemeloszlással rendelkező társadalmak egyszerűen jobb kedvűek. Valahogy ott a közszolgáltatásokat is igyekeznek magasabb színvonalon tartani – ott tiszta, rendes a villamos. Míg a széles pohár alakú társadalmunkban nem törődünk azzal, hogy milyen a villamos, ott mindent el lehet rontani, az egészségügyi ellátást, a lakásrendszert, a közlekedést is.

– *Az egyenletesebb jövedelemeloszlású államokban van az embereknek energiájuk és erejük arra is, hogy a saját egzisztenciájukon túli ügyekkel is foglalkozzanak. Ha minden energiám arra megy el, hogy kifizessem a villanyszámlát, és legyen kaja az asztalon, akkor nem tudok közösségi célokat is megvalósítani.*

– Nem beszélve arról, hogy egy ilyen rendszer fenntartásához mennyi megálátás és mennyi féken tartás kell, csak pofonokkal lehet fenntartani. Nyilván minden rendszerben lehet csalni, mindent el lehet rontani, de azt látom, hogy nagy hiba történt itt velünk az elmúlt években. Nem tudom, hogy az elmúlt harminc vagy tizennégy évben történt-e, de ezt nem lehet így folytatni. Ha csak az utcán megyek, látom, hogy a cseh, a dán vagy a francia világ is kiegyensúlyozottabb.

– *Ha Európa nagyvárosaiban sétálok, sokszor érzem, hogy olyan várost alakítottak ki maguknak az emberek, amilyenben szeretnének élni. Harmóniában élnek a városukkal. És ezt Budapesten valahogy nem látom. Inkább azt, hogy vannak hülye szabályok, Demszky-karók, kerítések, kényelmetlen dolgok, amelyek senkinek se jók. Vagy csak én látom ezt?*

– Egyáltalán nem. Van olyan pillanat, amikor a túlszabályozás lassan mentséggként hangzik el egy szakmai beszélgetésen, mondván, hogy mi nem vagyunk jogszabálykövetők. Erre mit lehet válaszolni? Ha nekünk Demszky-karók kellene, akkor a fene egye meg. Nemrég hallottam egyébként a Geri-karók kifejezést a bicikliút védelmére telepített oszlopokra. A közlekedéses kollégákkal öt éve folyamatosan arról vitatkozom, hogy túl sok táblát, akadályt, mesterséges elemet teszünk ki, hogy a működést valahogy szabályozzuk. Ha lezárunk egy negyedat, korlátozzuk az autóforgalmat, egyre több tábla jelenik meg. A 30-as zónákban, a sétálóutcákban, mindenhol KRESZ-táblák vannak. Miért? Kinek? A zebrát régen egy tábla jelölte, aztán már kétoldalt, újabban pedig a táblák kaptak egy nagy sárga gallért. Mindent túlharsogunk, ami nem vezet balesetmentességhez. De ez csak egy példa. A jogkövetésen, a közösségi szándék kialakításán sokat kell dolgozni.

– *Én nem úgy látom, mintha nem lennénk szabálykövetők. Nem vagyunk olyan lazák, hogy az előírást csak tájékoztató jellegűnek vegyük, inkább betartjuk a szabályokat, de rossz szájízzel.*

– Mondjunk erre példát: a hetvenes években mindenfelé olyan házak épültek, amelyek homlokzata egyforma loggiákból áll: négy emelet, emeletenként hat lakás, huszonnégy ugyanolyan erkély és ablak. Ez a ház Ausztriában, mert ott is épültek ilyenek, még ma is pontosan az eredeti formáját mutatja. Magyarországon már emitt van benne egy másmilyen ablak, amott be van üvegezve, máshol redőnyözve. Ha átmegyünk

Nagyváradnál a határon, akkor meg minden ablak más. Tehát az, hogy egy modern ház megőrizte-e az arculatát, ezen a 300 kilométeren fordul át. Szerencsés esetben félúton vagyunk. Ez is valamilyen szabálykövetés. Egy osztráknak eszébe sem jut, hogy a teraszt beüvegezze csak azért, hogy neki három négyzetméterrel több legyen. Nálunk már ez is szempont. Nagyváradon pedig az a fura, ha valaki nem üvegezi be. Itthon az egésznek félbalkáni jellege van. Sajnos néha rosszabbak vagyunk a Balkánnál, amikor a közterületeinken szabadul el a rendetlenség. A Déli pályaudvar az egyik legnagyobb szomorúságom, mert huszonöt éve még rendes hely volt, azóta teljesen lezüllött.

– *Amikor bejelentették a felújítását, annyi történt, hogy a fehér burkolati lapokat leverdesték, aztán úgy hagyták.*

– És ráhúztak egy nagy ponyvát, ami idővel lekerült, de nagy előrelépés nem történt. Az, hogy nem törődünk a környezetünkkel, egészen átkozott dolog. Közben pedig a budai Várat átépítik, és ott nem sajnálnak semmi pénzt. A társadalmak kiegyensúlyozottságában keresendő az a magatartás, ami az épített környezetet is meghatározza. Nem akarom azt mondani, hogy Nyugaton minden jobb, nem akarom azt mondani, hogy régen minden jobb volt, de a 70-es, 80-as években a Déli környéke abszolút rendezett volt. Fotótéma volt az állomás, a Vérmező a szobrászati alkotásokkal, a Vasarely-kompozíció a Déli pályaudvaron. Valahogy erre a közjóságra – a közterületekre és a középületekre – több figyelem, több pénz és karbantartás összpontosult.

– *De ez nem csak pénzkérdés.*
 – Elsősorban szemléletkérdés. Alapvetően a tiszta meg a piszkos villamossal van ez összefüggésben. A közösségi közlekedés azért mérce, mert a kiegyensúlyozottabb társadalmakban nyakkendős emberek is utaznak a metróban. Ha a közösségi közlekedést a jobban szituált polgárok is használják, az jó, mert akkor kevesebb autót használunk, és magának a szolgáltatásnak is magasabb lesz a színvonala. És az aluljáróban lévő bolt, adott esetben nem csak alacsony árfekvésű dolgokat tud kínálni, az elegánsabb kávézó is megél. Ezt látjuk Nyugat-Európában. Szomorú, hogy mi voltunk „a” szocialista országok, most meg Oslóban, Amszterdamban, Koppenhágában, különösen az északi országokban olyan közösségi gondolkodás folyik, amiről itt álmodni se lehet. Sokszor szavunk sincsen rá. Bécsben a főpályaudvar kiépítésével összekötötték a keleti és nyugati vasútvonalakat, lett egy teljesen új terület, amit újraparcelláztak, és a felhagyott vasúti vágányok helyén új városrész jött létre. Ez a Helmut Zilk Park. Míg Budapesten a legelegánsabb lakóparkok pecsétnyomóval készülnek – így a házak tök egyformák, mert akkor kevesebb pénzt kell költeni a tervezőre –, addig ebben a bécsi parkban minden ház más. Egyforma városképet alkotnak, de ez piros, az nagy ablakos, amannak üzlet van a földszintjén. Hogy lehet ez? Úgy, hogy a megközelítés teljesen más. Nálunk ha van egy terület, azt a fejlesztő beépíti, és kész. Bécsben viszont gazdag a lakásszövetkezetek rendszere, a házak építetői eltérőek. Mind más építésszel dolgozik, akik kicsit másra csinálják a házakat, és ettől lesz a város város. Olyan, mint az Attila

út. Ott sem egyformák a házak, pedig nagyjából egyszerre épültek. Ahogy az emberek egyéniségek, úgy a házak is más karakterűek, más és más elképzelés van mögöttük.

– *Nálunk eleve az a kiindulópont, hogy az egy négyzetméterre jutó költség a lehető legalacsonyabb legyen. Úgyhogy azért a megfelelő színvonal a lakáson belül meglegyen, már ha megvan, és ezért lesznek baromi nagy blokkok.*

– Ez mindenhol így van. Így volt a 19. század végén is.

– *Amire jöttek az udvarméret minimumát meghatározó szabályok.*

– Persze, nálunk is vannak nehéz példák a dicsőséges 19. századból. De a bécsi példa azt mutatja, hogy az építés társadalmi tevékenységébe beépült a kreativitás. A korszerű városfejlesztésre Koppenhágában az Ørestad városrész a másik tankönyvi példa. Koppenhága mellett a félszigeten, a repülőtér irányában, a metróvonal mentén kialakult egy új urbanisztikai főtengely. És ezt úgy oldották meg, hogy bizonyos pontokra különleges házakat építettek. Ezek érdekesek, meglepőek, láthatóan sokkal drágábbak.

– *És az minden helyen megnöveli a környék értékét?*

– Identitást adnak. A különleges épületek mellett egyszerű lakóházak épülnek. Azonban a földszinti lakóknak van egy kis kertjük, és ribizlibokor a sövény. Mi ezt nem is értjük. A földszinten lakás? Rács helyett málna és ribizli? Ezt ki ültette, a lakók maguk? De mindenképp van, akkor nyilván nem ők. Lehet ilyet is. Olyan gesztusok valósulnak meg, amelyek-

ről nekünk fogalmunk sincs. Mi nem szoktunk arról beszélgetni a társasházi közgyűlésen, hogy a ribizlit mikor kell visszanyesni... A harmadik példám a rotterdami családsegítőké. Először elmentünk egy sarokház földszintjén egy szurinámi szövetkezeti étterembe.

– *Mi az, hogy szövetkezeti étterem?*

– A helyi közösség fenntart egy éttermet. Hét közben a saját közösségüket látják el. Bejelentkezünk egy csapattal, ránk is főztek szerény díjazásért cserébe. De olyan finom szurinámi ételeket ettünk, amelyeket rendes étteremben nem kaptunk volna meg. Háziasszonyok főztjét ettük, akik az éttermet vitték. És nem volt gagyi, egész profi módon találták ki. Ugyanezt látom Bécsben az Aspern Seesadtban is. Úgy emlékszem, ott közel-keleti csapat volt. Nálunk meg vannak drága, nagyszerű éttermek, de nincsenek meg a mindennapi, jó minőségű helyek.

– *Ez messzire vezet, mert itthon a vendéglátóipari szektort olyan szinten agyonszabályozzák, hogy attól nagyon nehéz dolgozni.*

– Kik szabályozzák egymást? Egy közösség hogyan gondolkodik saját magáról? Ameddig ez úgy megy, hogy agyonszabályozunk, hogy ne lehessen éttermet nyitni, addig nem vagyunk közösség. De térjünk vissza a rotterdami családsegítőkre. Abban a városrészben a házakat alapvetően gázzal fűtik, de a város szeretné kiterjeszteni a távfűtést. El kell tehát menni, meg kell beszélni a lakókkal, hogy ez mivel jár, időt szánnak rá és pénzt. Igen ám, de kik a lakók? Bevándorlók. Nem messze a szurinámi konyhától volt egy másik közösségi

központ, ahol megismertünk két arab asszonyt. Ők járók végig a lakásokat. Általában a háziasszony fogadja őket. És ha már ott vannak, megkérdezik, hogy a gyerek miért nincs iskolában. És ha kiderül, hogy azért, mert nincsen tiszta ruhája, akkor világos, hogy valamilyen szociális támogatásra van szükség. Vagy elmenőben látják, hogy az előszobában ott vannak a csekkek, nincsenek befizetve, erről is beszélgetnek. Mert ez is a munka része. Ezek a nők tíz nyelven beszélnek: hollandul, angolul, németül, franciául, arabul, törökül és még ami kell.

– *Gyakorlatilag szociális munka, amit végeznek.*

– Szociális munka, meg nem is. Nem tudom, mire szerződnek egy ilyen emberrel, mert nincs meg a szó-készlet hozzá.

– *Nálunk a távfűtés népszerűsítése annyi volt, hogy ezelőtt tizenöt évvel Szőke András ajánlgatta a tévében.*

– Nagyjából igen. Egyébként van a távfűtésnél fejlődés, mert egyes nagy intézmények rá tudtak kapcsolódni. A távfűtéssel nálunk az volt a baj, hogy mindenki le akart róla válni, és ha egy rendszerről sokan leválnak, akkor aki marad, fajlagosan egyre drágábban jut hozzá a szolgáltatáshoz. Ma már a távfűtő hálózatok gazdaságosabbak. Nagy áttörés volt, amikor az Allee Üzletközpont a Fehérvári úton rákapcsolódott a távhőhálózatra.

– *És mi a helyzet a távhűtéssel? Bécsben már működik. Budapesten ez mikor tudna működni?*

– Hát ha kiépítenék. Egy korszerű távfűtési rendszer ma már úgy működik, hogy nem 90 fokos vizet viszünk a házakba, hanem sokkal alacsonyabb

hőfokút, így kisebb lesz a hőveszteség. A házakban egy kis hőszivattyúval lehet csatlakozni a fűtéshez, illetve a hűtéshez is. De ezt csak akkor lehet megcsinálni, ha gondolkodunk rajta, és változik a hozzáállás. Budapesten ilyen ötlet fel sem merül, mert alapvetően individuálisak vagyunk. Ezeket a példákat a lakásszövetkezeti háztól a szövetkezeti konyhán keresztül azért mondtam el, mert számomra egyre meglepőbb, hogy a közösségi rendszerek mennyire hiányoznak nálunk. Hihetetlen, hogy a magyar múlt harminc évvel a rendszerváltás után oda vezetett, hogy végletekig individuálisak lettünk. Saját magunknak megcsináljuk a működőképes rendszereket, de arról lemondunk, ami közösségi gondoskodást igényel, de nagyobb struktúrában lehetne használni, működtetni. És ez nem jó. Tudom persze, hogy máshol sem kolbászból van a kerítés. Hanem málnabokorból...

– A budapesti közösségi kertek mennyire lennének képesek arra, hogy ezt a fajta közösségi mentalitást egy kicsit erősítsék?

– A közösségi kertek hihetetlenül sikeresek Budapesten. A közösségi kert nem a paradicsom mennyiségéről szól, hanem az együttlétről és a közösségről. Egyszer-kétszer voltam olyan estéken, ahol mezőgazdasági tudást adtak át egymásnak mondjuk a paradicsomtermelésről, de aztán gitároztak és persze néhány üveg bor is elfogyott. Bécsben nagyjából húsz éve az volt a kérdés, hogy mi legyen a városrehabilitációval. Bécs az EU egyik leggazdagabb fővárosa, és nem akartak neki EU-s pénzt adni. Kitá lálták, hogy a városrehabilitációt nem a házak hőszigetelésével és a nyílászárócserével azonosítják, hanem a

közösségépítéssel. A Gürtel Program arról szól, hogy hogy lehet az ottani közösséget megfogni. A Gürtel nem egy elegáns lakókörnyezet. Gazdaságfejlesztési programokat készítettek, közösségi tevékenységeket finanszíroztak. Az volt a cél, hogy az emberek többek legyenek, mint individuumok. A horvát bevándorló asszonyoknak nem volt munkájuk. Kis lekvárfőző üzemeket hoztak létre, mert Horvátországban a gyümölcslekvár főzése közösségi élmény. A társadalmi kohézió alapelemei azok, amelyeket fejleszteni lehet.

– Budapest sosem volt ilyen nagy közösség? A rendszerváltás után alakult ki a szélsőséges individualizmus, ami ma ennyire szembeötlő, vagy ilyenek voltunk száz meg százötven éve is?

– A helyváltoztatás az atomizálás egyik legkomolyabb oka. Az a mobilitás, ami megvalósul a vidékről felköltözéssel, az országelhagyással, a városon belüli presztízs okú helyváltoztatással, elvágja a korábbi gyökereket, és atomizálja az embereket. Tudjuk, hogy falun milyen nagyszerű közösségek voltak, de azért az alvág és a felvág között ott is volt némi rivalizálás. Mindig is volt szociális differenciálódás. Elköltöztek a városba, mondjuk a 19. század végén egy rangos bérházba, és 1960-ban rácsodálkozunk, hogy milyen kohézió van abban a házban. Volt idő annak kialakulnia. Én laktam panelházban. Nem igaz, hogy a panel teljesen atomizált, de az, hogy föl kell építeni ezeket a közösségeket, tudást igényel.

– És most híján vagyunk ennek a tudásnak?

– Ezt föl kell vállalnia valakinek. Csinálni kell, úgy lehet kifejleszteni a

tudást. A Kortárs Építészeti Központ tucatnyi kertet működtet, Kertész Móni rakta össze ezeket a csapatokat. Nem lett veszekedés, nem lopták el egymás gyümölcsét és ásóját. De volt szabálykönyv, Franciaországból hozták, lefordították, magyartolták a szokásokat. Az egyházakról is lehet beszélni közösségépítőként: a lakótelepeken már a rendszerváltás előtt megjelentek az egyházak, adott esetben egy plébános vagy egy lelkész nagyon komoly közösségeket épített.

– *Ha végignézzünk a városon, akkor egy csomó olyan projekt van, amire azt mondhatjuk, tájsebe a városnak. Ilyen az egész Kossuth tér, a Vár, a gellérthegyi kereszt is. Ugyanakkor, ha megnézzük a város történetét, akkor mondjuk egykor az Anker-házat is gyűlölték. Ezek tényleg tájsebek, vagy mindig is ez volt a város fejlődésének a története, hogy vannak felháborító projektek, amelyek aztán belesimulnak a város képébe?*

– Az utóbbival értek egyet, csak ezt is differenciáltabban kell megközelíteni. Tamás Gáspár Miklósnak volt egy cikke, ami miatt egykor nagyon mérges lettem, mert azt írta, hogy Budapest egy csúnya város. Mert eldobta azt a természetes polgári közeget, ami Kolozsváron, Pozsonyban vagy kisebb-nagyobb városokban megmaradt. Helyette behozta a Parlamentet, a kacagtató Halászbástyát, a fölfuvalkodott szállodasorokat. *(Honügyért lelkesülők! Magyar Narancs, 2014. április 8.)* Igen, van egyfajta fölfuvalkodottságérzésünk, amikor Alpár Ignác Anker-házat megnézzük. A hagyomány szerint, amikor elkészült az épület, a felesége meglátta, és azt mondta: „Náci, nem szégyelli magát?” Mert rondának

számított. Pöffeszkedő építészetről van szó, a Nemzeti Bank ugyanilyen. Elkészítésük idején tájsebnek is hívhatták volna, ha használták volna ezt a szót. Közben azért szerencsére remekművek is létrejöttek, a Korb és Giergl páros megtervezte a Zeneakadémiát, ott voltak a Vágó fivérek, Lajta Béla. Az I. világháború kitörésekor Budapest teljes mértékben együtt lélegzett Béccsel. De lett Halászbástya, lett Mátyás-templom, lett Parlament. A Parlament is pöffeszkedő épület, még ha szeretjük is. 1904-ben készült egy olyan országnak, amelyik a mainál háromszor nagyobb volt, és két kamarával működött. 1918 óta sokkal kevesebb képviselő van benne, 1945 óta nincs két ház. Azt gondoljuk, hogy ez a ház önazonos képet mutat, miközben egyáltalán nem tükrözi az Országgyűlés mai működését. Sajnos mostanában is épülnek olyan szimbólumok, olyan dolgok a fővárosban, amelyek valójában feleslegesek, csak zavart okoznak.

– *Vagyis ezt az életérzést folytatjuk most is?*

– Mindenféle építészeti szabályzatnak, városrendezési tervnek az a törekvése, hogy az épületek illeszkedjenek egymáshoz. Az egyszeri polgár azt az utcaképet tartja szépnek, amelyikben szépen sorban jönnek az egyforma házak. Az egyik egy picit lehet magasabb, ha még „illeszkedik”. Aztán a következő még egy picit lehet magasabb, de sokkal magasabb már ne legyen. Erre azt mondja az egyszerű polgár, hogy ez szép – pedig ezt butának is nevezhetnénk. De mi van akkor, ha nem picit térnek el a házak? Ha az egyik átépül, a másik nem, amaz a kettő meg összenő? A déli Váci utcát szoktam példának

hozni: az utca egyik oldala az Angolkisasszonyoktól kezdve teljesen szabályos. A másik oldalon ugyanakkor korra, stílusra, méretre tekintve mindenféle bérház, bérpalota van, köztük az Újvárosháza. Én ezt szeretem Budapesten, hogy korban, funkcióban, stílusban, fenntartottságban eltérőek az épületek. Nem kell mindennek egyformának lenni. Na de ha nem kell mindennek egyformának lenni, akkor ragaszkodni fogok ahhoz, hogy a házamat magasabbra építsem, és lila legyen. És ha elég nagyszájú vagyok, még ki is kérem magamnak, hogy miért ne építhetnék lila házat, és miért ne építhetnék pöffeszkedő stílusút. Mindig is voltak, akik különlegesebb házat akartak építeni, mint a szomszéd. Velencében, a Canal Grande mellett az egyik palota hivalkodóbb, mint a másik. Szó nincs arról, hogy az emberi természetnek vagy a város összeépítésének az illeszkedés lenne a fő szabálya. Velencében nagy palotákat építettek, Budapesten Róth Miksa üvegekkel díszítette az épületeket. Az, hogy különlegesek legyünk, egyfajta igény. A Mol-toronyban ugyanez testesül meg, a rákosrendezői tervekben még inkább – de itt a magassággal hivalkodnak az építetők. Pedig ma már lényegesen több eszköz van arra, hogy különlegesek legyünk. Például a madridi Telefónica székháza egyáltalán nem magas. Nagy udvarrendszere van egy négyemeletes épülettel körülvéve, viszont első osztályú tájépítéssel. Ők a tájépítéssel játszották csúcsra, és nem építettek magas házat.

– *A Barbican is hasonló Londonban.*

– A Barbican picit hivalkodó. Az viszont izgalmas, hogy a brutalistának mondható épület a sok nyers beton-

nal úgy maradt magas presztízsű hely, hogy megtartották nagyon jó állapotban a hetvenes évekbeli modern terméket. Ami a Mol-tornyot illeti, cél volt, hogy messziről látszódjék, mert mi regionális központ vagyunk. De ahhoz, hogy regionális központ legyünk, nem elég magas házakat építeni. Ezért nem tudom, hogy Rákosrendezőn minek épülnének magasházak. Ki menne oda? Mindezzel azt akarom mondani, hogy a házaknak nem kell egyformáknak és jól nevelteknek lenniük – megőrülnék, ha a munkatársaim jól fésültek lennének, egyéniségekre van szükség. Ezért tetszik nagyon a ribizlisor is. Valahogy meg kell találni, hogy a városlakók ne éljenek falanszterben, meg kell találni, hogy milyen környezetben tud az ember felszabadultan, egyéni szereplőként, egyéniségként élni. Van, aki a városban lakik, van, aki a kertvárosban. Mindenki találjon olyan lakókönyezetet, ahol szívesen él, vagy meg tudja fizetni. (Persze eközben azt is tudomásul kell venni, hogy a családi házas övezet létrehozása, fenntartása sokkal drágább, mert elterül a szolgáltatási igény. A kertvárosi utcában ugyanúgy kell köztisztaság, szemétyűjtés, közvilágítás, közrendőr, tömegközlekedés – csak ezt költségesebb biztosítani.)

– *Egy klasszikus társasház esetében, ahol több százmillió vagy akár milliárdos tétel a teljes felújítás, az ott lakók nem érzik, hogy ez sokkal olcsóbb, mint egy családi ház fenntartása.*

– Nem, és ez nagyon fontos. Ha kevés a pénzem ahhoz, hogy megfizessem a lakhatás igazi költségét – és a lakhatás igazi költségében benne van, hogy valaki a nagymamától örökölt belvárosi lakásban ki tudjon

festetni, a parkettát fel tudja csiszoltatni –, akkor nagy a baj. Mert hiszen akkor a társadalom olyan alapvető fogyasztást nem tud megfizetni, mint a lakás és annak fenntartása. Az árak ma nyugat-európaiak, de a társadalom nem tud annyit termelni, hogy az átlagember a lakását fel tudja újítani, és nincs arra pénz, hogy a felvágott húsból legyen, és a vonatok tiszták legyenek. Ha ráállunk arra, hogy mindenből a silányt vagy az alsó polcos kategóriát kapjuk meg, akkor a lakóházaink is lelakottak maradnak. Szerencsére Budapesten vannak nagyon szépen fenntartott házak is, tehát a kép mozaikos, de őszintén szólva nem tudom, hogy a következő években honnan lesz arra pénz, hogy a városi lakóházak nagyobb, átfogóbb lendülettel tudjanak megújulni.

– *Arról, hogy mi történik a Várban, nyilván azt lehet mondani, hogy a műemlékeket hagyjuk meg olyannak, amilyenek. Ugyanakkor ezek a műemlékek nem biztos, hogy a funkciójuknak megfelelnek. Bár akkor nem kell odavinni azt a funkciót, az is igaz.*

– Ez nem speciálisan magyar probléma. Prágában, Bécsben, Párizsban a történeti épületállománnyal ugyanez a probléma, másképp akarunk élni, mint régen. De hát valahol az a művészet, hogy ennek módját mindig ki lehet találni és fejleszteni. Senki se mondja, hogy a műemlékekben ne legyen internet, és senki se mondja, hogy nem lehet összenyitni két lakást. A műemlékek változó életformája általában elfogadott. Az óráimon ki szoktam vetíteni egy képet: 1947-ben a Közmunkatanács a Kálvin tér környékére sávost beépítést rajzolt, ahol ott állt a Kálvin téri templom meg a Nemzeti Múzeum, de az egész úgy

nézett ki, mint egy lakótelep. Amikor a háború után minden elpusztult, akkor se került sor ilyen radikális átépítésre. A városoknak elképesztően erős a kontinuitásuk.

– *Ezt mennyiben tudja befolyásolni mondjuk a gellérthegyi kereszt?*

– Túl fogja élni a város.

– *De más lesz az identitása?*

– Attól a kerestől nem lesz más, de a butaságot lehet, hogy nem éljük túl. Ami szerintem sokkal fontosabb, hogy nem szabad lefelé induló spirált mutatni. Például én nagyon haragudtam, amikor a mostani miniszter, Lázár János azt mondta, hogy a panel lakótelepeken a legfelső emeleteken meleg van, ezért azokat le kell bontani (Lázár János 2016 áprilisában állt elő azzal az ötlettel, hogy a tízemeletesek felső szintjét vissza kellene bontani, a lakóknak pedig családi házakba kellene költözniük. A terv még 2017-ben is terítéken volt. F. Sz. E.) Budapesten a paneles lakótelepekre évtizedekig szükség lesz. Most beszélünk arról, nem biztos, hogy a tulaj fel tudja csiszoltatni a parkettáját egy Dohány utcai lakásban. Akkor nincs olyan, hogy elbontok 50-60 millió forint értékű lakásokat ezerszámmra. Ki finanszírozza ezt? Miből? Honnan? Hova költöztetjük az ott élőket? Hova rakjuk azt a betont? Ez stupid dolog. Nemrég volt a Budapesti Nívódíj zsűrizése. Szeretjük dicsérni a felújításokat, mert az újrahasznosítás a legokosabb dolog, amit tehetünk. A meglévő szerkezetek elbontása, az új beton, az új vas, hatalmas ökológiai lábnyom, energiapazarlás, anyagpazarlás, károkozás. Nem lehet a lakótelepeket lebontani. Akkor viszont nem mondok olyan szavakat, hogy „panelproli”, ha-

nem örülök neki, ha a panelházakat szeretik az emberek. Meg kell nézni egyes lakótelepeket, rendben vannak, tízezrek lakóhelyét biztosítják. Kőbánya-Újhegynek van egy sétánya, rendbe téve, jókedvű arculattal. A lakókörnyezetek színvonala, karakteres megjelenése sokkal fontosabb identitásbeli kérdés, mint a kereszt. A kereszt miatt senki sem fogja elhagyni Budapestet, de ha becsméljük, lenézzük azt, aki lakótelepen lakik, ha nem kötődik a lakóhelyéhez, hogyha utálja – akkor igen.

– *És visszatértünk a közösségekhez.*

– Visszatértünk a kis lakótelepi történetekhez. A József Attila-lakótelep a hatvanas években épült, alapvetően négyemeletesek az épületek, de még nem panelházak. Platánfákat ültettek közéjük, amelyek már olyan magasak, mint a házak. Szigetszerű, identitással rendelkező közösség él itt, vannak saját rendezvényeik. És ott van a kiserdő túloldalán a Wekerle. Évek óta ismert, hogy volt a kettő között átjárás, furcsa keveredés. Gazdagrét is jó, mert szintén szigetszerű. Ott is tudják, hogy kik gazdagrétiak, ugyanabba az iskolába járnak a gyerekeik, az óvodában ismerik egymást a szülők, a boltban összefutnak.

– *Jó most budapestinek lenni? Vagy mikor volt a legjobb? Esetleg mindig jó?*

– Persze hogy nem jó budapestinek lenni, ha tombol a politikai hülyeség, és ha elmaradnak a fejlesztések,

ezért leromlik a város. Ha belegondolok, budapestinek lenni 1973-ban volt nagyon jó! Akkor volt Budapest százéves. Eszméletlen tempóban fejlesztették a várost, a Déli pályaudvartól a kisköfalatti felújításáig, '72-ben a metró is átjött Budára. A fogaskelekút még nem is mondtam. A 70-es években Budapestnek volt kulturális élete, volt egyfajta identitása. Viszont tavaly, amikor 150 éves volt a város, nem tudtunk összeszedni egyetlen valódi beruházást sem. A Városháza Park nem készült el, a Lánchidat újítottuk fel. De ez mégiscsak felújítás volt, nem új beruházás. Én a hetvenes években voltam kamasz, és valami olyasmire emlékszem, hogy rendszeresen megújultak a dolgok. A villamosokat cserélték, hoztak új buszokat, megépült a Vörösmarty téren az ORI-székház, aztán később a Vigadó. Nagyon szerettem '96-ban is budapestiek lenni. A rendszerváltás után pokoli szerencsém volt, hogy jó dinamikával tudtam a szakmámat művelni. A Műemléki Felügyelőségen voltam a 80-as években, '91-től dolgoztam magáncégnél, aztán megalapítottam a saját céget Varga István barátommal. Tudtunk dolgozni Budapestnek, tudtunk műemléki munkákat vállalni, városi tereket tervezni. Azért nehéz megmondani, mikor is volt a legjobb Budapesten lakni, mert a város nem egy házhalmaz, nem csupán társadalom, nem gazdaság, hanem ez a három együtt. De Budapest alapvetően fejlődőképes város, nem szabad elrontani.

A jelentés keresése

Kicsiny Balázs műveiről

*A dolgok mulandóságának a belátása és az a gondos iparkodás,
hogy a dolgokat átmentsék az örökkévalóságba,
egyike az allegória legerősebb motívumainak.
Walter Benjamin: A német szomorújáték eredete*

Az absztrakt képek egyik legnagyobb esztétikai ereje abban rejlik, hogy értelmetlenné teszik a naiv műértelmezés hagyományos alapjait, a „kit ábrázol?”, „mi történik a képen?” ösztönös kérdéseit. Az allegóriák bizonyos szempontból ennek éppen az ellentétén alapulnak: nemcsak hogy nem állnak ellen ezeknek a kérdéseknek, de kifejezetten meg akarnak felelni nekik: mindennél előbbre valóként, egy kitüntetett kör belső titkaként kezelik a választ: saját nyelvet alkotnak, amely mint egy kulcs a rejtekajtót, kinyitja az értelmezést, és olvashatóvá, érthetővé teszi a művet.

Kicsiny Balázs művei az allegóriák allegóriái, a jelentés keresésének végtelenül rafinált és végső soron önmagukba záródó, azaz kiút nélküli labirintusai. Az alakok arcát mindig valamilyen maszk takarja el, egyediségük helyett általános érvényűségüket hangsúlyozva. Pózaik, kellékeik nem tárgyak a mindennapi világból, hanem attribútumok. Jelvényekként jelennek meg, melyek a szemlélőben felkeltik az értelmezés iránti vágyat, hogy értelmet, azaz nevet és történetet, jelentést tudjon tulajdonítani az egyes műveknek.

A jelentés keresésével való játék tudatos, ezt mutatja az A bolond teremőr hat jelenéséhez mellékelte közlemény, ami egy történettel mint sajátos réteggel bővíti a festményeket. A hat jelenés egy teremőr megsemmisített rajzos tanúvallomásának rekonstrukciója, miután az általa őrzött képtár romba dőlt, és az ott őrzött eredeti képek megsemmisültek. A rövid történet nem magyaráz, sőt, valójában még mélyíti is a rejtélyt, mert új értelmezési rétegeket helyez el a műveken.

A figurákat és az őket körülvevő tárgyakat olykor felismerhető kapcsolatok fűzik egybe: az Édes otthonban leláncolt, lehorgonyzott figurát látunk, mögötte fali konzolokon fehér kasok. Máskor azonban az asszociációk mint-ha tudatosan divergensnek lennének: a Winterreisében papi reverendába öltözött alakok síelnek ellenkező irányba azonos síléceken, fejükből áramszedő nyúlik fel az égbe, kezükben sítot helyett fordított hármas kereszt. Közvetlen értelmük felfejthetetlen és talán nem is szükséges; a jelentés fogalmára és működésmódjára kérdeznek rá.

Kicsiny Balázs: A Bolond Teremőr Hat Jelenése (1. jelenés)

Kicsiny Balázs: Édes Otthon (részlet)

Kicsiny Balázs: A temetés ideje

Tóth Krisztina

Film

Veszekedő szarkákra ébredünk.
A teraszon kicsipkedték a gyertyát.
A viaszban csőrnyomok, a földön
szétszórva egy marék csavar.

Tegnap hagytuk a kinti asztalon, hogy
megszámoljuk, van-e hat darab.
Egy tévékonzolt akartunk a falra
felfűzni reggel, ha már senki se alszik.

Csak öt csavar van. Ma se fogjuk
felrakni azt a tévét. Helyette itt van
a későnyári ablak képernyője,
ezt nézzük mind a ketten, álmosan.

Szarkákról adnak filmet, és az egyik
visszaröppen, a korlátra telepszik.
Megnéz minket: micsoda furcsa lények,
szárny nélkül, ott, az üvegfal mögött.

És mennyi mindenük van! Repülni
mégse tudnak! Napokig emlegetjük
a fekete-fehér filmet. Ó meg, halljuk ám,
cserregve dicsekszik az új csavarral.

Murányi Zita

koponya

Az vagy nekem mint az elhullott tetem
a fogát ráfenő gyönyörteljes rothadásnak
ha a nap lement ezüstös holdfényben
füröszt foszló csontdarabkákat

a bűzös illat a csillagmilliárdnak
ez valami állat de nem patkány
ahogy jajong búsong a bőrmaradvány
a húson úgy találok talán filigránabb

mint a koponya Hamlet kezében
meglehet Yorick nem is létezett
csak a múlandóságnak állít emléket
mint a falon egy elárvult képkeret

nézlek de hiányodon nem lelek fogást
holnap kiásom helyetted Ophéliát.

dió

Az vagy nekem mint fürdőkádnak az örvény
s testnek ha magamra húzlak a friss illatos ruha
mint tetszhalottnak a vaktöltény s
s ha élsz majd újra idejárok édes húsodra
mint mézbe mártott körte az vagy csalafinta
eredendően kesernyés tavalyi dió
amihez két marék cukrot kanyarítva
az íz újra elfogadható tudod meghalni nem jó
a föltámadás más tészta vékonyka
rés a létezés és a végleges búcsú között
rálépni az úton frissen húzott féknyomokra
tátogni el se költözött a fájdalom bebörtönöz
s tíz ujjad rácsát arcomra feszítve
a réseken még átözönlik néhány naplemente.

26

148

Az vagy nekem mint Shakespeare-sonettek
az ablakpárkánynak és papírkötéses kedvencem
a Vihar
minden sor kiszakad a lapokról mint egy angyali
zivatar
azt mondja kegyetlen hogy nem szeretlek
időbe telik míg fölfejtem a római számokat
ez a száznegyvennyolcas amiről nem ejtenek
külön szót az utószóban mégis bálványozlak
nem öregedsz szememben szép barátom
arcod talán ráncos érintéseim bőröd alá ásom
ujjaimmal becézem őket míg egészen el nem vásik
alig-alig találnék megkapóbbat mint a vonásaid.

altamira

a szobába besüt és vörös csíkot kormoz
a falra a hajnal beömlő zsiráfnyaka
mint az elvérzett szigetvári ostrom
bár mi csak két részre szakadva
várunk valami nevesincs fölmentőcsapatra
Szulejmán oda de elvérzett Mohács is
minden békeszerződés csapda tálcán darabka
vaj és friss kifli talán ma nem jut el a szikkadásig
kora nyár van lehetne késő ősz is a fény
a parkettaréseket röntgenezi lépéstől a
csoszogásig az ágyban ülök fel ő a kanapén
eszik megfeszítve rágóizmaik talpa negyven centi földanya
nem szólok hogy a szoba fala exek képével teli
igazán nem kéne kiakasztania személyes Altamira
de elnagyolt árnyékaink is hasonlítanak egy barlangrajzra
nyűgösen ébredek orromban marad a reggeli
illata a kávé most is rozsdabarna színe a festett bivalyra.

Tóth B. Judit

A nő

És mit érez a nő?
újra meg újra
kinyílik
ha megalázzák
kinyílik akkor is
Meleg szagú
ritka laboda
kutatható
fölborzolódva boldogan
A lelke már a föld
agyonhasogatva
ezer arcú
domínium
a teste belevénül
a fájdalomba
Körötte zengő fenyvek erdeje
megfagy a maszlag
a fák derengő függőnye
áttűnik valami másba
fénynél fényesebb anyagba
Dermed a pirkadat
kinyílik a kék
és azt suttogja még, még

Acsai Roland

A rókaról

A róka épp előttünk,
a járdán átfutott.
A kései sötétben
ujjunk rámutatott.

Megtorpant és ránk nézett,
s a kerítés alatt
átbújt a nincsbé fürgén,
és gyorsan elszaladt.

Bejött a kisvárosba
széttúrní éveket –
és semmi szilüettje
örökre elveszett.

A lét játszik vele

Sirálykapinty csőrében
egy salátalevél –
hogy felvigye a rúdra,
nincsen rá sok esély.

Még tegnapról maradt bent,
és fonnyadt már kicsit,
ám szórakozni jó lesz,
idő így eltelik.

Nagyobb saját magánál,
akár az élete...
Aztán megunja ezt is –
a lét játszik vele.

Pár percnyivel

A zebra-pinty, sirálykapinty
a kissozánkban él.
Most csapkodnak és szálldosnak,
mikéntha két levél.

Sirályka tolla oly vörös,
akár lehullt avar,
ami az ősszel ott feküdt
a járdánkon tavaly.

Kint nyár van most, a lombokból
levélszem száz figyel...
De közelebb jött, míg írtam ezt,
az ősz pár percnyivel.

Vörös és fehér*

– Végre itt vannak a mieink?!

A mondat egyszerre hangzott kérdésnek és örömteli megállapításnak, mintha föltevője maga se tudná eldönteni, minek szánta. Persze az elmúlt napok történései nyomán meg is volt minden oka a bizonytalanságra. Ember legyen a talpán, aki képes követni az eseményeket. A történelem menete a tavaszi időjárásnál is szeszélyesebb.

– Végre itt vannak a mieink?!

Jó fél évvel később Géza úr azt mesélte vádlóinak, hogy már leszállt az este, és miután a nemzetközi blokádra hivatkozva régóta nem működött a közvilágítás, képtelen volt elsőre fölismerni az utcán kódorgó négy alak kilétét. A szedett-vedett öltözküket bajosan lehetett volna egyenruhának nevezni, mint ahogy a felszerelésük is meglehetősen összevisszaságról árulkodott: később, már a ház világosságában, kiderült, az egyik egy német gyártmányú Mausert tartott a kezében, a másik vállán egy Mannlicher puska lógott, a harmadiknak az övébe csupán egy revolver és magányos bajonett volt dugva, a negyedik pedig egy, a k. u. k. hadseregből származó tiszti karddal hadonászott. Rangfokozati és más jelzést egyikük sem viselt. A sapkájukra leginkább azért nem volt fölvarrva a vörös csillag, mert sapkát éppenséggel nem mindegyik hordott, amelyik mégis, annak meg a nagy sietségben föltehetően nem volt ideje föltűzni. Vagy is az lehet, hogy a kavardásban elveszett. Esetleg jobbnak látta letépni a simléder mellől. Az ember nem váltja annyiszor a gatyáját, mint ahányszor egyesek azokban a napokban színeket cseréltek.

Amikor itt tartott a vallomásban, Géza úr – durr – kapott egy jókora pofont. Pedig az még a kihallgatásnak csupán az eleje volt. Az ütés mindazonáltal olyan méretesnek bizonyult, hogy Géza úr álltában az asztalig röpült. Ami pedig a helyiség távolabbi sarkában állt. Géza úr ott megtántorodott, és arcát az asztal szélébe ütve a földre zuhant. Már feküdt, amikor hörögve kiköpte az egyik elülső fogát. Mármint az utolsót a metszőfogai közül, a többi ugyanis üdvözlésképpen korábban kiverték ököllel, amint betaszígták a kihallgatás helyszínéként szolgáló raktárhelyiségbe.

Hogy a következő ütés, amely fektében a bal oldali veséjét érte, rúgásból vagy puskatusból származott-e, azt nem tudta eldönteni. Nemcsak azért nem láthatta, mert hátulról érkezett, hanem mert addigra mind a két szeme környékét annyira összeverték, hogy a megdagadt szemhéjai közti réseken keresztül csupán elmosódott körvonalakat volt képes érzékelni.

Az a május elseje nem csupán amiatt volt emlékezetes, hogy korábban effélet nem tartottak Szolnokon. Legalábbis akkora szabásút nem. Igaz, ami

* Részlet a *Hídvaros* című készülő regényből.

igaz, voltak korábban hébe-hóba ilyen-olyan fölvonulások, amikor kimentek az utcára a szociáldemokraták meg a szakszervezetek képviselői, és igazságos bérezést, rövidebb munkaidőt és jobb munkakörülményeket követeltek a munkásoknak, de az ilyesmikre általában kevesen figyeltek oda. Amúgy is, igazából azt követően nőtt meg a hangjuk, hogy egyre rosszabb hírek érkeztek a frontról, és egyre elkeseredettebb lett a hangulat, mert nem látszott a hadak vonulásának a vége. Persze, akkor már nem csupán a szociáldemokraták követeltek mielőbbi békét, meg azt, hogy a katonák térjenek vissza az időben és térben egyaránt végtelennek tűnő lövészárkokból, hanem – ki kevésbé, ki inkább nyíltan, de – jószerivel mindenki. Állítólag Károly király hajlandó is lett volna a békekötésre, csak hát az antant...

– Ne politizálj.

Durr, ez is egy pofon.

Géza urat épp csak fölállították, az asztal szélének támasztották, rögtön rá is ordítottak, hogy folytassa a visszaemlékezést. Kicsit tartott tőle, hogy nem fogják pontosan érteni, amit mond, elvégre az ember az elülső fogai nélkül, ráadásul bedagadt, talán el is törött pofa- és állkapocscsonttal nehezen bír beszélni. Itt, a raktárhelyiségben viszont már a kezdetektől fogva világossá tették számára, hogy minden szavának súlya van. A pofonok a jelek szerint mindenképpen jártak, ám az erősségük attól függött, hogy mit mond – még inkább meg attól, mit értenek ki a mondataiból a kihallgatói. Akik egyébként nem sokban különböztek azoktól a bőrkabátos, matrózsapkás figuráktól, akik annak idején, egész pontosan május elején ellepték a várost. Legfőljebb abban, hogy katonai zubbonyt és főveget viseltek, amelynek a csúcsába némelyik fehér tollat tűzött. Darutollat talán, de az is lehet, hogy amilyet éppen talált. Errefelé, a Tisza mentén számtalan nagy testű madár fészkel az ártéri erdőkben vagy közvetlenül a folyóparton. Az igazán öregek emlékeznek arra is, hogy hajdanán pelikánt, azaz gödényt is lehetett a város körül látni.

Egyszóval, eléggé hasonlóan néznek ki ezek a marcona, fegyveres, ordítózó figurák azokhoz, akik hónapokkal ezelőtt grasszáltak Szolnok utcáin. Csak éppen nem viselnek vörös csillagot.

De már megint elkalandoztak Géza úr gondolatai.

– A lényegét, öreg, különben úgy fültövön váglak, hogy nem fogod hallani a kérdéseket. Azután meg azért kapsz majd, mert nem válaszolsz rendesen.

Szóval, az idei május elseje különb volt az összes addiginál. A városháza előtt gyűlést tartottak. Ott verődtek össze Szolnok munkásai. Nem önszántukból, hanem kivezényelték őket mindenhonnan: a vasúti műhelyből, a fűrésztelepből, a hengerműmalomból, a gyufagyárból, a téглаégetőből meg a város legújabb ipari nagylétesítményéből, a cukorgyárból egyaránt. Mintha a gyűlésezés lett volna a legfontosabb, a szónoklatok és a jelszavak – miközben már itt volt a front, és ennek a szerencsétlen, mindent elvesztett, kivért országának nagy szüksége lett volna a termelésben szorgoskodó munkáskezekre, azok tulajdonosainak a direktóriumvezetők végtelen beszédét kellett hallgatniuk kommunizálásról, kollektivizálásról, szocializálásról, a burzsoák letöréséről és a proletárdiktatúra teljes győzelméről. A városban

mindenütt vörös zászlók lobogtak, a házak ormaira molinókat feszítettek, kommunista jelszavakkal, a szobrokat pedig – köztük Damjanich tábornok emlékművét a Zagyva-parton – hatalmas leplekkel takarták le, csakúgy, mint a középületeken a címereket, az országén kívül a városét is, azt, amelyiken a gyermekeit saját vérével tápláló pelikán látható.

Azzal nem törődött senki – sem a direktórium, sem a románok –, hogy a Tisza, de a Zagyva is egyre csak árad és árad, komolyan azzal fenyegetve, hogy a két folyó teljes egészében előnti Szolnokot, így döntve el a városért tülekedők közötti vitát. Isteni szerencse, hogy az árvíz végül kisebb lett, mint amilyenre eleinte számítani lehetett. Vagy nem is tudni, elképzelhető, hogy mégiscsak jobb lett volna, ha a folyók öntik el az utcákat, nem a vérpatak.

– A városháza homlokzatán piros villanykörtékből rakták ki a feliratot, hogy „Világ proletárai, egyesüljete!” Máig nem tudom, honnan a fészkes fenéből szereztek akkor a vörösök annyi piros villanykörtét. Vagy úgy villanykörtét általában.

– Hogyhogy nem tudod? Hát miért nem kérdezted meg tőlük? Ha már úgysis annyira jóban voltatok.

Megint egy pofon következett, bár az eddigiekhez képest szelídebbnek érződött, majdhogynem legyintésnek. Talán mert a különítményesek eleve tréfának gondolták. Röhögtek is rajta hatalmasat.

Géza úr nem tudott velük mulatni, sérült arcizmai sehogy nem engedelmeskedtek az akarátának. De másokénak sem. Aminek megint pofon lett a következménye. Ez már valamivel erőteljesebbre sikeredett.

Miközben a szónoklatok a proletárforradalom hamarosan világszerte bekövetkező győzelméről beszéltek, a Tisza túlsó partjáról hallani lehetett, ahogy dörögnek az ágyúk, és időnként géppuskával sorozzák meg a kikötőt meg a folyó innenső oldalán lévő raktárakat. Köztük azt is, ahol most a kihallgatásnak nevezett ütlegetés zajlott. A románok addigra már a hídfőt is elfoglalták.

A vasúti hidat fölrobbantották a visszavonuló vörösök, a közúti átkelő azonban épségben maradt. Legalábbis akkor még. Később, a nyár folyamán, a tiszántúli előrenyomulás idején egyszer Kun Béla is áthajtatott rajta a ki tudja honnét rekvirált autójával. Aztán sebesen fordult is vissza, akkora elánnal jöttek szemből a románok. A hidat, azt a szép hidat – Szolnok első vasszerkezetű vízi átkelőjét, amely mindenkit a budapesti Ferenc József hídra emlékeztet, joggal – időközben aláaknázták, úgyhogy amikor júliusban ismét megindult a román offenzíva, egy eltévedt lövedéktől egy jókora darabja azonnal a levegőbe röpült. Szerencsére úgy-ahogy helyreállították, ellenben a Vártemplomnak azóta is hiányzik a teteje, persze, kellett oda a vörösöknek géppuskafészkét telepíteniük.

– Mit hablatyolsz már megint összevissza? Arról beszéljél, hogy májusban mi történt.

Ezúttal nem ütötték, hanem rúgták, gyomorszájon. Géza úr kétrét görnyedt, és miközben mindkét kezét a hasára szorította, úgy érezte, menten széthasad a fájdalomtól. Hosszú percekbe telt, mire a hörgését úgy-ahogy értelmes mondatokba bírta szedni.

A vörösök is világosan látták, hogy ég a lábuk alatt talaj, úgyhogy a május elsejei ünnepség után azonnal elpucoltak a városból. Nem kellett messzire menniük, Abonymánál állomásoztak Szamuely Tibor különítményesei. A népbiztos páncélvonaton érkezett a fővárosból, és csak arra várt, hogy bevonulhasson Szolnokra, amelyet időközben megszálltak a románok. Egy Appel nevű százados vette át a város parancsokságát, akinek fölhívására azonnal több száz, frontot megjárt katona jelentkezett a rend helyreállítására. A vörös rongyokat letépték, a nemzeti lobogót azonban nem rakhatták ki, mert a románok mindenhova kitűzték a saját trikolorjukat. Örültek nagyon, elvégre egyes hagymázás elképzeléseikben az állt, hogy a Tisza lesz az új határ, amit lám, Szolnok bevételével túl is teljesítettek. Ez azonban egyelőre pünkösdi királyságnak bizonyult: a nagypolitika hátrébb parancsolta a román csapatokat, akik némiképp váratlanul visszavonultak a Tisza mögé. Pedig azokban a napokban úgy látszott, hogy nincs, aki megállíthatja őket. Az egyetlen épkézláb magyar hadsereg, a Székely Hadosztály vonakodott a proletárdiktatúra mellé állni, és megnyitotta az arcvonalat a románok előrenyomulása előtt, akik akár Budapestre is eljuthattak volna már akkor, igen hamar véget vetve a kommün csúfnevű tragikomédiának.

Alig távoztak a románok Szolnokról, visszatértek a vörösök, és rövid, ám annál hevesebb harc után visszafoglalták a várost. Ezúttal vérszomjasabbnak mutatkoztak, mint korábban. Addig csak a járműveket, a lovakat és a termelési eszközöket vették el, most az életeket is. Mintha bosszút akartak volna állni a kétnapos ellenforradalmi interregnumért. Pedig azt korántsem lehet állítani, hogy a lakosság a románokat támogatta volna. Ugyan ki nézte volna jó szemmel, hogy bojárok üldögélnek a májusi napsütésben a Verseygy parkban, vagy a Gólya kocsmá mellett, a víztorony körül? Nem kevesen érezték úgy, hogy csöbörből vödörbe kerültek. Előbb a vörös rongyokba öltözött terroristák, aztán idegen megszálló erők. Igaz, akadtak, akik megpróbálták a maguk vagy akár a város javára billenteni a helyzetet, és a románok ittléte alatt elkezdtek újjászervezni a nemzeti erőket. Ám arról, hogy az első román megszállás bekövetkezett, nem a szolnokiak tehetek. Természetesen a másodikról sem. A bolsevikok mégis nekik nyújtották be a kettő között a számlát, véresen, mocskosan, kíméletet nem ismerve.

Szamuely páncélvonata befutott a vasútállomásra, ott a népbiztost autóba ültették, amelyre kétoldalt fölkapaszzkodtak a Lenin-fiúk is, és ahogy a pályaudvarról hajtottak befelé a belvárosba, mindenkire löttek válogatás nélkül. Újabb pokoli két nap következett. A terroristák járták a várost, és elég volt egyetlen gyanús jel ahhoz, hogy könyörtelenül meghúzzák a ravaszt. Szamuely forradalmi törvényszéket állított föl, és azokat, akikről úgy tartották, hogy az előző napokban a proletárdiktatúra ellen cselekedtek, statáriális eljárás alá helyezték, és rögtön ki is végezték. Az ítéleteket nem egy esetben maga a népbiztos hajtotta végre a Beretta típusú pisztolyával. Volt már gyakorlata ebben: mielőtt bevonult Szolnokra, a páncélvonata Abonymán állomásozott, ő ott lapult meg gyáván, míg a románok el nem mennek, addig pedig rendezett egy kis tisztogatást, mintegy főpróbájaként a szolnoki vörösterroznak.

– Az is baj volt, hogy az előző napokban valaki a városházán összeírta azokat, akikre egy nemzeti fordulat esetén számítani lehet. Ezt a névsort később keresték a vörösök is. De nem találták, mert a főjegyző úr tűzre vetette. Így aztán a kommunisták nem a lista alapján dolgoztak, hanem olyanokat is bántalmaztak és kivégeztek, akiknek az egészhez nem volt semmi közük.

– Hogy érted, hogy nem volt az egészhez semmi közük?

Olyan közelről ordított, hogy Géza úr érezte a cigarettabűzös leheletét. A hangjából viszont így is keveset hallott. Amikor az előbb fültövön vágták, csengeni kezdett a füle, és a sípoló hang azóta sem csillapodott.

Mintha csak kitették volna a kérdés végére a kérdőjelet, nyomatékositás végezt puskatussal a bal lábfejeére ütöttek. Érdekes módon ez kevésbé fájt, mint ahogy Géza úr számított rá. Úgy látszik, hozzászokott a fájdalomhoz. Vagy az is lehet, hogy eltompultak az érzékei.

Próbált artikulálni és érthetően beszélni, amennyire a feldagadt ajka és a hiányos fogsora engedte:

– Úgy értem, kérem, hogy a vörösök ártatlan embereket is vegzáltak és falhoz állítottak, olyanokat, akik soha semmiben nem vettek részt, nem foglalkoztak a politikával, nem szervezkedtek, és nem tettek semmit azonkívül, hogy végezték rendesen, becsületesen a napi munkájukat...

– Egyszóval azt gondolod, hogy mások viszont igenis megérdemelték, amit a terroristák műveltek velük.

Géza úr önkéntelenül is elhajtotta a fejét, mielőtt érkezik a következő pofon.

Rosszul számított, ezúttal a heréjébe térdeltek bele. Összegörnyedt, és némán, hangtalanul tátogott. Hosszú pillanatokon keresztül úgy érezte, hogy képtelen magához térni az elviselhetetlen fájdalomból.

– Na mi van? Megkukultál? Miért nem folytatod?

Ekkor megérkezett a korábbra számított pofon is.

– Kérem, én...

– Ne hebegjél, beszéljél, az istenfádat! Akkor bezzeg tudtál pofázni, amikor a vörösökkel kvaterkáltál a házadban.

– Az, kérem, nem úgy volt...

– Hát hogy volt? Nyögjed már ki, mert nem érünk rá napestig.

Géza úr igazából azt akarta elmesélni, hogy élt például egy vendéglős és halkereskedő a Tabánban, aki olyannyira kedvelte a bohém művészeket, hogy ő látta el jobbnál jobb falatokkal a Művésztelep lakóit. Na, annak volt egy pisztoly alakú szivartartója, időnként magával vitte a Lloyd Kávéház teraszára is, ott játszott és tréfálkozott vele. A vörösök viszont, amikor betörték a lakásába, azt hitték, valódi fegyver – ebből is látszik, mennyi tanulatlan, képzetlen és eszetlen szerencsevadász volt közöttük –, úgyhogy azonnal megölték. Egy törvényszéki bírót ugyancsak a saját lakásán verték agyon, amikor a vörösök fegyvert kerestek nála, ő pedig kijelentette, hogy katonatiszt volt, és neki csöcselék nem parancsol. A törvényszéki elnök megépp próbált a városból elmenekülni, amikor az egyik vöröskatona, egy korábbi elítélt, fölismerte, és főbe lőtte. A szerencsétlen ember holtteste napokon keresztül az utcán hevert, senki nem mert hozzányúlani.

Egy fakereskedőt a volt katonatársa végzett ki, akivel együtt harcolt a fronton, most viszont rásütötte, hogy népnyúzó burzsoá, és előbb utcákon keresztül üldözte a lovával, úgy, hogy a fakereskedőnek már majdnem kiszakadt a tüdeje és a szíve, a végén megváltás volt számára a fejébe eresztett golyó. Az egyik szesznagykereskedőt a háza udvarán verték agyon, utána a gyereke és a felesége szeme láttára belelőttek. A legszomorúbb azonban annak a tizenhat éves gimnazistának az esete, aki a szomszédoktól úgy hallotta, hogy apját megölték a vörösök. A fiú ezt egyenesen Szamuelyn kérte számon, és kétségbeesésében gyilkos gazembereknek nevezte a bolsevikokat. A népbiztos őt is a forradalmi törvényszék elé ráncigálta, és saját maga ítélte halálra. Azóta kiderült, hogy a szomszédok álhírt terjesztettek, a fiú apja megmenekült, ma is él, csak éppen belerokkant a gyermeke elvesztésébe.

A halálraítéltek közül jó néhányat kora este a katolikus temetőhöz vittek, ahol egy árok mellett egyenként föbe lőtték őket, tetemük így egyből az árokba zuhant, utána nem is törődtek velük. Akadt olyan is, akinek két oldalról az álla alatt sütöttek el egy-egy puskát, mire a lövedékek szétrobantották a fejét.

Ha nem is gyilkoltak mindegyikben, a lakások többségét a vörösök fölforgatták, és elhurcoltak mindent, ami mozdítható. Betörték a városházára és a megyeházára is, meg valamennyi hivatalba, kiborogatták a fiókokat, föltépték a szekrények ajtaját, elvitték a kasszát, de a poharakat, a terítőket és az evőeszközöket is. Nem mellesleg begyűjtöttek minden föllelhető élelmiszert. Soha senki nem rendezett akkora rekvirálást még Szolnokon, mint a vörösök.

– Akkor te mi a fészkes fenéért cimboráztál velük?

A pofon most elmaradt, a kérdező ellenben Géza úr szemébe köpte a szúrós bagólét.

– Kérem, én nem cimboráztam...

– Nem? Akkor azért ittál meg velük pár kupica snapszot, mert utálod őket?

– Az, kérem, a feleségem miatt volt...

– A feleségeddel is el fogunk beszélgetni, efelől ne legyen kétséged. Innét is kézcsókunkat küldjük a nagyságos asszonynak. Majd kap tőlünk szépen egy idézést, hogy ő is elmesélhesse a történeteket. Hanem most mindenekelőtt azt áruld el szépen, miért kvaterkáztál a kommunistákkal. Zsidó vagy? Vagy szabadkőműves? Netán mind a kettő?

Az egyik darutollas férfi, aki eddig többnyire hátulról, egy ajtófélfának támaszkodva, jobbra csöndben figyelte a többiek tevékenységét – legalábbis ritkábban szólalt meg, és arra is ügyelt, hogy ne szennyezze be Géza úr vérével a raktárhelyiség félhomályában is makulátlan fehérnek látszó kezét –, most megigazította a szemüvegét (amelytől az ujjánál enyhén szakadt csukaszürke monarchista zubbonya ellenére is legalábbis a többiekhez képest entellektüelnek tűnt, föltehetően bizonyos értelemben annak is számított), és fennhangon, hogy a többiek is tisztán hallják, némi tudálékossággal azt kérdezte:

– Tagja voltál az Alföld páholynak?

– Hogyan, kérem?

– Azt kérdeztem, tagja voltál-e a nemzetellenes, internacionalista, a bolsevik hatalomátvételt előkészítő és a nemzetközi cionista összeesküvésben aktív szerepet betöltő Alföld nevű szolnoki szabadkőműves-páholynek?

– De kérem, a páholyok működését a többi polgári egyesületével egyetemben a tanácskormány egyik első rendeletével betiltotta, mindjárt még március végén, rögtön, ahogy hatalomra került...

– Ejnye, de jól tájékozott vagy.

Az entellektüel a csizmája orrát nézte, mintha vizsgálná, nem fröccsent-e rá sár vagy vér, közben leheletfinom mozdulattal intett. Alig lehetett észrevenni, de akinek kellett, meglátta.

Géza úr megint kétrét görnyedt az újabb gyomrostól.

– Elterelésről még nem hallottál? – Úgy látszik, most, legalábbis egy időre az entellektüel magához vette a kihallgatás menetét. – Arról, hogy ez az egész csak a szokásos megtévesztés, bolsevista trükk? Úgy teszünk, mintha betiltanánk, közben nagyon is bátorítjuk a működésüket? Ki tudja, talán még a románokat is ők hívták be, az internacionalista együttműködés szelvényében.

Ez annyira csavaros gondolatmenet volt, hogy Géza úr el is töprengett volna rajta, ha ennyi pofon után még forogtak volna agyának kerekei.

– De ne félj, a nemzeti kormány gondoskodni fog arról, hogy az efféle szervezetek soha többé ne folytathassanak semmiféle fölforgató, alattomos, titkos tevékenységet. Egyébként meg hiába tagadod az érintettségedet, közzé fogjuk tenni a bűnegyletek tagságának névsorát, és akkor ország-világ láthatja, ki az, aki a haza és a nemzet ellen cselekedett, idegen hatalmak érdekeit szolgálva. Az ilyen férgek, mint te, a hozzád hasonló utolsó toportyánok soha a büdös életben nem árthatnak semmit senkinek. Örökre befogjuk a mocskos pofátokat. Az összes testvéredével és elvtársadéval egyetemben.

Az entellektüel cigarettára gyújtott, mintegy jelezvén, hogy ismét visszahúzódik a megfigyelő posztjába, és rábízta a munkát a többiekre.

„Toportyán? – futott át Géza úrnak a a testénél is jobban fáradó agyán. – Hogy jön ez ide? Évtizedek óta nem láttak a környéken nádi farkast. Eltűnt, a pelikánnal együtt. A nagyapám emlegette, de már híre-hamva sincs egyiknek se.”

Am nem bírt ezen hosszasan elgondolkodni, mert azt kellett elbeszélnie, hogy pontosan mi is történt azon a kora májusi éjszakán.

Akkor úgy hitte, a felesége mentette meg az életét. Amikor az a négy marcona, fegyveres alak előbb a kaput, azután az ajtót betörve benyomult a házba, és kérdés nélkül ütlegelni kezdték, azt hitte, itt a vég. Helyesebben egyetlen dolgot azért kérdeztek tőle, üvöltve, éspedig azt, hogy mit értett azon, hogy visszatértek a mieink, és kit vár, miféle burzsoá összeesküvésben vesz részt, ami miatt az ablakából figyelni az ellenség ügynökeinek érkezését. Géza úr próbálta elmagyarázni, hogy az egész egy nagy félreértés, ám amazok nem hagyták szóhoz jutni: hol ököllel, hol puskatussal, hol a revolver markolatával és a kard lapjával ütlegelték, majd miután a földre zuhant, rugdalni kezdték, és közben hol azt ordították, hogy mocskos kapitalista meg imperialista, hol meg azt, hogy ne féljen, így fognak elbánni a

proletariátus, a nép és a forradalom minden ellenségével. Amennyiben kell, végigjárják a város összes utcáját és minden házát, de föl fogják kutatni és felelősségre fogják vonni őket mind egy szálíg.

Géza úr próbálta meggyőzni őket, hogy ütlegelés közben nem tud vallo-mást tenni, ám amazok nem hallgattak sem a józan észre, sem a szép szóra. A helyzetet és ezáltal Géza urat Irma asszony mentette meg azzal, hogy az egyik, két pofon közötti villanásnyi szünetet kihasználva váratlanul belé-pett egy szép, nagy tálcával a kezében. Amikor látta, hogy a fegyveresek behatolni készülnek, Géza úr hevesen rákiabált a feleségére, hogy tűnjön el a pincébe, és egészen addig ne jöjjön elő, amíg ő nem szól, avagy nem lesz teljes csönd. A cselédség rögtön a kommün kitörésekor meglépett, ketten maradtak a házban, ami meglehetősen szokatlan helyzet volt, de a bujkálást illetően már a románok minapi járőrözése idején is kapóra jött. Irma asz-szony azonban most föladta rejtekhelyét, és nem csupán saját magát leplezte le, hanem azt az eldugott butykos szilvapálinkát is, amelyet Géza úr arra a reménybeli, bár egyelőre a távoli jövő ködös homályába vesző időszakra tartogatott, amikor úgymond rendeződnek végre a dolgok, és erre lehet is koccintani.

A koccintás megtörtént, csak éppen a proletárforradalom közelgő győzel-mére. A vöröskatonák rugalmas módon kezelték az egész országra érvényes szesztilalmat, magukra nézve nem tekintették kötelezőnek, így aztán a pá-linkás butykos kiürülése után Géza úr előkeresett a spájz mélyéről egy pa-lack homoki bort is, amely ugyancsak hamar elfogyott. Csakúgy, mint az a nagy doboz cigaretta, amely (nocsak, nocsak!) az ágy alól, a sarokból került elő. A betolakodók mindezek végeztével megveregették vendéglátójuk hátát, és megállapították, hogy nemhogy nem az ellensége, de egyenesen a barátja ő a népnek. Régen nem részesültek ugyanis olyan pompás ellátásban, mint amilyenben most.

– Akkor beszéltétek meg azt is, hogy odaadod nekik a nyomdát?

– Kérem, az egy egészen kicsi nyomda. Azért nem is szocializálták mind-járt, a tanácskormány hatalomra jutásával...

– Ahhoz mégis jó volt, hogy propagandát nyomtass rajtuk.

– Csupán pár röplap volt, kérem. Meg falragasz. És akár hazafiasnak is lehet tekinteni őket, elvégre arra szólítottak föl, hogy fogjanak minél többen fegyvert a haza védelmére.

– A haza védelmére – szólalt meg megint a szemüveges entellektüel, a ci-garetta csonkját a raktárhelyiség padlójára köpve. – A saját irhájukat akar-ták a büdös bolsevikok menteni. Az nem az ő érdemük volt, hogy kipróbált és tapasztalt tisztak és közkatonák fogtak fegyvert, hogy megvédjék őseink szent földjét a románok és a csehek elől. De hát mindennek ellenére mégis-csak vörös rongyokba öltözve vonultak hadba, nem a nemzeti trikolor alatt.

Bár az entellektüel ezúttal nem adott semmiféle jelet, Géza úr megint ka-pott egy pofont, mintha ő tehetett volna a Vörös Hadsereg létezéséről is.

– Hiszen nincs is mit csodálkozni – folytatta az entellektüel a merengést, noha nem lehetett tudni, pontosan kihez is intézi a szavait: a többi külö-nítményeshez, Géza úrhoz, vagy csak úgy, magában morfondíroznak. – A fő-

méltóságú ellentengernagy úr is megmondta, hogy Budapest után Szolnok a legbűnösebb város. Ami abban is megmutatkozik, hogy itt egy nappal tovább tartott a kommün. A tanácskormány vezetői már régen Bécsbe menekültek, ott nyüzsgítettek szociáldemokrata elvtársaik szoknyái körül, amikor itt még mindig vörösök terrorizálták a becsületes magyarokat. Köztük te is. De hát egyszer minden rendszernek vége lesz.

A szemüveges férfi lassú léptekkel kísért a raktárhelyiségből. Talán egy kis friss levegőre vágyott. A többiek is úgy vélték, itt az ideje a pihenőnek. Letették az ütlegeléshez használt puskákat a lábukhoz, és cigarettára gyűjtöttek. Géza úr ott maradt véresen, összeverve az asztal alatt. Egy regény jutott eszébe, egy Stendhal nevű francia író írta, még az előző században, és az a címe, hogy *Vörös és fehér*. Talán nem annyira ismert, mint a szintén Stendhal által írott *Vörös és fekete*, mindazonáltal Géza úr olvasta ezt is, meg is volt a könyvespolcán, a nappaliban, amelyet azon a májusi éjjelen szétverték az állítólagos kvaterkázás előtt a vörösök. Amiért most kapja meg a fehérektől a büntetést.

– Pedig én csak a bőrömet próbáltam menteni – dűnyögte Géza úr hangtalanul és fogatlanul. – Hát olyan rettenetes nagy bűn, ha az ember élni akar?

De ezt a kérdést ő se bírta saját magának sem megválaszolni.

A TREFORT SZELLEMISSÉGE

Szerkesztette, az interjúkat készítette és lejegyezte
Mohay Péter

ELTE Trefort Ágoston gyakorló gimnázium
Budapest
2024

Jól bezárva

Két kulcsot adott és három távirányítót. Az egyik kulcs a lenti vasajtót nyitja, ami a garázsba vezet. A másik a hátsó teraszra nyíló üvegezett ajtót. Az egyik távirányító a garázst nyitja. A másik az utcai vaskaput. A harmadik a keresztutca felőli vaskaput, ezt csak úgy adta, valószínűleg nem kell majd használnod. Azt mondta, ha elmész, gondosan zárj be magad után mindent. *Jól* zárj be mindent. A télikerthez nincs kulcs, azt belülről kell bereteszelned. A hátsó teraszra nyíló üvegezett ajtót is kulcsra kell zárnod, belülről. A garázson át távozhatsz. A két kutyát a hátsó, elkerített részen hagyd, elől vacak a drótkerítés, ki ne szökjenek az utcára. Azt is elmondta, mit hová tegyél vissza. Megvan a dolgok rendje. A hátsó teraszra nyíló üvegezett ajtó kulcsát vedd ki a zárból, és a rajta átfűzött szalagnál fogva akaszd fel a kilincstre. Ez nagyon fontos, mert ha elromlik a garázsnnyitó, és nem lehet a garázson keresztül bejutni a házba, a hátsó ajtó szolgál biztonsági bejáratként. A lenti vasajtó kulcsát a garázs sarkában lévő kosárba rejtse, a csíkos lepedő alá. *Jól* rejtse el. A riasztót el ne felejtse élesíteni, mielőtt leengeded a garázsajtót, tudod a kódot, a születési éved. Engedd le a garázskaput a fal belső oldalán lévő gombbal, a távirányítóban múltkor vacakolt az elem. Ez csak a tartalék távirányító, nála van a másik, abban nemrég cseréltette az elemet. A távirányítót rejtse a lugas alatt álló szekrénykébe, annak a felső polcára, jobb szélre, a két jutalomfalatos zacskó közé. *Jól* rejtse el. Jutifalis zacsi, így mondta, először nem értette. A kutyát is kutyinak meg kutyunak mondja. Néha kutyulinak, kutyimutyinak. Gügyög nekik, mint a gyerekeknek. Az utcai vaskaput a távirányító felső gombjával nyisd. Ügyelj, hogy az alsó gombot meg ne nyomd, mert azzal kinyitod a másik nagykaput. Ha valami miatt nem indul az autód, vagy ne adj' isten nem nyílik az utcai vaskapu, és gyalog indulsz, úgy a kiskaput használd, a saját csomódon – erről eddig nem esett szó – lévő kicsike kulccsal nyisd. Miután kimentél, gondosan zárd vissza a kiskaput. *Jól* zárd vissza, kétszer fordítsd rá a zárat. Amikor már az utcán vagy, mindkét nagykapu nyitóját dobd a postaládába. Ezeket mondta este. Bogaras vénember, gondolod róla. Szeleburdi suhanc, gondolja rólad.

Ott maradtál a két kulccsal – valamint a saját kulccsomóddal – és a három távirányítóval. Füstölögsz magadban, miért éjszakáztál itt. Segítettél neki leszüretelni a szőlőt a kertben, rátok esteledett, maradj vacsorára, összeütök valamit, mondta, te meg könnyen elfogadtad, marta a gyomrod az éhség. Lecsúszott a vacsora mellé két-három fröccs, azután már nem ülhettél kocsiba. Majd elindulsz reggel, pihend ki magad, szabadnapod lesz, vigasztalt, én elindulok korán Dömével, nyolctól értekezletet tartok, muszáj hétvégén is, határidős a projekt. Sután átölelt, valami csókfélét nyomott a homlokodra. Bogaras vénembernek tartod, de azért szereted. Tulajdonképpen annyira nem is vén, nemrég

múlt hatvan. Maradtál hát, mi mást tehetnél volna, felvetted a kifakult pizzamádat, az elején lévő bagolynak lekopott a csőre. Megágyasztál a régi heverődre, a Delfin könyvektől roskadozó polc mellett. A könyveket leszedted a polcról egy kartondobozba, jók lesznek a gyerekeidnek. Bevackoltad magad, betakaróztál az állott szagú paplannal, és eldöntötted, végre kipihened magad, hónapok óta talán először. Itt nincs éjszakai jövés-menés, pelenkacsere, ringatás. Nem tudod, mennyit alhattál, amikor felébresztett a kutyák csaholása. Erre nem voltál felkészülve, hogy vidéken szinte minden portán kutyát tartanak. A gyereksírást már csaknem megszoktad, olykor fel sem ébredsz rá, de a kutyaugatás egészen más, szokatlan zaj. Felriadtál, azt sem tudtad hamarjában, hol vagy, nem álmodsz-e. Felkeltél a sötétben, nekimentél a falnak, másik oldalon van, mint odahaza. Kibotorkáltál a vécére, hallottad letről a motozást, ezek szerint már készülődik munkába, akkor nem lehet annyira korán. Egyáltalán nem érezted magad kipihentnek, visszafeküdtél, de már nem tudtál elaludni, lassan világosodott, a madarak is nótázásba fogtak.

Bágyadtan kavargatod a mézet a teádban, megfőzte neked, írt mellé egy cédulát, hogy találsz kiflit a kosárban és vaját a hűtőben.

Mintha magamtól képtelen lennék ezeket megtalálni, holott hajszálra ugyanott vannak, ahol mindig is voltak. Szeleburdi suhancnak tart. De azért szeret. Tulajdonképpen annyira nem is vagyok suhanc, betöltöttem a harmincegyet. Precíz akar lenni, gondoskodó, pótolni akarja anyát, világéletében azon igyekezett, hogy pótolja, hogy megfeleljen.

Nem elég erős a tea, keresel még egy filtert a szekrényben. A dobozok mögött van valami.

Nyugtatót szed. Még csak el sem dugta rendesen. Miért szed nyugtatót?

Kirakod a kulcsokat és a távirányítókat az asztalra, szép sorban, nagyság szerint. Melléjük teszed a saját kulcscsomódat, ami az apád házához kell, aztán a másik kulcscsomót, amit a saját házához használsz.

Szegénykém. Nem jó itt neki. Nem értem, miért maradt a nagy házban. Hívtam pedig magam mellé, vennénk egy kis lakást vagy egy kicsi házat kerttel, hiába.

És persze ott van még a kocsikulcsod. Szép gyűjtemény. Besepred valamennyit az öledbe, kötényt formálsz a pulóveredből.

Márpedig innen visznek a sírba, együtt építettük, együtt szépítettük, nem leszek hűtlen hozzá. Ne kívánj ilyet, nem költözöm, őt sem hagyom magára itt a temetőben.

Összerázod, elkevered őket, aztán csukott szemmel nyúlsz a kupacba, találomra kivesszel egyet, a garázs távirányítója, visszadobod, kivesszel egy másikat, a kocsikulcsod. Kirakod őket újra az asztalra, most más sorrendben, külön a távirányítókat, külön a kulcsokat.

Ismerem a régi nótát, megszámolni sem tudom, hányszor hallottam az elmúlt években. Nemcsak bogaras, csökönyös is.

Befejezed a reggelit, hideg vízzel felfrissíted az arcod a fenti kiscsárdában, zuhanyozni nincs kedved, felöltözöl, indulsz.

Én most nem tudom segíteni, a bátyám sem, ő még a szüretelésben sem tud segíteni. Örökölni biztosan fog ő is. Megörököljük a nagy házat.

Végiggondolod a sorrendet. A sporttáskáddal mehatsz a garázs felé.

Lassan feladtam, ám legyen, ha így boldog, őrizze csak a nagy házat, a sok kaput, fizesse a gázt, az áramot.

Csakhogy a doboz könyvet nehéz cipelni, jobb lenne a télikerten át, kevesebb a lépcső. Kinyitod a reteszt.

A nagy ház árából talán vehetek majd egy kertes házat, valamelyik külső kerületben. Két gyerekkel panelban nem az igazi.

A kocsikulcsod fenn maradt. Nem gond, leteszed a ládát a földre. Visszameész a házba a télikerten át.

Vajon megint iszik? Esküdözött, hogy csak ritkán. Lehet ritkán inni?

A két kutyát lustán elnyúlva találod az étkezőasztal alatt. Kiteszékeled őket a hátsó teraszon át a számukra elkerített udvarba. Gondosan visszazárod az üvegezett ajtót a kulccsal.

Tegnap este ivott velem két fröccsöt. Ihatott még valamit egyedül, miután lefeküdtem. Ráiszik a tablettára?

Fogod a sporttáskád, és lemész a hosszú lépcsősoron át a garázsba.

Csak este iszik? Kocsival indult dolgozni. Hogy lehet Dömének hívni egy terepjárót?

Kimész a vasajton, bezárod magad után, a kulcsát a kosárba rejtetted a csikos lepedő alá.

Kamaszok voltunk, amikor egyedül maradt. Kétségbeesetten igyekezett új anyát találni.

42

Elhagyod a garázst, a belső gombbal leengeded az ajtaját, a távirányítót beteszed a lugas alatti szekrénykébe, annak a felső polcára, jobb szélre, a jutalomfalatos zacskók közé.

De mi senkit nem fogadtunk el. Voltaképpen ő sem fogadott el senkit.

Nyitod az autód, bepakolsz, a nagykapu rendben nyílik, kihajtasz az utcára. Visszazárod a kaput. Mindkét kapunyitót bedobod a postaládába.

Először a bátyám repült ki. Jó messzire repült, meg sem állt Kanadáig. Aztán követtem én is, igaz, csak a fővárosba, de így is nyolcvan kilométer a távolság. Hugi is messze repült.

Tennéd fel a mobilod a műszerfalra rögzített tartóba, de nem találod. Fent maradt a heverő melletti polcon.

A munkát nem tudja abbahagyni. Hogy is tudná, kell a pénz a megélhetésre. Dömét teletankolni sem két fillér. A nagy ház árából vehetnék én is valami jobb kocsit. Ha nem is egy terepjárót, de nagyobbbat a mostaninál.

A kerítés mellé tolatasz, leállítod a motort. Vissza kell menned a házba. A postaládához nincs kulcsod, a nagykaput már nincs mivel kinyitni. Felesleges is lenne, a kiskaput használod a saját kulcsosomóddal.

Nem is csak a megélhetés miatt dolgozik. Hiszen unatkozna, mit kezdene egyedül magával. A két kutya mégsem igazi társaság.

A kapuból önkéntelenül a télikert felé indulsz, mindig azon át mész be, ha apád itthon van. Ám a télikertet belülről beretesztetted az imént. Nem, mégsem.

Szerencse, hogy nem indultam el, mérges lett volna, ha nyitva találja. Megint elmondott volna mindenféle nemtörődömnek, aki sose figyel rá.

Belépsz a télikertbe. A kocsikulcsot lent felejtetted, a kocsit le sem zártad. Kevesen járnak erre, no de az ördög nem alszik, ahogy apád mondogatja. Visszafordulsz. A kutyák ugatni kezdenek.

A két kutya mégsem igazi társaság. Egy kutya pedig főleg nem társaság. Ezt mondta, amikor megvette a másodikat. Egy fiatal németjuhászt, az öreg puli mellé. A pulinak is jobb lesz, ha nincs egyedül, ezt mondta.

Kiveszed a kulcsot, lezárod a kocsit, visszamész a kiskapun át, be a télikertbe. Bereteszeled magad mögött a korhadozó faajtót.

Németjuhászt, hogy az majd őrzi a házat. Őrizné is, ha nem lenne elzárva hátul. Ha nem lenne elől vacak a drótkerítés. Meg akarja csináltatni.

A keleti oldalról besüt a nap, porszemek táncolnak az ablakpárkány fölött.

Rég nem járhatott itt Bernadett. Pedig öröm nézni azt a lányt. Így mondta. Szorgalmas, becsületes. Rég nem jött Bernadett. Akit öröm nézni. Öröm volt. Nézni. A lányt. A francba!

Felmegy az emeletre.

Sietnem kellene már. Megígértem otthon, hogy elviszem a nagyobbat táncórára. Jó, hogy bekerült a szombati csoportba. Hétköznap délután képtelen lennék fuvarozni. Hugi úszni szeretett. Tízévesen úgy úszott, mint egy sellő. Apa hordta úszásra.

Nincs a polcon a telefonod. Nem tetted zsebre sem.

Már régóta meg akarja csináltatni a kerítést. Nem csak a kutyák miatt. Még óvatosabb lett, amikor...

Lefutsz a lépcsőn, körülnézel a konyhában. Seholy a telefon.

Beraktam volna a sporttáskába? Csakugyan nemtörődöm vagyok, aki sose figyel?

A sporttáskát az autó hátsó ülésére dobtad. Az autó kulcsa a kezekben.

Ketten jöttek. A Bernadett fiúja és annak egy cimborája. Éjjel. Az öreg puli és a fiatal németjuhász hátul volt az elkerített részen. Ugattak, de ugatnak máskor is. Sokszor találnak sündisznót a kertben.

Lemegy a garázs felé. Azon át tudsz csak távozni, megmondta este apád. A másik két ajtót belülről kell bezárnod.

Mélyen aludt. Talán a nyugtatótól. Vagy részeg volt. Mire elindult, hogy megnézze, mit ugatnak annyira a kutyák, már ott voltak mellette.

A garázsba nem tudsz bejutni, hiszen az imént zártad be kívülről a vasajtót, annak a kulcsát elrejtetted a kosárba, a csíkos lepedő alá. Aztán leengedted a garázskaput.

Két napig nem mert kimozdulni. A telefonban azt mondta, minden rendben, de éreztem, hogy valami nem stimmel. Jöttem, amint lehetett.

A garázsban élesítetted a riasztót. Dehogy, elfelejtetted. Különböznél már rég szírenázott volna, amíg a telefonod után jártál a házban. Kell a kulcs a vasajtóhoz.

Nem tudtam rábeszélni, hogy tegyen feljelentést. Pisztollyal fenyegették meg, ha elmegy orvoshoz vagy a rendőrségre, nagyon megbánja.

A kulcsosomód a kiskapuban maradt belülről. Visszamegy a házba, a hátsó ajtón át távozol, sietve behúzod magad után, kattann a zár.

Egy ujjal sem nyúlt Bernadetthez. Csak nézte. Elhittem neki. Öröm volt nézni azt a lányt. Hugit is öröm volt nézni, úgy úszott, mint egy sellő.

Kilépsz a kiskapun, nyitod a kocsit, ott a sporttáskád a hátsó ülésen.

Már otthon kellene lennem. Boltba sem tud elmenni a feleségem, két gyerekkel kész tortúra. Amíg a nagyobbal táncórán vagyok, azalatt ő a picivel bevásárol.

Kiborítasz belőle mindent az ülésre. Nincs benne a telefonod.

Egy hétig nem tudott munkába menni. Annyi idő kellett, hogy a duzzanatok leohadjanak, a foltok elhalványuljanak.

A fürdőbe vitted magaddal. Azon hallgattad a hírösszefoglalót, amíg a vízet lötykölted magadra.

Akkor is ittas volt, amikor nézte a lányt. Biztos, hogy ittas volt. Különbem nem ment volna utána fürdőszobába, és nem akarta volna nézni, amíg a takarítás után átöltözik. Csak nézte. Öröm volt nézni azt a lányt.

Vissza kell menni a házba.

Szégyellte, hogy iszik, ügyetlenül rejtegette az üveget. Amikor meghalt a barátja, akkor kezdődött a történet az alkohollal. Újrakezdődött.

A télikerten át lesz a legrövidebb. Szeded a lábad.

Nemcsak a barátja volt, a partnere is sakkban, uszodában, túrákon. Na igen, meg a munkahelyi spicli, aki miatt kitették a vezetői állásából. Új kariert kezdeni ötven fölött nem mulatságos.

A télikert zárva, hiába rángatod, nem enged a retesz.

Ráadásul átverte a vállalkozó, a kazános pasas. Jó sok pénzzel lehúzta. Kihasználta, hogy piál. Sietnem kellene. Megígértem, hogy elviszem a nagyobbat táncórára.

44

Hátrafelé kerülsz, az üvegezett ajtón át fogsz bemenni.

Nem merte beperelni Félt, hogy az is rászabadít valami verőembert. Féltős lett. Mintha elvesztette volna a híres nagy erejét. A híres, régi, nagy erejét. Régen híres volt. A nagy erejéről. Szegény anya! A kazánost nem merte beperelni.

Kell a kulcscsomód. Visszamész a kiskapuhoz, bezárod belülről, kiveszed a kulcsot. Már szaladsz.

Saci szerintem kihasználja. Előbb csak takarítani jött, aztán bejárónó lett, saját kulccsal. Már egy csomó gönce is van itt. Vagy az más nőnek a holmija? Mégsem vesztette el a nagy erejét? A feleségem már biztosan ötvenszer hívott telefonon.

A hátsó üvegezett ajtó előtt állsz, a zárba dugod a kulcsot. Nem fordul el. Hát persze, nem vetted ki belülről a kulcsot, csak behúztad magad mögött, amikor az imént kirohantál.

Mesélte, hogy Saci elvált asszony. Takarító a gyógyszergyárban. Mellette meg házakhoz jár. Takarításból tartja fenn magát. A gyerekét is támogatja, pedig már felnőtt. Vannak, akik támogatják a gyerekeket. Még takarításból is.

Jobbra és balra is próbálsz, egyre erősebben. A végén még beletöröd. Rán-cigálsz az ajtót.

Saci locsog, amíg dolgozik. Panaszodik. Folyton fáradt, mindene fáj. Csökkenteni kellene a tempót. De ez a ház tetszik neki, apát is kedveli, ezt a munkát semmiért fel nem adná. Így mesélte. Egy óra múlva kezdődik a

gyerek táncórája. Szólnom kellene, hogy nem érek haza. Bárcsak futná egy bébiszitterre. A nagy ház árából futná egy bébiszitterre. Nagy ház! Feleslegesen fűt háromszáz négyzetmétert. A nyomorult!

Akkor a garázson át.

Ez az utolsó esélyem, a garázs. Anya milyen indulatosan tudta mondani, ha a tanév vége felé bukásra álltam. Jó jegyet kell kapnod a dolgozatra, ez az utolsó esélyed! Apának is ezt mondta, amikor bevitte.

Keresed a távirányítót. A jutalomfalat az zacskók között kell lennie. Nincs ott. Pedig oda tetted.

Bevitte a szanatóriumba. Elvonókúrára vitte. A nőket még úgy-ahogy elviselte. De a piálást nem. Nem mondta meg nekünk. Annyit mondott, hogy apátoknak pihennie kell egy kicsit, gyengék az idegei. Nem kérdezősködünk, örültünk, hogy utána jobb lett otthon, vidámabb lett a hangulat. Újra tudott autót vezetni.

A polc mögött van egy rés, azon kiesett. Az alatta lévő polcra. Megvan. Még tankolnod is kell.

Talán soha nem is volt nagy ereje. Anya volt az erősebb. Amíg meg nem halt. Erős volt, aztán egyszer csak meghalt. Öt hónap alatt. Lefogyott. Elfogyott. Egy marék hamu lett belőle.

A felső gomb nyitja a garázskaput.

Akkor kezdődött a depresszió. Napokig fel sem kelt az ágyból. Fél év múlva összeszedte magát. Annyira összeszedte, hogy egyfolytában új feleséget hajkurászott.

Megnyomod a felső gombot. Nem nyílik.

Mégsem nősült meg másodszor. De most mintha azt mondta volna, hogy elvennem Sacit. Saci elvált asszony. A gyógyszergyárban takarító. Tetszik neki ez a ház, apát is kedveli, ezt a munkát semmiért fel nem adná. Pedig csökkenteni szeretné a tempót.

A felső gomb beragad, megpróbálsz az alsóval, semmi.

Apa elvennie Sacit, aki elvált asszony. És már itt van egy csomó gönce. Kezd elszemtelenedni. Apa bolond!

Vacakol az elem a távirányítóban, megmondta apád este. És most ráadásul csípős hideg a reggel. Az sem tesz jót az elemnek. Szeptember vége van.

Amikor meghalt a barátja, kezdődött a történet az alkohollal. Nem, akkor csak folytatódott. Folytatódott. Az alkohollal. Hugi után kezdődött. Hugi elment úszni.

Körbejáród a házat, hátha van valahol egy nyitott ablak.

Hugi tízévesen úgy úszott, mint egy sellő. Szeretett úszni. Főleg a tengerben. Könnyű vagyok, megtart a víz! Kacagott. Ugrált a hullámokban. Sellő vagyok, sellő vagyok! Sikongatott.

Megrángatod újra a télikert ajtaját, aztán a hátsó üvegezett ajtót.

A nyugtatókról korábban tényleg semmit nem tudtam. Vajon mióta szedi? És ki írja fel?

Visszarohansz a garázshoz, lerogysz a rózsalugas alá.

Kell a telefonom! Abban van a fél életem. Hazatelefonálni is muszáj lenne. A nagy ház árából vehetnék még egy telefont. Nekem is lenne céges

mobilom. Igaz, cégem nincs. De másik mobilom lehetne. A kurva életbe ezzel a nagy házzal meg a sok bejáratával! Vén hülye! Mindjárt megőrülök!

Jön valaki az utca felől. Egy nő. Vidám az arca.

Elvinné Sacit. Ezért sem akar mellém költözni. Rájött a nősülhetnék. Kell neki egy nő. Anya meghalt. Hugi úszni ment. Ugrált a hullámokban. Kacagott. Sikongatott. Sellő vagyok, sellő vagyok!

A nő nyitja a garázsajtót. Saját távirányítója van. És saját kulcsa, hiszen bejött a kapun, amit nemrég zártál kulcsra.

Vajon milyen nő ez a Saci? Azt mondja, gondos. Szinte mindennap korán jön, elibe teszi a kávé, csomagol neki tízórait. Ha nem tud reggel jönni, előző nap kikészít mindent. Elvált asszony. Tetszik neki ez a ház, apát is kedveli.

Nyitja a nő a garázs végében lévő vasajtót is. Megszólítod.

A nyugtatókról korábban tényleg semmit nem tudtam.

A nő összerezzen. Eltűnik az arcáról a vidámság.

Tegnap este is ivott, habár nem sokat. Ihatott még valamit, miután lefe-
küdtem. Szarházi!

Bemutatkoztok. Szóval ez a Saci. Nem találod szépnek. Csinosnak sem.

Hugi sellő lett. Azóta is úszkál. Vagy angyal lett, és az égben röpköd.

Takarítani jöttem, mondja, remélem, nem alkalmatlan. Dehogy, mondd, a legjobbkor jött. Feltéped a vasajtót, száguldasz fel a fürdőbe a telefonodért.

Kocsival indult dolgozni. Anya elvonókúrára vitte. Azt mondta, gyengék az idegei. Az akarata gyenge, nem az idegei.

Kilenc nem fogadott hívásod volt egy ismeretlen, vezetékes számról.

46

Ki az isten hívott ennyiszor? Már rohannom kell. Utálok száguldani. Apa mindig száguld. A baszott terepjárójával. Azt hiszi, attól vagányabb és fiatalabb lesz. Nem akar mellém költözni. Rájött a nősülhetnék. Elvinné Sacit. Egy lófaszt fogja elvenni Sacit!

Visszahívod. Rendőrség. Apád? Amikor a főútra kikanyarodott? Ittas volt?

Elvesztette a nagy erejét. Ráivott a tablettára. Anya elvonókúrára vitte. Anya meghalt. Hugi sellő lett. Vagy angyal. Anya is angyal lett. Apából mi lesz??!

Kitántorogsz a konyhába.

Nem tudom táncra vinni a nagyobbat. A nagy ház árából futja majd bébi-szitterre. Fel kell hívnom a feleségemet. A nagy ház árából vehetek végre egy jobb kocsit. Fel kell hívnom a bátyámat Kanadában. A nagy ház árából vehetek még egy telefont.

Saci a kezében lévő papírt szó nélkül teszi eléd az asztalra. Házassági szerződés. Férje halála esetén a házat ő örökli. Felül a pultra, cigarettára gyújt. Az ujján arany karikagyűrű csillog.

Oszkár és fiai

Oszkár depressziója látszólag személyiségéből fakad, de közelebből megismerve életét, nyilvánvaló, hogy az igazi ok a roma származása kapcsán halmozódó hátrányokban keresendő. A rendszerváltozás a roma kisebbséget társadalmi és lélektani gettóba taszította, melynek falait belülről a gettó lakói, kívülről a nem roma többség tagjai építik. Oszkár a születése pillanatától fogva sújtó hátrányokra nem tudhatott jó válaszokat adni, döntései inkább súlyosbították, semmint enyhítették helyzetét. Nem sikerült megfelelő iskolai végzettséget szereznie, nem sikerült a pályaválasztása, s végképp nem sikerült családi élete. Szerencsétlen első kapcsolatából hat gyerek született, akik közül négy interszexuális, akiket lányként anyakönyveztek, de inkább fiúk, jóllehet nincs férfi nemi szervük. Második kapcsolatából egy kislánya van, s tudomása szerint van egy nyolcadik gyermeke is, akit sosem látott. Jó intellektuális képességei ellenére sehol nem tudott meggyökerezni, többször került börtönbe, nem reménykedik, nem szorong, a szerencsére bízza jövőjét, melyről tudja, hogy bizonytalan. Káosz van benne, s káosz veszi körül. A vele való beszélgetés több alkalommal történt, a helyszín egy hajléktalanszállás volt.

Negyvenhét éves leszek december 29-én, tehát '74-es születésű vagyok. Mi roma család vagyunk.

Sok a stressz, meg minden, nem vagyok jól. A diagnózisom neurotikus depresszió. Aztán most ilyen kevert, szorongásos depresszióm van. Öngyilkossági gondolatom nem volt sose, ilyen nem volt. A Rivotrilrt szedem. Valamikor az is kiválthat depressziót. Nem okoz nálam agressziót, inkább az a baj, hogy évek óta szedem, és már nincs erős hatása. Van, de nem olyan, mint volt, szinte nem lehet abbahagyni, mert hát volt már rá példa, hogy az orvos hiába mondta, hogy felírja, elfelejtette felírni, aztán eltelt öt-hat nap, és már jöttek az elvonási tünetek. Ez eléggé megviselt, pánik jött rám. Hiába alszok délután is, tegnap is hiába aludtam délután, nem tudom, nem frissen ébredek, nem tudom, mi a jó isten van velem. A doktornő felírt Frontint, de én nem merem szedni. Nem akarok arra is rászokni.

A hangulatom se jó, a közérzetem se jó. Nem sokat kérek az élettől. Legálább egy konyha, szobám volna. Hogy amit én rendbe teszek, egy kis takaros házat, mert régen is volt nekem. Ott egytized részben tulajdonos vagyok ugyebár, de nem tudok mit kezdeni az illetővel, mert ő használja, próbáltam már jegyzővel, hogy kérjek tőle – mert ugye ő használja, én tulajdonos vagyok, akkor ő fizessen nekem. Nem tudom, hogy hova forduljak, jelentettem az ügyészségen, a járási ügyészségen, hogy bűncselekmény történt, mert az illető nem írta át a házat, tehát maradt a mi nevünkön, és így költözött bele a bátyám. Én megmaradtam mint tulajdonos, mert aláírta a többi testvérem 10-15 ezer forintért, én nem írtam alá. Nem azért, hogy védjék az öcsémet,

mert bent voltam akkor is verekedés miatt, meg hát a feleségem berakott, mert kitalálta – akkoriban a házasságunk már fuccs volt. Most nem muszáj elhinnie, de ez tényleg így volt, a gyerekeim voltak a tanúk a bíróságon, nem bántottam az anyukámat, csak anyukám rámondta, aztán az ügyészség nem fogadta el a gyerekeimnek a vallomását, mert az apjukat védik. Hát istenem, ha valakit megöltem volna, ők a tanúk, akkor se fogadja el a bíróság?

Egy kis ház jó lenne, ha nem is Sályon, de azért nem is bárhol. Igazából nem nagyon ragaszkodom én már Sályhoz, de csak megyeileg, így Borsodba nem mennék el Miskolc környékére. Talán Kövesd környékén valahol, ha lenne. Vannak ottan milliomos emberek. Most van ott egy francia, aki tele van pénzzel, hát mihelyt meghallja, hogy van egy eladó ház, 800 ezerért megvette. Azért, hogy ne cigány vegye meg, hogy oda cigány ne kerüljön. Felvásárolják a házakat, hogy ne cigány vegye meg. Így akarják kiszorítani a cigányokat, szó szerint. De ott mégiscsak van cigány, hát hogyne volna. Az az igazság, hogy régen nagyon sok cigány pinceházban lakott, akkor nem volt gond, hogy az újszülöttet pincébe hozták haza. ... huszonvalahány évig lakott benne a bátyám, én is laktam pinceházba fél évig. Nagyon sok rokonom, de nemcsak a rokonaim, hanem az összes cigány szinte 80 százaléka barlanglakásban lakott. Senkit nem zavart. Most a milliomosok azt csinálják, ezt a régi polgármester hozta be, hogy vegyenek meg minden pincét, amit csak lehet, hogy cigány oda ne költözzön – az is valamikor rendőr volt, cigánygyűlölő, rasszista, polgármester lett...

48

... Hát van egy kis hely a dombon, a tufában van benne. Hogyha rámegyem az internetre, Kovács Dezsőnek hívják az illetőt, van neki egy turizmus vállalkozása. Barlanglakásokat ad ki. Van bennük fűtés meg minden komfort. Ki lehet próbálni. Igen, ott rámegyünk, van több fotó is. Régen magyarok laktak ott a háború ideje alatt, odamenekültek ezekbe a pincékbe, utána meg a roma családok. Most ezek fel lettek újítva.

Ott már nincs cigány, senki, mert volt egy alapítvány, annak az unió adott pénzt, és a faluban vettek mindenkinek lakást. Van, aki 30 évet lehúzott a pinceházban. Ez sehogy se volt jó, de megfelelt a falunak, tudja, az akkori törvényeknek, az újszülött gyerekeket kiengedték oda. Nagyon sok barlanglakás volt. Rengeteg gyerek ott nőtt fel, ott járta ki a nyolc osztályt, emlékszek rá, volt a pincének udvara, ilyen tufás, ott tartották meg a ballagást. Az akkori polgármestert egyáltalán nem zavarta, hogy cigányok laknak a barlanglakásokban, de amikor én be akartam volna költözni, mert nem volt hova, amikor a kocsiban aludtam, képzelje el, és meghallotta, hogy én pincelakásba akarok költözni, rögtön rendőrt hívott rám, hogy gyorsan akadályozzátok meg Oszkárt, nehogy bemenjen már egy pinceházba, inkább aludjak a kocsiba’.

Lehet rá tenni két ablakot, rendes ajtót, én, amikor a volt nejemmel laktam, kifestettük, tehát elsőnek, ugye, rendes mésszel. Én laktam ilyenbe, igen. Rendes mésszel, ki lehet festeni fehérre, aztán színező anyaggal rá lehet menni. Nyáron hideg, télen meleg van. És akkor letettünk linóleumot,

berendeztük szépen, otthonosan, és életvitelszerűen lehetett benne élni. Vízért lementünk a csapra, és azt hiszem, egy kádban fürödtünk le, de vécé, hogy mondjam, kint az udvaron lehetett csinálni egyet. Minden pincéhez tartozik egy kis udvarrés. Lehet seperni szépen. Meg lehet nézni ezeket a pincelakásokat. Van a Cseresznye fesztivál, a hivatal szervezi, és ott van egy vezető a hivatalon belül, aki kiviszi a látogatókat, és megmutatja, hogy valamikor hogy éltek benne a romák anno, vagy esetleg a magyarok.

Nem tervezem, hogy visszamenjek, mert az enyém elveszett. Januárban beszéltem a volt nejemmel, hogy ki ne menjél, mondom, várd meg, amíg kijövök, mert nekem szükségem van rá, mert ez az egy lakhatásom van. Hát kijött belőle. Hát nézze, ha olyan állapotba volna, amilyen volt, hát az lakhatásra megfelelő volt. Télen meleg maga a pincelakás, nyáron hűvös, ha jön is be meleg, de télen meleg. Ez a tufás dolog ott Szomolyán kétoldalt van. Itt a völgy, és kétoldalt vannak a pincelakások.

Szomolya nem matyó, a kövesdiek a matyósok. A matyós nép cigánygyűlölő is, meg úgy hallom, hogy matyó matyó egymáson sem segít, megölnék egymást egy kanál vízbe'. Nem is tudom, olyan furcsa ez a matyó nép. Szomolya a Bükk-hegységhez tartozik. Bogács, Noszvaj, Szomolya, Cserépfalu, Bükkzsérc. A szomolyai cigányság más, mint a többi.

Munkám most nincs. Van három vállalkozó is, aki a romáknak ad munkát. Engem nem visznek, mert voltam börtönbe', ismernek, nem mernek vinni, mert ha engem nem fizetnének ki, azt nem hagynám annyiba'. Nem azért, mert én most nagyon kemény vagyok, tudják, hogy milyen vérmérsékletű ember vagyok, szeretek dolgozni, de szeretem, ha megkapom a munkámért a béremet. Dolgoztam Noszvajon egy híres embernek. Mindent megcsináltam neki. A kerti munkától a tereprendezésig mindent. Amikor odakerültünk Andikával, azt mondta, rendben van, hallottam, hogy maga volt bent, ez engem hidegen hagy. Az a lényeg, hogy innentől kezdve maga hogy viselkedik. Maga hozzám tartozik, meg a Andika is, innentől kezdve meglesz mindenük. Lett volna. Nézze, ne adja tovább, most, ha én ezt most elmondom magának, azt fogja mondani, hogy ez az Oszkár tényleg egy szerencsétlen. Elkezdtem dolgozni, s Andika a hátam mögött lefeküdt Józsival, a híres ember feleségének testvérével, egy volt BV-sel, aki Egerből leutazgatott hozzá. És Andika bevallotta. Így úszott el a munkám a híres embernél. Felmondtam ezek után, hogy ne már. Van egy szép fiatal felesége, és emellett ráfanyalodott az enyémmre. Mit tudok csinálni? És csak basztak... szó szerint, szexuális együttlét. Nem pénzért, csak úgy, hát ilyen téren ez az Andi vérmérséklete. Ó roma. Mit csináljak, üssem agyon?

Ez nem egyszeri alkalom volt az Andinak, persze hogy nem. Van Facebookja a Jóskának, bejelölte, visszajelölte, és Egerből képes volt azért leutazni, hogy együtt legyenek. Na most mit mondjak erre. Szép kis nő ez az Andi, szép, hiába, de tudja, szép tányérból nem lakunk jól. A szülei mondták, a nevelt apám is, és ez igaz. Egy nő hiába lehet szép, csinos, belülről meg romlott nőszemély. Olyan, mint egy szép piros alma. Ha kettévágjuk, belül romlott. Ószinte leszek magához. Vagy megért engem, vagy nem. Egyedül vagyok, s én ugyebár depresszióval küzdök, az egyedüllétet nem bírom. Kell legyen mellettem valaki.

Van tőle egy fiam is, az Anditól, hát persze. Hát Szomolyán éltünk az öcsémnek az egyik házába'. Egyem meg a szívét, most már négyéves. Él, persze, de ki van adva örökbe. Nem tudjuk, kinél van. Hevesen volt, Eger-től nem messze. Arra sem volt képes Andika, hogy elmenjen látogatni. Nekem nem volt jogom meglátogatni, mert nem volt a nevemen. Nem vettem a nevemre, mert hova, én is autóba' aludtam. Meg emlékszem, a kórházba' elbúcsúztam tőle, akkor csináltam ezt a fotót is. Hát, na, fiam, most látlak utoljára, és úgy is lett. Ezt Andi nem bánja.

Hogy a gyerek jó helyen van-e, nem tudom, cigány vitte ki. Vele együtt nyolc saját gyerekem van. Őt nem is tudom már, hogy hívják. Andi látta, mikor megszületett, itt szülte Miskolcon. Megmondom őszintén, hogy ők is albérletbe' laktak, neki se lett volna lehetősége. Nem az inkubátorba' hagyta. A kórház nem adta ki neki, mert nem volt hova vinni. Hát most így, én kihoztam volna, de nem volt hova. Az öcsém házába' laktam, egy olyan házba', ahol mondtam, hadd fessek már ki, és akkor veszek kiságyat, hát-ha. Nem, nekik kell a ház, ha nem mész ki, hívom a rendőröket, mondta az öcsém. Olyan helyzetbe hozott, hogy nem volt más választásom. Kijöttek a családsegítőtől Szomolyán, mondták, hogy jajj, ide nem hozhassa, nem megfelelő. Hát most mit, hogyha nem volt megfelelő, nem volt megfelelő. Tehát most az apai felelősség, meg minden, hogyha látom, hogy nincs, akkor nincs. Nem tudok mit csinálni.

50

Fő a fejem, hogy mi lesz most. Nézze, én már sokat gondolkoztam, nekem elég volna egy szoba-konyha, a falun úgy van azért, hogyha csak lássák, hogy rend van, tisztaság van, na, nem kell, hogy 300 ezer forintos tévé lógjon a falon, vagy mit tudom én, mi, lássák, hogy minden rendben van, marad a gyerek, jó, nem kötekednek. De nincsen még annyi se. ...

... Mutatok egy fényképet, nézze meg, két évvel ezelőtt így néztem ki, már most ahhoz képest most. Dehogy nézek most jobban ki. Hát, de várjon, már vannak itt olyan fotók, amin Andikával vagyunk 2016-ban. Van olyan is, amikor szabadultam, akkor készült ez a kép. Andika akkoriban Egerbe' dolgozott a bárban, mint táncos. Ha most a fotót jól megnézi, még itt, amikor az elején összekerültünk, hát látja, Andika is fiatalabb volt. Na, mutatom a gyerekeimet inkább. Az a baj, hogy Andit az anyja 14 évesen adta férjhez, és nincs meg az iskolája. Egy romához adták feleségül, az anyja is egy lökött, az apja alkoholista. Anyának azonban ügyes, mellettem muszáj, hogy ügyes legyen. Ebből van egy kislány, akivel itt vagyok. Öt hónapos, nagyon szép kislány, Vanessza Senonka. Szép név, igen....

Tudni kell, hogy '99-ben támadt egy kis verekedés, és ebből kifolyólag bekerültem a BV-intézetbe. Két évre. Akkor még csak négy gyerek volt, tehát megvolt a három beteg, meg az egészséges kislányom, az Orsolya, akitől már két unokám is van. A Szent Ferenc nővérek segítették a családot. Egy ilyen kisebb lakásba' laktunk. Ott kézbe vette a mi életünket egy személy, ő gyűjtött adományt, lett lakás, meg minden. A feleségem megírta, hogy mikorra kijössz, minden rendbe' lesz, újrakezdehetjük az életet. Ezen múltott

sok minden, mert ugye, a volt nejem félrelépett a 17 éves első unokatestvéremmel. Azóta már nincsenek együtt. Az én unokatestvéremnek nem azért kellett ő neki, hogy most, jaj összeállnak, együtt élnek, stb. Hát arra csak. Kihasználta, szó szerint. Ezt onnan tudtam meg, hogy levelek nem jöttek, a beszédjéből derült ki, hogy valami nincs rendbe'. És akkor jött a nővérem beszélőre a sátoraljaújhelyi BV-intézetbe. Ez egy kemény hely. Amikor a nővérem elmondta, hát én a beszélőn húsz percig nem tudtam megszólalni. Sokként ért, ez egy trauma.

Az előző nejemtől van hat gyermek, akikből négynek a baja, ha mond valamit a szó, az interszexualitásnak nevezett betegség. A négyből három már felnőtt, és a negyedik sem kicsi. Kettő egészséges. A négy beteg gyerek engem lelkileg, szívéleg megviselt, ezért vagyok pszichiátriai gondozott. Az interszexualitás, ott lent, nemi elváltozás. Nem tudják, hogy fiú vagy lány. Az első gyerekeket két hónapig nem láthattam, és nem tudtam, hogy miért. Azt hittem, hogy annyira eltorzult baba, akit nem láthatok. Végül hazaengedték a gyereket, s mindjárt láttam, hogy mi a probléma. A Liberóból kicsomagolta a feleségem, és akkor láttam, hogy ott van a kislánynak, ugye, a micsodája, kilógott egy ilyen kis fütyi.

Az elnevezésben nem hagytak döntési jogot, mert a vizsgálati eredmények alapján azt mondták, hogy lányként neveljük ezt is meg a többit is. Ahogy cseperedtek, műtétek voltak mind a négyénél. Mind a négy lány lett. De mi nem vagyunk rokonok, meg semmi ilyesmi. Az ő családjukba' van gond persze, mert ugyebár mi kilencen vagyunk testvérek, ezt tudni kell.

A gyerekeim fiúk egyébként – mutattam volna fotót, azt mondaná, hogy uram, ezek nem lányok, hanem ezek fiúk. Majd tetszik látni, kinézetük is fiús. Fiúnak is gondolják magukat, igen. Az orvosomnak elmondtam, hogy ide figyeljen, doktor úr, ezek a lányok nem akarnak lányos ruhát felhúzni, meg fociznak, meg fiús dolgokat szeretnek. Mire ő azt mondta, hogy ne csodálkozzon, apuka, ők fiús aggyal vannak ellátva. Hogy micsoda? És akkor elmondja, hogy sajnos rosszul döntöttünk, apuka meg anyuka, mert önöknek volt igazuk, s maguknak kellett volna eldönteni, hogy a gyermekeik fiúk vagy lányok. Na, akkor nagyon-nagyon összeveszttem vele, még ki is jöttem.

A Györgyi az György, de ahova jár dolgozni, Alexnek hívják. A Dominika nevezetű lányom a Dominik. Viola nevű lányomnak Zala megyében sikerült egy olyan hölgygel megismerkedni, aki – nem tudom, érti-e, mire gondolok – férfi-nő. Négy éve elég jól megvannak. Viktornak hívassa magát, a neve Viola. A negyedik Dzszenike, 16 lesz, ő még azt se tudja, hogy mit csináljon magával... Ott van a második gyereke, akiért nagyon aggódom, nem tudom, hogy mi lesz belőle. Neki volt egy nagyon jó, úgy mondom, milliárdos lengyel barátja, nem olyan barát, ne értsük félre. Egerben úgy ismerkedett meg vele, hogy leszólította, nem takarítana-e neki. Miért ne. És ahogy teltek az idők, elfogadta úgy, mintha a saját gyereke lenne, mert neki nem lehetett gyereke. De a gyereke elszúrta az egész dolgot, megismerkedett egy körömi nővel, akinek gyereke és férje van. A férje tud erről a kapcsolatról, olyan mocskos, aljas, hogy én azt mondtam a nejemnek, figyelj már, üljünk autóba, és menjünk le a szüleikhez, és mondjuk meg, mi a helyzet, és valamit

lépjenek a szülei, beszéljenek a gyerekekkel, mert az évek során eltávolodott ettől a lengyeltől, és megszűntek azok a lehetőségek, amik az életét meghatározták volna...

...Mindegyik gyerekkel tartom a kapcsolatot, szoktam venni egy 500 forintos kártyát, ezt a pannonost, amin másnap éjjelig van korlátlan internet, mert itt hiába van wifi, nem adják meg a kódot. Nem adják meg, hölgyem. Egy ilyen intézménybe', és nem sokan vagyunk, nem adják meg a kódot. Azt mondtam, hogy fizetek érte, az isten áldja meg magukat, mondtam nekik, hogy minden hónapban megveszek tíz darabot, annyi a megengedett, tíz darab, annyi, amit regisztrálhatok. Nem engedik a wifit, mert állítólag visszaélés volt. Arra hivatkoznak, hogy valaki, mit tudom én, ki, olyan jellegű képet osztott meg, ami visszaélés volt. Volt már, aki feltörte a kódot, de már nincs itt. Én nem is akarom feltörni a kódot, hogy most tudjam használni. Most tudnék venni ugyebár a T-Mobiltól nem rutert, hanem adaptert, amin van wifi, merthogy van, de nem akarom magam költségbe venni.

Na, mutatom a gyerekeimet. Itt van Dávid-Ágnes. Olivér, ő a 18 éves bertyár. Alex, akit megszűrtak. Hát lássa, hogy nem lányok. Hát ők amúgy barna bőrűek. Ő most még lány, 16 éves, de majd ahogy nő, férfi lesz...

... A hat gyermek anyja intézetbe' nőtt fel, körömi származású, én Kövesden születtem. Apukámat, aki 48 évesen meghalt, nem ismertem. Akkor én is elkerültem hat hónapig nevelőszülőkhöz. Anyukám új életet kezdett, hat hónap után visszakerültem hozzájuk hál' istennek. Lehet, hogy ha a nevelőszülőknél maradok, másképp alakul az életem. Kilencen voltunk testvérek, de egy meghalt 18 évesen, a bátyám, agyhártyagyulladásba'. Félrekezeltek. Szívbillentyűzavarja volt, és azt hitték, hogy az a gond, de mire rájöttek, hogy agyhártyagyulladás, addigra belehalt. Akkor én még kicsi voltam, de emlékszem a halálára. Engem nem vittek a temetésre, de én magam megindultam, két vagy három szál virágot elvettem. Odamentem, ahol a ravatal volt, emlékszem, felemeltek, és megmutatták a bátyámat, aki öltönybe' volt, hosszú hajjal. Meg arra is emlékszek, hogy amikor már temették, akkor elvették a kezemből a két szál virágot, és bedobták a sírba.

Nekem pigmenthiányom van. Barna bőrű voltam én is, csak hát közbejöttek ezek a fehér foltok az arcomon. Átváltoztam, teljesen kifehéredett a bőröm. Érdekes. Vigyáznom kell vele. Ötvenfaktoros napvédő krémet használok. Strandra nem járok. Nagyapám volt ilyen, őtöle örökölt, ő is pigmenthiányos volt. Nem így születtem, iskolás koromban kezdődött a kezemen. Jött végig, az arcomon, bele sem mertem nézni a tükörbe. Nem szerettem azt az embert. Belenéztem a tükörbe, és úristen, láttam, hogy nézek ki. Nehéz volt elfogadni magam. Először csak foltokba jött. Utána kifehéredtem.

A rokonok semmit nem szóltak hozzá. Hát a gúnynév, az megmaradt a rendőrök részéről, hogy Pöttyös. De nem is vagyok már foltos amúgy. A régi körzetis annyiszor igazoltatott indokolatlanul, és megkérdeztem, miért csinálja ezt, azt mondta, utálok a cigányokat, és főleg téged. Igen, utálja a cigányokat. Letegeztem, aztán mondtam neki, gondolhassa, mit mondtam

neki? Hogy kapja be ezt ni. De mondom, figyelj már, nem félek én magától, meddig dolgozik? Este 6-ig. Mondom, találkozunk már valahol. Azt mondja, ilyen nagy ember vagy? Mondom, nem, csak jó a vérem, elbírok magával, kirántok valamit, lehet, hogy maga megy a temetőbe, én meg megyek a börtönbe, ennyi. Így intett rá. Mondom, idefigyeljen, ha ezzel nem hagy fel, elborul az agyam, a kocsiba beteszek egy baseballütőt, engem nem érdekel, hogy rendőr, azzal fogom kezdeni, hogy kiszállok a kocsiból, becsukom az ajtót. Hát nagyon rám volt állva. Azt a rendőrt, képzelje el, megfoglák az erdőn, lopta a fát. Hát ő, hogyan már, amit megszédtek mások, fát, amiket gyűjtöttek, azokat fogta, volt neki egy ilyen régi, nem IFA, hanem az a másik kocsija, kiment az erdőre, megpakolta, és akkor vitte, és eladta. Ő, a rendőr. Visszaélt vele. Nőt is vert már meg, úgyhogy leszereltették...

...Mondja nekem a lányom, hogy apa, most az új részen van egy olyan szolgálat, amit én is ismerek sajnos, az embereket elviszik az őrzőbe, és ütik. Ott bent a BV-be' ütik, igen, sajnos. Akik szolgálatban vannak, BV-s örök ütik az elítélteket. Nem látszik meg, mert gyomron meg mellen vagdossák, hát most gyomron ütik. Engem is eltalált egy nyomozó itt Kövesden, hiába jelentettem fel Miskolcon, nem hittek nekem. Fellebbeztem a megyeire is, ott se hittek nekem. Mondom, gyomron ütik, gyomron verdesik az embert, hogy ne legyen nyom. Borzasztó fájdalom, igen, hát az. Reggel megverték, volt bent egy nő is, az meg ott röhögött. Egy nyomozónő. Hát, cigánynak nem könnyű lenni.

Apám 48 évesen asztmában meghalt. Ő valahol dolgozott, de hogy hol, azt nem tudom. Amikor meghalt, hatéves lehettem. Tudom, hogy nagydarab volt, egy fényképet mutattak róla, de életszerű élményem nincs róla. Tehát ez is gyerekkori trauma, mert azt se tudom, hogy ki volt az édesapám, nincs emlékem. Akkor nem beszélve arról, hogy a 18 éves bátyámról sincs emlék. Róla sincs kép, nem tudom, hogy nézett ki, hogy mosolygott, szóval semmi sem maradt belőle... Pedig szeretném, ha lenne emlékem. Sok fénykép meg nincs otthon, egy fénykép van a bátyámról, nagy haja van, de az édeskevés.

Anyám utána miből tartott el bennünket? Apám dolgozott valahol, csak én nem tudom, hogy hol. Apám halála után talált egy másik embert, aki nem hozott gyereket a családba, de lett két féltestvérem, a kilencen kívül még kettő. Nagy a család. Nekem nagyon nem tetszik a nevem. Anyukám azt mondta, hogy előttem egy pár hónapos fiú meghalt, akit Oszkárnak hívtak, és én a halott gyerek után születtem. Azt mondja, ezért adtuk neked ezt a nevet. Ez nem egy jó hozomány, hát nem. A többieket úgy hívják, hogy Tibor, András, a bátyám Jóska volt, József. Ja, igen, Laci és Attila, ők ikrek.

A húgom Nóra, aki Angliában él már régóta. Ilona a nővérem. Bükkábrányba jártam iskolába, végig a nyolc osztályt. Utána elkerültem Miskolcra vasbetonszerelőnek tanulni. Az egy kemény szakma. Én teljesen máshova jelentkeztem volna, amiről az osztályfőnököm lebeszélte. Jó tanuló voltam, és gondolkoztam kereskedelemben, rendőrnek is mentem volna, de mind a kettőről lebeszélte. Hát nem tudom, miért hallgattam rá, hogy menjek központifűtés-szerelőnek. Pedig tudta, hogy okos gyerek voltam, igen, a legjobb tanuló voltam még egy másik lánnyal, és akkor még nyaralni is voltunk minden évben.

Nem nevezném anyámat boszorkánynak, de megmondta, hogy „míg élsz, meg fogod a pályaválasztásodat bánni, és el fog kísérni az életedben”. Előre látta. Ugyebár, a régi romák jobban babonások voltak, mint most. Értettek is hozzá. Amit anyukám megmondott, az be is teljesedett.

Régen az idős cigány asszonyok elég tapasztalattal voltak az élet terén. Anyám se szerette az igazságtalan dolgokat, de szerette nagyon az igazságot. Bölcs asszony volt, és én rá ütöttem. Az igazság az, hogy én nagyon imádom a nőket, és nagyon tisztelem is őket, és hát maga az apukám is ilyen volt, hogy állítólag anyukám mellett még voltak szeretői, szóval örököltem ezt a dolgot, hogy a szép nőket szeretem.

Az én nejem se volt csúnya, 20 éves volt, én majdnem 18, nem szerelemből kerültem vele össze, de vonzott az a dolog, hogy megismerni, milyen egy nővel. Most már így utólag bánom nagyon, nagyon rossz döntés volt. Az első beteg gyerek után a legtöbb ember a mai világban fogja magát, és kilép a kapcsolatból. Azt mondja, hogy nekem nem kell egy ilyen nő, aki beteg gyereket szül, megyek tovább. Én nem léptem tovább, hoztam egy nagy áldozatot, aminek most iszom a levét.

Anyámnak nem tetszett ez a dolog. Ő igazi roma asszony volt, rózsás kendő, rózsás szoknya. Tőlem valamivel alacsonyabb asszonyt képzeljen el, tipikusan olyat, aki nem fedi fel magát, nem járkal sztreccses nadrágba, hogy villog mindene. Olyan értelemben, mint a mai fiatal cigány asszonyok. Megmondom őszintén, ez nekem nem tetszik, és neki se engedem, hogy márpedig így ne öltözz, légy szíves, hát gyerek van, minden, így ne öltözz, takard magadat, stb. stb., Tartotta a hagyományokat, úgy öltözött. A hagyomány, az erkölcs számított. Fiatal korában biztos szép nő volt.

Mindig csak cigány nőim voltak, nem volt még magyar, nem tudom, hogy a magyarok milyenek ilyen téren. Szerettem volna magyar nőt, pont azért, mert nekem tetszik, ahogy élnek. Hogy jól élnek. Jó a gondolkodásuk, jó az erkölcsi életük, stb., de van köztük is, aki nem ilyen. Egy hölgyecske felhívott bennünket, hogy Heves megyébe, kis faluba, jöhetünk albérletbe, de kiderült, hogy alkoholisták, akik jól megvannak a tablettás borukkal, elvannak maguknak, és ilyenkor az ember bemegy az ajtón, és már jönne kifele.

A mai napig megvannak a felvételeim a telefonomon, hogy miket segítettem a ház körül. Az asszonyka férjecskeje alkoholista volt, de a nő maga is ivott rendszeren. Annyit kértek, hogy figyeljél oda az öregekre. Jó, rendben van, bele is mentem, ugyebár, ebbe a dologba. Ott töltöttük a karácsonyt, eljött a január, hát kaptunk hideget-meleget, mert közös lónak túrós a háza. Akkor kitalálta a kedves fia, ott se voltunk két hete, hogy már 15 ezer a villanyszámla. Elmúltak az ünnepek, utána már 45 ezer forintot akart követelni rajtunk a pesti fia, amire azt mondtam, hogy itt álljon meg a menet, megyünk innen, viszlát.

Nekem van jogosítványom, még 2008-ban szereztem, „B” kategóriás. Van autóm, s mi abban a kocsiban aludtunk. Két és fél hónapon keresztül járogattunk, reggel fél 4-kor keltünk, és mentünk Sályról Egerbe. És azt akarom

ezzel mondani, hogy heti 90 ezer forint pénzt kerestünk, volt megtakarított pénzem. Mi akkor ebből éldegéltünk, amikor idejöttünk, akkor is. Én közel 200 ezer forint felett lévő pénzzel jöttem ide. Ebből nekem még mindig van. Én nem iszok, nem cigizek. Az élettársam cigizik.

A nejem vett fel kölcsönt, és nagyon szépen megkértem rá, hogy ne a romatelepre, isten ments, hogy ott vegyen lakást, inkább a magyarok közé menjen, és hát így mosolyogva mondtam neki, hogy lehetőleg olyan lakást vegyél már, aminek esetlegesen lenne az udvarán egy kisebb lakóautó, amit lakhatóvá lehet tenni, elleszek én ott. 700 ezerért vett házat, olcsó levesnek híg a leve, igaz a közmondás. Annyi szeméttel, mert abba is egy roma lakott, hogy én biztos, hogy nem vettem volna meg.

Tavaly nyáron megszárták a lányomat. Én akkor a kocsiba' aludtam akkor. A Violát, aki Viktor egyébként. Szombati nap szólt, hogy apa, megyek ki Robihoz, ő az unokatestvérem. Mondom, minek mennél? Hát, azt mondja, hétvége van, most kimozdulok egy kicsit. Ne menjél, mondtam neki, mert éreztem, hogy valami baj lesz. Én akkor az autóba' aludtam, mert Andikával össze voltunk veszve. Hát mit ad isten, Viola fél háromkor zörgette a kocsimat, hogy gyere apa, gyere már. Ott látom, hogy a kettős szomszédunk veje, a nagybátyám, anyámnak a testvére, két konyhakést tart a kezében. Kimentem, hát betámadott engem, s már a lányom meg volt szúrva, csak nem érezte, mert ő is ittas volt. Felszólítottam, hogy tegye le a kést, de nem tette le, aztán a történet annyi csak, hogy én is próbáltam védeni a gyereket, mert melyik szülő az, aki nem védte volna. Ugrik, és hát talált egy ilyen seprút a lányom, oszt ő azzal támad, most hát mindegy, önvédelem. Na, ez lement, aztán észrevette magán, hogy valami meleg, felhúzta a pólóját és látta, hogy folyik a vér. De addigra már kijöttek a többi testvérei is, Dominika, a Dzszenike meg az anyukája elkezdett ordítani, hogy megszárták a fiamat. Én nem csináltam semmit, mert én egy gatyába' voltam, meg mezítláb, úgy mentem ki a kocsiból. Rendőrségi ügy lett. Én fogtam a gyereket, és azon voltam, hogy minél előbb legyen orvosi ellátás, mentő, minden.

Előtte meg én mentem volna Violáért Körömbe, akkor meg mások kötöttek belénk. Ezek a nagybátyám veje, a Kálmán részéről jöttek, neki volt születésnapja, és az utcán támadtak. Azért, mert én beszélgettem a Lajossal. Ezek meg megálltak a kocsi előtt, és akkor beleavatkoztak a dolgokba. Nyolcszor szólítottam fel ezt a Kálmánt. Kálmán, légy szíves, vigyed már a vejedet innen, mert nem akarunk bajt, mert megyek a gyerekemért, mennék el. Hát ő ott állt a kocsinak, akkor még a Corsám volt, a sarkánál. Egy szűk utcát tessék elképzelni, itt van a járda. Nyitnám az ajtót, hogy menjen már fel a járdára, nem tudok elindulni, Kálmánnak is mondom, hogy menjél már félre, ő kinyitotta az ajtót, kirántott a kocsiból a veje, a Dezső, és onnantól kezdve kezdődött ez az egész dolog. Domi volt velem, a Dominika, ő rögtön jött a védelmemre, de közben megcsúszott, és jól orrba rúgták, de úgy, hogy jól eltört az orra. Megmondom őszintén, hogy én is késsel feküdtem le az autóba. Az autó nem egy kényelmes, és olyan fáradtan mentem a gyerekemért,

és olyan aggódva, mert most az Olivér fiam hívott fel, hogy apa, menjél, mert az árokba' volt bedrogozva tegnap előtt, engem keresett. Viola volt bedrogozva. Ő megkóstolta Körömbe. Köröm itt van Miskolc környékén...

...Vasárnap megcsináltam a tanyát, hétfőn Olivér bement Egerbe. Közbe engem Dzsenike Messengeren hív, hogy menjek érte, mert velem akar beszélni. Mondom, mondjad. Hát azt mondja, gyere már érte apa, mert most mennek Miskolcra a bíróságra, de ha hazajönnek, akkor őt előveszik. Fú, fiam, mondom, hát most tanyába dolgoztam, be van csípve a derekam, én nekem most nincs úgy pénzem, hogy 500 forintos benzin mellett tankoljak, meg menjek érted. Jajj, istenem, mondom én, most mit csináljak, nem igaz, hogy a barátaid közül nincs valaki, hogy adjon 2000 forintot, hogy buszra üljél, és akkor hazagyere. Hát azt mondja, nem. És akkor Olivér megtudta, neki volt pénze, és azt mondja, apa, menjél el, azt mondja, hogy az ő pénzéből tankoljak. Úgy mentem el Muhiig, ott a kompon átmentem, ott várjam meg. Na így hoztam haza. Hát mit ad isten, két nap múlva már nem Körömbe' volt megint? Nem a drog végett, a csaj végett. Szóval nem lehet vele bírni. Egy olyan nővel van, akinek gyerekei vannak, meg férje.

Olivér 18 éves, ő, tudom, mert én is voltam 18 éves, olyan pörgős, neki is mondom a jót. Tizennyolc éves vagy, állj már rá egy munkahelyre, mondom, de nincs meg a nyolc osztálya, azt is mondom neki, végezd el, fiam, mert a nyolc osztály kell az életbe'. Tanuljál már apád példájából, hát te is úgy akarsz járni?

Nem zűrösek a gyerekek, csak hogy mondjam? Nem ők zűrösek, hanem hát többen vagyunk testvérek, és hát van egy-két testvér, akik zűrösek, és sajnálatos módon belekeverik a gyerekeimet is. Hát visszatérve, hogy a lányomat megszúrták, tessék látni, hogy semmit nem csináltam. Mi volt vád ellenem? Hogy bementem az udvarra, a csávót öten húztuk ki az udvarra, öten húztuk ki az ilyen földes közterületre, és öten vertük, könnyű testi sérítés. Gondolja most el, maga a bíró, megáll ez a vád? Ha öt ember megver valakit, az intenzívre került volna. Megszúrta a lányomat, ez tény. Na, mind-egy. Én bent se voltam. A család volt csak kint este, ez hajnal fél háromkor volt. Én nem tudom, hogy le se szembesítettek vele ez idő alatt senkit se. Még komolyan mondom, senkit nem bántottam, ott előtte gatyába', mezít-láb. Kijött két rendőr, és nem azzal volt, hogy odamentek volna a csávóhoz megkeresni a két kést, semmit nem csináltak, az égvilágon semmit.

Hál' istennek nem lett nagy szúrása szerencsére. Ide-ide szúrt, csak a borda, gondolom, hát, ha nyakon szúrta volna, akkor elvérzett volna, mert ez ilyen, mert így hadonászott. Ittas volt, meg be volt drogozva. Mert az a Robi drogért ment ehhez a csávóhoz. Aznap este a Robi el akart volna menni a házból. A lányomnak adtam egy pofont. Már a Robinak is akartam volna adni, néztem rá, ideges voltam nagyon, és menni akart ki az ajtón, odaálltam elé, helló, hova mész, nem mész sehova, ide figyelj. Tehozzád ment el a lánygyerekem, te hoztad ide, menekülni akarsz a hatóság elől? Nem mész sehova se. Robi, üljél le, ne izéld fel az agyamat, mert mondom, te is megérdemelnél egy jó nagy pofont. Milyen jogon vitted te oda be a gyerekeimet. Eleve, ezzel a tudattal, hát direkt nem akartam még egy ügyet magamnak. És akkor az a lényeg ebben, ennek a csávónak, a késesnek, képzelje el, pénzbírságot kér

az ügyészség. A gyerekeimnek felfüggesztett börtönt, énám meg letöltendő börtönt? Az ügyészség börtönt kér rám. Nincs ügyvéd, még tárgyalás sem volt. Ez tavaly nyáron történt, és tud róla a családgondozó is, a kirendelt, mondtam neki. Emlékszek mindenre. Tanúk nem voltak, nem voltak idegenek, vagy valaki az ablakból figyelte hajnal fél 3-kor, hát gondolja már el. Ott csak a család volt kint. Meg az az igazság, hogy ez a srác volt otthon, meg a felesége. Tehát így mondom, hogy az anyós, após, akkor érkeztek meg autóval, amikor a rendőrök megérkeztek, ők utána érkeztek autóval. De ők azt mondják, azt mondták a kihallgatáson, hogy ők otthon voltak. Képzelve már el, azt mondták, hogy ők otthon voltak. Nem az a baj, csókolom, nem az a baj, a kövesdi, a magyarországi rendszer milyen? Igen, maga már büntetve volt, ja igen. Ennyi, hát ennyi. Evvel jönnek, hát nem az igazságot keresik. Nem tudom, mennyit szabhat ki. Vagyok vádolva, kis testi sértéssel, meg mivel bementem a portára. Mi az? Bemegy a másik portájára – na, ez a két vád. Na, öten elvégeztünk egy könnyű testi sértést rajta. Hát majd mondom a bírónak, jajj, pedig csókolom, nekem a kocsiba' van gázspray, annyi ütőszerszám, minden, magamhoz vehettem volna. Kivettem volna a gázsprayt, lefújtam volna, hát agyba-főbe vertem volna, orrán-száján, milyen, hát a gyerekekről van szó. Hát volt már nekem ilyen esetem fiatal koromba'. Akkor még Olivér kicsi volt, és így mondom, hogy a volt sógorom, mert már a nővérem elvált tőle, de mégis csak együtt vannak. A két gyerek a pataknál, és jött haza sírva a fiam, az Olivér, mondja, hogy apa, a Jóska megütött. Felmentem hozzá, mondom, sógor, hát mi volt ez, azt mondja, a gyerek így beszélt velem, engem is lekurvaanyázott, így, úgy, amúgy. Hát nem jött ki a kapun, volt egy ilyen rés, és eléggé úgy beszélt velem. Mondom, gyere már közelebb a kapuhoz. Közelebb jött, oszt benyúltam, oszt bummm. Jó, oké. Utána ő baltával betámadt. Így, akkor, ha nem ugrok el, fejbe ver. És akkor, hogy eldőlt a baltával, még a kezébe volt. És akkor én nem vittem a gyerekeimet, mert még kiskorúak voltak. Ott volt a Viki meg az Ági, akik ezt látták, látták, hogy az apjuk még mindig veszélybe' van, odajöttek, és ahol érték, ott rugdosták a sógoromat. Ebből ügy lett, de a bíró felmentett, mert azt mondta, hogy amíg a kezébe' volt a balta, addig jogos önvédelem állt fel. Igaz, hogy kaptam akkoriba' nyolc hónap fogházat, mert utólagosan bedobtam egy követ rá még. Na, ezért nyolc hónap fogházat felfüggesztve kaptam.

57

Festem a hajamat, 47 évesen tiszta ősz vagyok. Látszik is, hogy már kopik a hajam. Szóval nézze, én a régi világból jöttem, már úgy mondom, a régi rendszerből, nekem teljesen más az életfelfogásom. Én nem vagyok egy rossz ember, hanem inkább én azt mondom, hogy az élet terén vannak dolgok, amihez ragaszkodom, és ilyen téren kemény vagyok. Éntőlem tartanak nagyon. Nem vagyok én erős, csak én emberileg is, ha kell, odateszem magamat. Én már kivívtam a tiszteletet. Nem azért, mert bent voltam börtönben, nem. Egy-két embert már jól elvertem, úgyhogy, nem azért, látja nincsen erőm, nem erős a karom, de hogyha elborul az agyam, akkor. A tűrőképességem nagyon jó. Nem birka, hanem épp az, hogy jó. Jó, csak már véglegesen mondom, amikor a gyerekekről van szó, akkor pláne.

Háromszor beszélgettem a pszichológussal... Ki vagyunk itt szolgáltatva. Sokszor még ő is úgy lépett fel velem szemben, támadó jelleggel, hogy hát maguk itt mindent ingyen kapnak, meg így, meg úgy. Nem akartam neki megmagyarázni, hogy nem ingyen. Mikor idejöttünk, azzal kezdte a családgondozó, hogy fizetni kell azért, hogy itt legyünk. Mi kapunk 37 500 forintot, amiből megállapítottak 13 500 forintot, hogy tegyük le, és akkor a többiből meg élünk. Tetszik érteni? A hó végén volt már rá példa, hogy elfogyott a pénz, és akkor kért Liberót az élettársam, meg mosószer, azt mondták, hogy már van jövedelme. Nem volt ezzel semmi gond, én meg azt mondom, hogy nem fizetek egy fillért sem, mert a gyermekemre költöttem. Fizetés. Nem tudom törvényes-e, vagy sem, nem merek utánajárni, mert nem vagyok egy buta ember, mert utána tudnék járni, mert már Pestre telefonálgattam ezután, de én azt mondtam, hogy bölcs ember vagyok, olyan világot élünk, hogy egyik kutya nem eszi meg a másikat. Nyilvánvaló, hogy én jönnék ki ebből rosszul.

Az ember mindig nyel, szó szerint. Bejött a vezető hozzánk, hogy ennyi és ennyi elmaradásunk van. Mondtam neki, hogy igen, van. Elnézést kérek, és ne haragudjon, hogy miért nem szóltunk, hogy az előző hónapban a lányunk olyan beteg volt, hogy mi vettünk minden gyógyszert, holott a családgondozó tudott róla, amiről – nem az, hogy hibázott, mert emberek ők is.

Nem, hát látja, az az igazság, csókolom, hogy amit a legutóbb mondtam magának, hogy a feleségem olyan helyen vett magának lakást, két és fél milliót, a cigánytelepre. Ott mindig lesz balhé, hogyne már. Pedig akik ott vannak, egyetlenegy család az, aki valamilyen rokonságba nem áll velünk, a többi mind. Mind rokon. Na, most ez a Kálmán, ő anyámnak a testvére, eléggé közeli. Legutóbb lent voltam, szoktak huszonegyezni pénzre. Bent voltam én is. Jön be ez a Kálmán, és már a bátyámnak hiába mondtam, hogy miért engeded be. Bejött. Hát hogy van neked bátorságod ide bejönni? Mondom, légy szíves, fogd meg azt az ajtót addig, amíg szépen vagyok, és menjél ki. Engem nem érdekel, hogy a bátyámékhöz mikor jössz át, hányszor, de mikor mi itt vagyunk, légy szíves, akkor ne gyere már. Hogy van bátorságod? Mi lenne, ha most mi agyba-főbe vernénk mi itt, a rokonság? Mit tudnál, tán kitalálnád, hogy kést fogtak rád, kirántottad, oszt megvertünk. Na, fogta magát, oszt kiment. A bátyámra nem haragszok, mondtam már neki, Laci – mert így hívják –, mondom, na mindegy, elitta már az agyát. Hát, tablettás borba' nincs ész...

... A tablettás bort isszák ott a népek, hogyne már, már rákaptak a kőbányai sörre is. De még a nők is. Azok is isznak. Hát persze, a bátyámnak a leszármazott lányai. Drog közül, hogy mi megy, fogalmam sincsen. Én is éltem egy drogos nővel, nem tudtam még akkor, hogy mi a helyzet. Ő kristályozott, mert rájöttem, hogy a kristálytól olyan a nő, mert hajnal egykor még fent volt, mondom, Szilvi, hát mikor akarsz lefeküdni? ... A kristályt mint a port, felszívják. A cigányok között nagyon el van terjedve. Régen nem volt ilyen. Gyerekek között is. Mindenhol el van terjedve. Amúgy a rendőrök ezt, megmondom őszintén, tudják, és nem foglalkoznak vele, úgy vannak vele, pusztuljanak, akik használják. Szó szerint, most komolyan mondom. A rendőrök úgy vannak vele, hogy á, cigányok, kit érdekel. Rasszizmus van Magyarországon, ez egyértelmű...

Nem tudom, járt-e Egerben, a lovastanyánál van egy domb. Lemegek, pont jött a noszvaji rendőr, a körzetis. Felment, én meg elmentem egy öregemberhez, aki korábban ideadta az emelőt, mert defektet kaptam, s mondom, visszamegek, hogy húzzon már be a szerelőhöz. Képzeld el, visszafordultak – hát ismernek, még korábban börtönbe’ voltam, leültem már a büntetésemet. Azt mondja nekem, hogy mit keres itt? Mondom neki, az édesanyámat keresem, de magának mi a problémája van most, mit akar? Kérdezte, hogy mit keres? Mondom, mondtam, hogy az édesanyámat. Kiszállnak, mondja, személyi igazolvány. Mondom, mire adjak én magának személyi igazolványt? Maga miért fordult meg, miért ide. Hát azt mondja, maga börtönben ült. Mondom, ide figyeljen, ne rágalmazzon, egy, leültem, itt van a zászlós úr, és most maga engem lejárát, nem csinálok semmit. Akkor is, hogy én börtönbe’ voltam. Istenem, mondom, hagyjon már engem. De akkor már a gyerekek jöttek felfele, odaszóltam a Szandinak, hogy most kapcsolj be a telefont, vedd felfele videóra ezt az egész rágalmazást meg mindent. Mondom, maguk meg adják meg a jelvéyszámukat, a nevüket, mert egy igazoltatás így működik, tudja-e? Azt mondja, hát honnan tudja ezeket? Hát honnan, a börtönből. A törvénykönyvet megtanultam odabent. A kocsival a buszmegállótól kijebb álltam, s azt mondja, véletlenül nem a buszmegállóba’ állt meg? Mondom, nem, hát van annyi eszem, de ő lement megnézni. Mondtam neki, be lehet fejezni, el lehet fáradni. Be lehet ülni a kocsiba, meg lehet fordulni, és lehet hazafele menni, hagyjanak bennünket békén. Azt mondja, hova mennek? Mi köze van hozzá? Ez már rendőri túlkapás, nem gondolja? Azt mondja nekem a zászlós, azért volt jó a régi rendszer. Mert tudja, a régi rendszerbe’ úgy volt, hogy levitték az embert – emlékszik –, volt rá példa, amikor egyik bátyámat levitték, verekedés, oszt jól megverték, majd hazaengedték, nem csináltak belőle ügyet. Megverték, szó szerint. Nem csináltak belőle ügyet, mint most, hogy valaki kap egy pofont, mindjárt bírósági ügy van belőle. Jól legyomrozták, bevitték a fogdán, na, jó, oszt menjél hazafele. Tanult belőle, igen. A kommunista rendszerben úgy volt, hogy kocsmába nem mehetett az ember.

Kitörni innen csak úgy lehet, hogy kimegyen az ember külföldre, ennyi. Ott nem úgy tekintenek a cigányra, mint itthon. Hollandiában voltam kétszer, ott volt a töröktől, a négertől minden, ott nincs rasszizmus. Az édes húgom Hollandiába’ él, éppen a féltestvéremnél voltam, amikor videócseten beszéltek. Soha nem volt irigy ember, jól áll a féltestvérem. Három autójuk van, a gyerekeit iskoláztatta, tanulnak, kocsijuk van, jogosítvány, minden. Örülök, nem vagyok irigy. És akkor húgomnak mondja a féltestvérem, a Kálmán, hogy na, mikor küldöd a pénzt. Jól van, azt mondja, felteszek 200 eurót, nyugi. Nekem meg két éve az erdőbe’ kellett aludnom, amikor még a Corsám volt, mikor járunk szüretelni. Ott aludtunk az autóba’...

... Édesapám 48 évesen halt meg, anyukám 54 volt. Fiatalon haltak meg, igen. A cigányok, romák igen fiatalon halnak. Nem hiszem, hogy öregember leszek, mert egyszer vagy infarktust fogok kapni, vagy agyvérzést, oszt viszlát. Hát mostanában nem tudom mi van velem, nagyon-nagyon rosszul alszok. Tegnapelőtt vettem egy 500 forintos telenoros kártyát, telefonáltam a fiam-

nak. Odaszóltam, mert előfizetéses telefonja van. Mondom, fiam, légy szíves, regisztráld már be ezt a kártyát, mert itt internetet nem adnak, hogy Messengerem legyen, bármi baj van, tudjalak benneteket elérni...

...Az életben egyszer nagyon nagy lehetőség lett volna, mondtam már, amikor a híres embernél dolgoztunk Andikával. A híres ember feleségének a testvére engem a sátoraljaújhelyi börtönből ismert. Találkoztunk a noszvaj-i kocsmába', kérdeztem, nem tudnál munkát intézni? Akkor ő, a Józsi, már kiszemelte Andikát. Gondolom, vagy Andika, vagy ő, bejelölték egymást, és kapcsolatba kerültek, csak én nem tudtam róla. Többszöri alkalom volt, nem egyszeri. ... A felesége abszolút nem hitte. Megírtam a feleségének Messengeren, ismerősöm volt, mire visszaírt, hogy nem hiszi el. Ne találjak ki ilyeneket, oszt ennyi, szevasz.

Az idősek otthonába sofőrnek nem vettek fel. Ha valaki Magyarországon elkövet valamit, akkor egész életében bűnhődjön érte. Mintha embert öltem volna, egy életre meg vagyok bélyegezve. Nem sok értelme van az életnek így.

Jártam a Hit Gyülekezetbe, hiszem, hogy Jézus ma is él. Hiszek Istenben. Tudom, hogy bűnös ember vagyok, mert ez a keskeny út, amin járnom kéne, nem járhatok a széles úton, de itt belül hiszem. Most is azt mondom, hogy van Isten meg Jézus Krisztus. Itt a Hit Gyülekezet, de már nem megyek oda. Én Istenhez akarok jönni. Ha egy gyülekezetben nincs szeretet, meg emberi segítség, az nem gyülekezet, az nem hívőség.

60 Jobb, ha az ember vesz egy kötelet, oszt jó van. Megszabadul az ember a gondjaitól. Nincs semmi jövőkép. Nincs mibe kapaszkodni. Nekem már nem lesz jó sose. Majd megyek ki a temetőbe.

Szoktam tippmixelni. Tegnap is 500 forintot tettem, egy elment, de már úgy volt, hogy nyerek 28 ezer forintot, de a hosszabbításba', a 96. percbe' kiegyenlített a Madrid. Valamikor szerettem a futballt is. Van, amikor nyerek. Hát, most ha megteszek nyolc meccset, és ha jön, akkor 1250 forintból jöhet 80 meg 90 ezer is. Volt már úgy, hogy bejött. Hát persze, ez lutri. A meccseket tudom nézni az interneten, tudom követni az eseményeket. Nem szenvedélyem a futball, régen fociztam, konyítok hozzá, tudom, hogy hogy kik a jó csapatok, most legutóbb játszott a Juventus meg az Atalanta, ezeket jól ismerem. A gyerekeim is csinálják, és van, amikor nyernek, van, amikor nem, ez a tippmix.

Amikor Egerben laktunk albérletbe', volt, amikor másfél hét alatt egyszer jött 81 ezer, a következő alkalommal meg 92 ezer, de egy ezresből, 1200 forintból megtettem, hogy három és félnél kevesebb gól, és nem volt annyi gól. Volt, hogy null-null volt, egy-null, kettő-null, három-null, mert ha már négy gól volt, akkor az bukta. És jött. Egerben beszélgettem olyan emberrel, aki 200 forintot rakott döntetlen meccsre nagy szorzóval. Azt mondta, egyszer bejön, fogok egy nagyot és csak egy-két meccset rakok meg egy tízessel, húszassal, ami hoz nekem húszat, harmincat, de biztos meccsek. Az az ember azóta is azt csinálja, és szinte mindennap nyer, mindennap. ... Nem tízezreket játszok, ezeket a kis pénzeket előkerítem. Bukok, de egyszer-egyszer durran. Amit elbuktam egyszer, majd visszajön, és még nyerek is valamennyit. De nem nagy összeggel, nem milliókkal. Bízom a szerencsében. Nincs más választásom.

Köldök-Magyarország*

Alaposan felsülnénk, ha valami általánosítást szeretnénk mondani a jelenlegi magyar önkormányzatiság állapotáról. Pedig választások után vagyunk, a testületek sok helyütt cserélődtek, elvileg pontosan lehetne látni, hogy a kormányzati harapófogóból hogyan próbálnak kiszabadulni a kisebb települések vagy a városok. (Éppen volnának egészen zamatos falatok, látható például, hogy Paks a milliárdos ígéretek ellenére milyen szépen lefalcolt a NER csecséről. Csak aztán Orbán megérezte, hogy kicsúszik a kolbász a kezéből, és az elbukott helyi választás után a hétmilliárd forintos helyi adót lenyúlva nyomban különleges gazdasági övezetté minősítette az atomvárost. Ezzel ellehetetlenítette Paks frissen megválasztott ellenzéki polgármesterét. Ugyanezt egyszer már Göd esetében lejátszották, ott a Samsung gigaberuházásai után járó adót vonta el a kormányzat, igaz, kellett hozzá az elgyávult ellenzék árulása is – lásd *Mozgó Világ*, 2020. november.)

A magam szerény eszközeivel az idejű kampányban a falvakra fókuszáltam, annál is inkább, mert a tavasz folyamán igen szép megbízást kaptam a *Hóvége* internetes oldaltól. Az volt a feladat, hogy válasszak ki tíz lomkoronasétánytól mentes és a NER mocsarától messze lévő kistélepülést, és írjak szemléletes ri-

portokat a vidék gyötrelmeiről, küzdelmeiről. Ajándék ez a magamfajta riporternek, tisztára olyan, mint a régi szép időkben. Amikor még volt rendes helyi beszámoló a sajtóban, és az olvasók igényelték is. Jönni-menni, beszélgetni, aztán pedig írogatni – a boldog időkben ezt neveztük újságírásnak. Nem úgy, mint mostanában, hogy telefonon felhívjuk a polgármestert, mondaná el, milyen zseniális fejlődés vette kezdetét akkor, amikor odafújta a szél.

Maga a vidéki utazás mondjuk eléggé költséges vállalkozás. Mert arra, hogy vonattal vagy busszal menjek Nyírvasváriba, Ópályiba, Hernádnémetibe, gondolni se merem. Csak a kocsikázás jöhetett szóba a súlyos üzemanyagárak ellenére is. Első utamon, amikor a Nyírséget vettem célba, felidéztem magamban a harminc évvel ezelőtti kalandozásaimat. *Mélyszántás* címmel írtam változó minőségű szociográfiai riportokat a Magyarország felfedezése sorozatban a rendszerváltás forogatójába került falvakról, az átalakuló mezőgazdasági létformák körüli illúziókról cikkeztem. Piroskával utaztam, így tudtam a legjobban takarékoskodni. Így hívtuk az égésjavító adalék miatt rózsaszínre váltott gázolajat, melynek ára akkoriban éppen feleannyi volt, mint a rendes gázolajé. Elvileg nem volt szabad vele járni, de minden épeszű autós ezt használta. Ha megállított a rendőr, már nyúlt is az ember a bukszájáért. Ugyanannyit kellett

* A falvakról a fényképes riportok 2024 áprilisa és júniusa között jelentek meg a *hovege.hu* oldalon – a szerk.

zsebbe fizetni (3-4 ezer forint), mint az izzókészlet hiányaért (vagy bármi másért, ami a tetves korrupciót hizlalta).

A hosszú utazások alkalmával eszembe jutottak régi mondatok egykori szociográfus előéletéből. „Kivágták az asztalra a Milkáért és a három lóért a bongót” – mondta az öreg gazda a Szegedhez közeli Zákányszéken, ami azt takarta, hogy a téeszvagyon-nevesítés során sokan megijedtek attól, hogy nem jut nekik állat, ezért minden fillérüket összeboronálták arra, hogy ha már a traktort és kombájnt elhappolja a téeszelnök meg az agronómus, hazavihessék a marhát – ez lett volna a Milka. Élt akkoriban az az illúzió, hogy először csak egy marhát meg két disznót nevel a gazda, aztán hármat, négyet és így tovább. Mert azt hitték, úgy lesz megint, mint a múlt század harmincas éveiben, és a lassú szorgalom megtermi gyümölcsét. De nem így lett, mert a kommunista világ bennfentesei hamar megtalálták a kapcsolatot az osztrák/holland/angol tőkéhez, s a téeszek vagyontárgyaival meg némi rafinériával (ld. a zsebszerződéseket, amelyekről a *Mozgó Világ* is írt összegzést 2004 szeptemberében) felcsillant a lehetőség az oligarchikus rendszer gyors kialakításához. Orbánék az újrateremtett sógorkomavilágban minderre csak ráerősítettek, amikor saját maguknak és a haveroknak játszották ki az állami földeket 2010 után. A дума az volt, hogy új nemzeti középosztályt kell teremteni. Valójában sima földrablás volt. A fideszes oligarchák 2015–16 tájára megszerezték a jobb falatokat, elkezdtek nagy táblákon gabonát termelni, a földalapú támogatások-

ra is rárepült a maffia, magas rangú agrárhivatalnokok kezében futottak össze a szálak, naná, hogy a végén senki sem került börtönbe. Mire megjött a „migránsválság” 2015-ben, a vidéket lenyelte a falusi ember észjárását fölöttébb jól ismerő Fidesz, a választási térkép besárgult. Orbánék emberei eluralták a megyei közgyűléseket, s 2016-ra állandósult a kormánypárti nyomás azokon a településeken is, amelyek független jelöltekre szavaztak. A valóságban ez ma már úgy néz ki, hogy aki nem a fideszes érzelmű polgármesterre szavaz, nagy jövőben ne reménykedjen. Ma már többnyire csak az jut hozzá a javakhoz, aki belül van a körön. Ne felejtjük el, hogy a Fidesz a politikai pofára esések után úgy szívta fel magát a 2010-es alkotmányos puccs előtt, hogy elébb visszafoglalta 2006-ban a vidéki önkormányzatokat. A helyi atyafiak pedig szépen sorban beálltak Orbánék mögé. Szélárnyékban mesterkednek azóta is, egy-egy család vagy baráti kör sorra nyeri a választásokat, be vannak kötve a megye fideszes komisszárjaihoz – ők általában az országgyűlési képviselők –, hatalmuk megingathatatlan. Ők osztják a támogatásokat, ők bírálják el a pályázatokat, ők szólnak oda a megfelelő helyekre, ha szükség van rá.

A lefojtott levegőjű országban azok a kis önkormányzatok maradtak csak talpon, amelyek visszahúzódtak a közösségi megoldások világába. A helyi tisztaságra, a zöldügyekre még lehet alapozni, ezt a választók méltányolni is tudják, és odaadják szavazataikat. A jelek szerint csak így lehet ellensúlyozni a pártok akarnokait, akik tőkön, babon átgázolnak. Vagy így sem.

Kamugödrök

Hozzuk rögtön példának a Csongrád vármegyei Zsombó esetét. Évek óta az elsvatagosodás és a helyi víz-szaélések ellen küzd a kicsiny faluban Kármán Kolos 35 éves okleveles tájépítész, aki szüleivel érkezett a 90-es években az akkor még kiskert-kultúrával, fóliázással foglalkozó településre Szegedről, illetve később vissza Budapestről, mert a tanulmányait a fővárosban végezte. A múlt század végén virágzó almáskertek, körtések és barackosok szegélyezték az egykori tanyabokor határát, a fóliások csepegtető öntözéssel tudták a szárazság támadásait visszaverni. Amikor kiszáradtak a kutak, ennek is hamar vége lett.

A fiatalembernek az egyetem elvégzése után még volt munkája a környékbeli falvakban, részt vett például a zsombói rendezési terv kialakításában. Amikor viszont beütött a reptérügy, s miután a fiatal szakember fellépett ellene, több helyütt kegyvesztett lett a környékben. A hagymázás repülőtértervet 2019-ben álmodták meg, a Nagy Bara szikes pusztára gondolták, de persze suttyomban, mert rosszul adta volna ki magát, hogy a hivatalban lévő potentátok a védett dél-alföldi növények élőhelyét nézték ki a fölösleges beruházásra. A reptér alapjaiban változtatta volna meg Zsombó hangulatát, és egy ekkora horderejű döntést titokban akartak végigtolni az emberek háta mögött. A pusztára reptérnek szánt részét hamis vételi ajánlattal szerezte meg a falu, ugyanis mintagazdálkodás címszóval vették, kérték a területeket, és volt, aki emiatt ingyen az önkormányzatnak ajándékozta az osztatlan közös pusztából a tulajdonrészét.

A fiatal tájépítész már akkor is azt vallotta, hogy a szikes pusztára nem építünk semmit, pláne nem repülőteret. Erre az álláspontra helyezkedett a vezető tervező is, így aztán együtt rúgták őket ki a tájépítész-kompanyából. Kármán Kolos ekkor határozta el, hogy megvédi a pusztát, és ez valamelyest sikerült is neki, noha a polgármester-választáson öt éve 60-40 százalékos arányban alulmaradt.

Kármán a nemzeti parkot is mozgósította az agárkosbor (ez volt 2022-ben az év vadvirága) és a félmillió tő poloskaszagú kosbor védelmezésére. Küzdelme eredményesnek tekinthető, mert 2021-ben a helyi képviselő-testület elállt a nagyszabású tervek megvalósításától, nem tudták ugyanis ezek után a pusztára övezeti minősítését reptérre változtatni. A következő menetben a környezetvédő szakember közadattigénnyel derítette ki, hogy több településen úgy csapolják meg az EU-támogatásokat, hogy a szárazságra hivatkozva kamu víztározókat létesítenek. Kármán Kolos szerint ez lett a Homokhátság uniós pénzeinek lenyúlási modellje. Olyan dokumentumokat talált meg, amelyek szerint kifizették a vállalkozóknak azt a munkát is, amelyet nem végeztek el. Az EU-pénzekből létesített víztározók valójában pofonegyszerű talajvízgödrök, tovább szárítják velük a tájat, és csupán arra vannak, hogy átverjék az Európai Uniót.

A tájépítész nyolc tározó dokumentumait vizsgálta át, az összes kamutározó adatai a rendelkezésére álltak. Újra ringbe szállt, független jelöltként, a 6792 Másik oldal polgármesterjelöltje volt az idei választásokon. Azért indult, mert elege lett a természetkárosító beruházásokból,

a Homokhátság kiszáritásából és abból, hogy átláthatatlanul működik a saját települése önkormányzata. – A hivatalban lévő polgármester, a kiterjedt rokonsággal rendelkező Gyuris Zsolt volt az egyik ellenfelem, de bevetették a régi trükköt is, elindítottak ellenem egy olyan figurát, aki öt éve Makón alig több, mint 4 százalékot kapott. A céljuk az lehetett, hogy a kampány során ne azokat mondjam el, amit szeretnék, hanem védekezni kelljen mindenféle hamis állítások ellen. Nyilván az volt a gond, hogy beleártottam magam az önkormányzati mutyiügyekbe, ez pedig szúrta annak az egy-két családnak a szemét, akik örök életre gondolják helyben a pozíciók és a pénzek elosztását.

A választások előtt magam is szorgalmasan kerestem Gyuris polgármestert, de Tanácsházi Mancika rövid úton lerázott: nem ér rá a polgármester úr olyan csacsiságokra, mint például az interjú. (Ez a lerázó technika több helyütt bejött. Számos településre bejelentkeztem, ahonnan vissza se hívtak. Elég volt a nevemet lefuttatni a Google-on, s mindjárt kiderülhetett, hogy nem tanácsos velem szóba állni. Akadt olyan falu is, ahol szívélyesen fogadtak, de aztán kiderült, hogy ami a helyi honlapon kulturális ajánlatként szerepel, ordas kamu, nincsenek olyan civil szervezetek, amelyekre uniós pénzt voltak szívesek elkölteni. Naná, hogy vissza se küldték a megjelenés előtt hozzájuk eljuttatott kéziratot. „A polgármester úr nem igényli a cikket – mondta egy másik Mancika rövid és viharos levélváltásunk után. – Nem kell rólunk mindenfélét írogatni. Nem jó az a falunak.”)

Feltétlenül szerettem volna azt is

megtudni, hogy a zombóiak ugyanúgy a szívükön viselik-e a kosbor sorsát, mint a fiatal környezetvédő. A választási eredmények azt mutatják, hogy annyira azért nem. A repertert álmodó társulat simán nyert, Gyuris polgármester maradt, több mint ötven százalékot kapott, fiatal ellenfele csupán 11-et. Minden mehet tehát tovább a maga útján. – Az emberek félelemben vannak tartva. Akik meghallgatták a helyi problémák taglalását, főleg ha vállalkozók, sok sikert kívántak, majd rémülten beszaladtak a házba – összegezte tapasztalatait Kármán Kolos. – Falugyűlés nincs, pedig kötelező lenne. Van helyette NAV-és Nébih-vizsgálattal való fenyegetés. Korábban atrocitások is értek amiatt, hogy el mertem indulni a választásokon. Az idén magányos szendvicsemerként jártam a 3 ezres lélekszámú falu utcáit. Az volt a célom, és a választási vereség ellenére ma is az, hogy a visszaélésekről lerántsam a leplet, s börtönbe juttassam azokat, akikről bizonyítható, hogy megszegték a törvényt és ártottak Zsombónak.

Sütni jó

Ugyanez a peremre sodródás volt kijelölve a Miskolchoz közeli Hernádnémetiben Galamb Alex számára, aki a cigánysorról próbált sajátos módszerrel kitörni. Lelemény, szorgalom és a szokásosnál masszívabb tűrőképesség kellett hozzá. A 26 éves Galamb Alex pár éve vágott bele, és most már húsz sori gyerek gyúrja, dagasztja nála a tésztát, hogy aztán abból pompás kifli, kenyér vagy briós süljön a profi kemencében. Miközben Alexék házát úgyszólván lehetetlen megközelíteni, mert az

úton jókora tengelytörő gödrök éktelelnek. Ezek kijavítása szóba se jöhet. Nincs rá pénz.

A Sütni Jó Alapítvány számára átalakított hátsó udvari lakrészben szakszerű mozdulatokat végeznek a gyerekek, a legkisebb hétéves, a legnagyobb 13, és mindegyikük pék vagy cukrász szeretne lenni. Galamb Alex, a miskolci Debreceni Márton Szakképző Iskola pék és cukrászati oktatója, aki 2017-ben a Szakma Kiváló Mestere versenyen országos negyedik helyezést ért el, a Covid idején hívta életre a Sütni Jót. – Sokáig hányódtam, nem találtam a helyem, nem éreztem jól magam sehol. Felvettek végül a Kisgergely Cukrászdába takarítónak, mosogattam fél évig, aztán mégis elértem, hogy beiskolázzanak cukrásznak. 2022-ben végeztem, utána rögtön le is érettségiztem.

Galamb Alex élettörténete magán hordozza azt a jellegzetességet, hogyha kidobják az embert az ajtón, vissza kell tudjon mászni az ablakon. A csalódások nem terítették le, ennek köszönhető, hogy jelenleg a Tokaj Hegyalja Egyetem tanítói szakán tanul, s közben az Agrárkamara révén pék-cukrász szakoktató lett, s nyomban alkalmazta egykori szakképző iskolája.

– A helyi gyerekekkel azért kezdek foglalkozni, mert nem vagyok híve a segélynek – hangzott a szakmai vallomás. – Nem halat akarok adni a kicsiknek, inkább megtanítom őket horgászni. Garantálom, hogy aki a Sütni Jó Alapítvány közösségében munkálkodik, elhivatottá válik. Sokféle támogatónk van, a gyerekek pedig hallatlanul élvezik.

Ezt a helyszínen is lehetett tapasztalni. Vanessa, Márk és a töb-

iek olyan lelkesedéssel kezelték az osztó- és kiflisodró gépet, és olyan alázattal hengerítették parányi kezükkel a tésztahurkákat, hogy azt csoda volt látni. Nem kiszuperált, olcsó masinákról van szó! Amikor az alapítvány bukszája kimerült, Galamb úr a közösségi média és a nyilvánosság segítségét kérte, s megnyíltak számára a lehetőségek. Egy magánember keverő-habverőt adományozott a Sütni Jónak, az eléggé távoli Soltvadkerti Vadkert Pékség és a Bakeline sütőipari beszerző cég egymillió forint értékű dagasztógépet hozatott Olaszországból a hernádnémeti műhelybe, ahol aztán számtalan tévécsatorna is felbukkant. A fiatal cukrászmester a közösségi média közbeiktatásával elérte, hogy trendi legyen az alapítvány mögé állni, a termék pedig, amelyet előállítottak a gyerekekkel, kifogástalannak bizonyult. Naná, hogy a politika is felfedezte magának, megfordult a putrisoron átalakított modern műhelyben a nemrég menesztett igazságügyi miniszter, Varga Judit, és bejelentkezett a (szintén dicstelen körülmények között távozó) köztársasági elnök, Novák Katalin is, de aztán az ő látogatása a kegyelmi botrányt követően már elmaradt.

A gyerekek majdhogynem művészi kivitelű briósokat formáznak, és profi módon kezelik a muzeális értékű osztógépet is (mert minden sütinek hatvangrammosnak kell lennie). – Amellett, hogy az adományok jóvoltából fejleszteni tudjuk az alapítványnak helyet adó házat – megvolt a nyílászárócsere és a tető is ki lett cserélve –, a gyerekek tableteket kaptak a Telekomtól, beállt mögénk a miskolci Barber Shop, közösen járunk moziba, és tö-

rődünk az iskolai előmenetellel is – foglalta össze a gyerekek által csak Ali bának szólított fiatalember. – A télen ötszáz Mikulás-csomagot osztottunk ki a faluban, lassan itt is kezdenek elfogadni bennünket. Az biztos, hogy ha valaki pékséget vagy cukrászatot akarna nyitni Hernádnémetiben, pár év múlva válogatni lehetne a jól képzett fiatal szakemberek között.

A gond csak az, hogy erre igen kevés az esély. A helyi hivatalosság ismerős közönnyel figyel Galamb Alex kitörési kísérletét. Ha most kiürítenének egy üres helyiséget, holnaptól profi péksége lehetne a falunak a sok-sok cigánygyerek szak tudásával. De ehhez az kellene, hogy a helyi viszonyok fölött rendelkező pártemberek – akik simán újráznak minden választáson – észrevegyék, hogy voltaképpen mijük van.

66

Minarik Ede nyírvasvári kiadásban

Presztízsrangadóra került sor április 7-én Ópályiban, a nagy ellenfél Nyírvasvári látogatott a helyi arénába, a szépszámú közönség előtt megtartott derbin hallatlan izgalmak közepette előbb a Pályi szerzett vezetést, majd rúgott két kapufát is, de nem tudta tovább növelni az előnyt. A szünetben aztán valami történhetett a vasváriak öltözőjében, ahol a 41 éves Paulik János elnök és tréner képletesen szólva minden bizonnyal vért itatott fiaival. A második félidőt végigtámadva tudtak fordítani a rangadón, s noha a helyi nézők a szünetben még azzal nyugtatták magukat, hogy nem olyan harapós a Vasvári, mint ősszel, mégis fiasco, 1:2 lett a vége. Győzött a Nyírvasvári, s megerősítette helyét a Szabolcs

megyei másodosztályú bajnokság élmezőnyében.

Van ugyan munkalehetőség Nyír-bátorban és Mátészalkán, sokan ingáznak a környékben, de ha a helyi közösségek felől közelítünk, azt látjuk, hogy a srácok második családja a faluban a futballklub, más épkezláb közösség nem nagyon létezik. Az edző, aki civilben a helyi boltos, 2012 óta tüsténkedik a futballban. Mára az ő klubja lett a legnagyobb élő közösség Nyírvasváriban, hiszen az utánpótlásban hetven 18 év alatti gyerek sportol. Paulik az U19-esekkel kezdte, s rögtön második helyen végeztek az ifjúsági bajnokságban. Akkor jött rá, hogy ért a fiatalok nyelvén. – Utánpótláscsapatunkban ma több abszolút szegénységből érkező gyerek is kergeti a labdát – mondta az edző –, volt, aki tőlünk kapta az első stoplis cipőt, mert otthon nem tudták neki megvenni. Roma gyerekek is mindig voltak velünk, most is játszanak az ifiben. Az öregebbek között is akadtak páran, mi neveltük őket. Ma is itt vannak körülöttünk, szívvel-lélekkel szurkolnak a csapatnak. Játsszanak a csapatban egyetemisták is, egyikük testnevelés szakra jár, edző akar lenni.

Paulik János a saját és a bérelt üzlet, illetve a neje által üzemeltetett bolt és italbolt felfuttatása mellett azért kezdte a futballt támogatni, mert ő maga is igazolt nyírvasvári futballista volt tizennégy évesen. Védekező középpályás poszton állt helyt, aki persze a sport mellett informatika szakon érettségizett, majd a nyíregyházi főiskola gazdálkodás szakán szerzett diplomát. Tudta, hogy valószínűleg nem lesz belőle nagy játékos, de a játék szeretete a szenvedélyévé vált.

– Igen jó a kapcsolatunk az önkormányzattal, támogatnak bennünket, magára vállalja például a falu a rezsi költségeket, az öltözőtakarítást is. Olykor bálákat szervezünk, amelyeken külső támogatóinkat próbáljuk elérni, gyűjtjük az 1 százalékokat, az iparűzési adó tíz százalékát is föl lehet a csapat javára ajánlani. Nyírvasváriban közel kétezren élnek, sok a kiköltöző Nyírbátorból, van ipari és mezőgazdasági munka, a romák közül is egyre többen dolgoznak. – A családomnak nagyon sokat köszönhetek! Ha nincs a megfelelő otthoni környezet, a párom támogatása, akkor lehetetlen ilyen minőségben elvégezni ezt a munkát! Két leányom van, egy 12 meg egy négy és fél éves, nagyon bízom benne, hogy a kicsi focizni fog, és viszi tovább a hagyományt.

A pályi gyepen a játékosok és a családtagok – feleségek, barát nők és szülők – önfeledten ünnepelték a győzelmet (Vasvári Mátészalka egyik, Ópályi a másik oldalán van, a távolság 25 kilométer). Egyikük vidáman megjegyezte, így, hogy győztek, sokkal jobb nekivágni a hazafelé vezető útnak. A győzelmet egyébként Nyírvasváriban sem kell megmagyarázni.

Hosszúlétra eszközkölcsönző

Mit tegyünk, ha szükségünk van teleszkópos nyelű fűrészre, mert gallyazni szeretnénk a magasban? Vagy éppen kerti mulatságot szervezünk, és nincs elég sörpadunk. Még az is előfordulhat, hogy mankót, fürdetőszéket kell gyorsan kerítenünk, üst és üstház kellene, vagy szeretnénk átbiciklizni a szlovák oldalon lévő Ipolykiskeszire, de nincs túrakerékpárunk. Nem nagyon for-

dulhat elő az sem, hogy bekopogunk a szomszédba, és azt mondjuk, jó napot, Lajos bácsi, nincs maguknál véletlenül egy fölösleges pedálos gokart?

Ipolytölgyesen viszonylag egyszerű a helyzet: mindezt és még sok minden mást is kölcsönözni lehet. De kitől, honnan? Hát az önkormányzattól. A Hosszúlétra Közösségi Eszközkölcsönző egész évben nyitva van. A kölcsönzés pedig ingyenes.

– Amikor elkezdték, s beszereztem az első eszközt, egy háromszor 11 fokú létrát, többen fintorogtak, úgyse jön össze, nincs értelme, mondták, tönkreteszik a dolgokat. Aztán kiderült, hogy fényesen működik – összegezte tapasztalatait a 66 éves Radnai Bertalan, aki tíz évig volt független polgármestere a festői szépségű börsönyi falucskának. Miközben Rétvári Bence államtitkár fideszes köre már 2019-ben rá akart tenyerelni a kis falura, de elcsúsztak, a pragmatikus tervekkel előálló jelölt 66 százalékot rájuk vert. Minden együtt állt volna ahhoz, hogy 2024-ben is elinduljon, de elege lett a szekatúrából, és gálánsan félreállva inkább az unokázást választotta.

– Az önkormányzatnak szolgálnia kell, nem lehetünk híján a közösségi megoldásoknak – összegezte elgondolásait Radnai Bertalan. – Traktorkunk is van, amivel meg lehet oldani az őszi szántást. A Covid ösztönzött bennünket arra, hogy kitaláljuk a „projektjeinket”. Ha a járvány idején úgyis otthon kell maradni, kiadtuk a jelszót, irány a kert. Volt idő, amikor elszaporodtak egyes falurészekben a patkányok. A falufejlesztési fórumon kisütöttük, hogy minden ingatlanba rágcsálóirtó dobozokat kell kihelyezni. Kezdetben egymillió

forintunkba került, ma már elég rá 200 ezret költeni. De nem az történt, hogy én eldöntöttem, megkérdeztük a népet, akarják-e, hogy elriasszuk a patkányokat. A faluban nincs iskola, óvoda és bolt. Úgy oldottuk meg, hogy a gyerekeket Letkésre visszük a saját mikrobuszunkkal reggelente, az idősekkel pedig heti két alkalommal Vámosmikolára megyünk bevásárolni. Minden probléma magában hordozza a megoldást. Én pedig a megoldások híve vagyok.

A pedálos gokartot nem véletlenül említettük. Természetesen ezekből is van egynéhány a falunak, maga a polgármester is él-hal a versenyekért. Nemcsak a taposós járgányokkal megtartott derbikért a Kerék Fesztiválokon, hanem a (saját, önkormányzati csónakokkal szervezett) vízitúrákért és például a szlovákiai oldalon lévő Ipolykiskeszivel vívott Ipoly-napi kötélhúzó versenyekért is (amit az idén augusztus 10-én rendeztek). A szomszédoknak bele kellett húzni, mert sokáig 2:1-re vezettek a tölgyesiek. Pünkösdkor szlovák–magyar focitornát is rendeznek, akkor van ideát a búcsú.

Ipolytölgyesnek 250 lakosa van. A legutóbbi választáson (2019-ben) 170-en szavaztak, abból Radnai úrra száz voks jutott. Akinek fő víziója, hogy Ipolytölgyes önálló falu legyen, ne főnről mondják meg az ittenieknek, hogy mikor mit kell csinálni. A falu határában van egy alkatrész-üzem, ahol 800-an dolgoznak, a katolikus egyház 35 éve alapított Szent Erzsébet Otthonában is 120 helyi talál munkát. Itt dolgozott egyébként polgármestersége előtt az eredetileg állattenyésztő üzemmérnök végzettségű Radnai Bertalan is, aki azt vallja, hogy életének döntő mozzanata a

társadalmi hasznosság. – Jobboldali konzervatív beállítottságú ember vagyok – hangzott a vallomás –, de amit e mögé bújva művel a politika Magyarországon, azzal sokszor nem értek egyet. Meggyőződésem, hogy a politika nem idevaló, nem lehet például vele levágni a magasban lévő gallyakat. Nekünk közösségi szinten kell a feladatainkat megszabni, mindig azt kell nézni, hogy mi a jó a tölgyesieknek. Ha ők nem akarnak valamit, akkor azzal gyorsan le kell állni. A falu központjában kihelyezett emlékkövön is az áll, hogy „a tölgyesiek évszázadokon át éltek békességben Istennel és a természettel. Adja a Mindenható, hogy ez a ránk következő századokban is így legyen!”

Az említett faluközpontban, mely voltaképpen egy hosszú utca, pompás játszóteret létesítettek, és van egy kis bekerített füves focipálya is. A művelődési ház és könyvtár tetején napelemek csillognak, 2015-ben fejezték be a felújítást. A falucska hangulatos kikötővel is rendelkezik. Rend van mindenütt, üde tisztaság. Itt még a buszmegálló is máshogy néz ki, mint azt máshol megszokhatuk. Az önkormányzat számos környezeti kitüntetés és minisztériumi dicséret mellett rendelkezik komoly nemzetközi elismeréssel is. A Hosszúlétra önkormányzati szemlélet kialakításáért például a bécsi székhelyű Social Marie szervezet I. díjjal jutalmazta Ipolytölgyest 2023-ban. Ez volt különben a fő oka annak, hogy bevettem őket riportutam állomásai közé. Lehet boldogulni a NER nélkül is.

Vissza kell tartani a vizet

A fővároshoz közeli Pilisborosjenőn nagyjából ugyanolyan természe-

tű gondok vannak, mint Zsombón. Ügyelni kell a falut övező környezet megóvására, de itt ellent kell állni a tömött zsebbel érkező ötletemberek nyomásának is. A cél legtöbbször az, hogy a befektetők helyet keresnek az agglomerációban a kiköltözéses lakóparkoknak – ami Zsombón reptér, az itt a nagyváros terjeszkedése. Ami persze együtt jár a falusi hagyományok felszámolásával. Ha viszont ez megtörténik, a helyiek nem választják meg a helyi képviselőket és a polgármestert: róka fogta csuka.

Nem könnyű feladat, ezért olykor a helyieket is meg kell győzni arról, hogy pontosan mi az igazi fejlődés.

– Az a célunk, hogy Pilisborosjenőt megőrizzük falunak – szögezte le a 31 éves Antonovits Bence Dániel, Tömöri Balázs polgármester zöld és kék infrastruktúráért felelős tanácsnoka. – Nem engedünk az ingatlan-speculációs nyomásnak, ami a teljes agglomerációt jellemzi. Ezért hirdettünk moratóriumot az indokolatlan belterületbe vonások ellenében. Miközben folyamatosak a megkeresések, itt és ott is szeretnének lakóparkot építeni.

Ez eléggé világos program. Felléptek tehát a képviselők az elővárossá alakulás ellen, helyette élő közösséget, mozgalmas és izgalmas falut szeretnének. Amit a programokban úgy hívnak, hogy kezdeményezték a hagyományos falusi közösségek újradefiniálását. Ennek bázisai azok a mikroközösségek, amelyekben a helyiek szerepet vállalnak. Ilyen a társasjáték- vagy a pingpongklub, esetleg a focicsapat, mely ottjártamkor épp a baden-württembergi testvértelepülésen, Steinheim am Albuchban játszott barátságos meccset. Szintén fontos mikroközösségek a téveszek,

de itt ne a rossz emlékű „közös”-re, sokkal inkább a közös művelésű újfajta termelészövetkezetekre kell gondolni, közel ötvenen érintettek benne. A helyi hagyományokat ápolják a néptáncgyűttesben és a sváb énekkar próbáin.

Pilisborosjenő arra is törekszik, hogy szolgáltató jellegű településvezetést honosítson meg. A települési koncepció például közösségi tervezéssel, a Völgy Zugoly Műhely szakmai segítségével jött létre. Ha fasort akarnak telepíteni, nem egyszerűen kiosztják a feladatot a helyi „gamesznek”, hanem hívják a polgárokat, jöjjenek, segítsenek az ültetésben. Ügyelnek arra is, hogy a helyi szaktekintélyek részt vegyenek az önkormányzati munkában.

– Az első ciklusban a legfontosabb ígéretünk az volt, hogy megóvjuk Pilisborosjenőt a további belterületbe vonásoktól és az elvárosiasodástól – így tettünk és teszünk a továbbiakban is. Focipályát, tornatermet, faluházat, új háziorvosi praxist és állami finanszírozású fogászati rendelést hoztunk létre a faluban. Megtripláztuk a gyalogos-átkelőhelyek számát, 885 méter hosszon járdákat építettünk, és 140 új lámpaoszlopegységgel bővítettük a közvilágítást. Mindezt elsősorban nem saját forrásból, összesen 2,7 milliárd forint pályázati pénzt nyertünk a település fejlesztésére – foglalta össze a mozgalmas és rendhagyó öt éves ciklus történéseit Tömöri Balázs polgármester. Az úrlap alja

Külön gond volt az elmúlt években a villámárvizek kezelése. A villámárvíz a klímaváltozás csalhatatlan jele, egy alkalommal egy óra alatt oly sok eső esett, hogy a víz levitte a Tücsök utcát a 10-es útra. Pilisboros-

jenő a völgyben épült, eddig az volt a szokás, hogy gyorsan vezessék el a fölösleges vizeket a Cigány-patakba, most viszont az aszály miatt vissza kell tartani a vizet, lassítani kell a lezúdulást. A TOP Plusz állami pályázaton 300 millió forintot nyertek övárorendszer kiépítésére, a többletvizet esőkertekben használnák fel. Naná, hogy ettől egyes helyiek megijedtek, ismeretlen számukra az új technológia, attól féltek, hogy szűnyogkeltető tavak lesznek a faluban. A főnökségnek le kellett ülni mindezt megbeszélni. Közösen kell megtanulniuk az új időkben, hogy mikor és hogyan lehet cselekedni. A párbeszéd legjobb terepe a közösségi média. Itt népszerűsítik a faluház kulturális eseményeit, s nem áll tőlük távol az ismeretterjesztés sem, amikor a komposztálásra, a fák kezelésére vagy a kertészeti időszakok teendőire hívják fel a figyelmet. Három nagy fóliasátor is üzemel a faluban, a Covid idején sütötték ki, hogy a helyi kertészek a Maradj otthon!-t így is meg tudják oldani.

Utam végén nagy sétát tettem a faluban. Láttam, hogy éled újjá a hegyből lefutó patak, s milyen hangulatos plázst lehet a partjára építeni. Az első ilyen elkészült, s a víz csörgedezése nem került egy fillérbe sem. Ellenben jó lesz tőle az ember hangulata.

Ami egy várostól elvárható

Jártam azért nagyobb helyeken is. Erdőkertes, Veresegyház kistestvére a legnagyobb községi jogállású településként éli mindennapjait, immáron 10 ezernél többen laknak a lankás völgyben. Egy helyi mondás szerint aki náluk nagyobb, az vagy nagyközség, vagy város. Erdőkertes

is beadta ugyan 2015-ben városi pályázatát, de nagyon szigorúak voltak a feltételek, elutasították őket. Emiatt senki nem dőlt a kardjába, megértették, mondta Pásztor László független polgármester, és hozzátette, a városi ranghoz párosult volna némi finanszírozási előny, és az ingatlanok értéke is nőtt volna. – Csináljuk tovább a dolgunkat, maradunk község, azt nyújtjuk a polgároknak, ami egy várostól is elvárható. Az a célunk, hogy legyenek olyan ötleteink, amelyek nem kerülnek pénzbe. Ez eddig is bevált, megyünk tovább a magunk útján.

Miféle ötletekkel lehet az igényes és gyarapodó helyi közösség kedvében járni? Mindjárt itt van a sárgakuka-akció, melynek előélete van. Sokáig gyürköztek a helyiek a selektív hulladékos ingyenszakokkal, de amikor kitették a ház elé szerdánként, hogy elvigyék, a környékbeli róák, aransakálok és vaddisznók „átnézték” azok tartalmát, és szétrágták a zsákokat. Ki kellett valamit találni. Volt Vácott egy gyártó, az első körben kétszáz kukát helyeztek ki, a lakók kifizették a kuka árát, tiszta, üde maradt a közterület, megoldódott a kérdés. A sárgakuka-akció a Gondoskodó Önkormányzat Program része volt.

Miként a rendszám-tábla-akció is. Ez sem emésztett fel olyan összegeket, amivel megrendítették volna a helyi költségvetést. – A rendőrök, mentők, tűzoltók és futárok panaszkodtak, hogy nem találják meg könnyen az ingatlanokat – jegyezte meg a polgármester –, ezért volt szükség a jól látható jelzésekre.

Egy másik ötlet a vízfelhasználással kapcsolatos. Az önkormányzat 250 perlátort (nyomáscsökkentőt)

szerzett be, és osztotta ki az igénylőknek. A cél a kevesebb otthoni víz használata volt. Jövőbe mutató kérdés, hamar megértették az új beköltözők. Akikkel különben minden év februárjában találkoznak, 30 százalék fölötti a megjelenési arány. Az Isten hozta Erdőkertesen programon az új lakosok vetített képes előadást nézhetnek meg, majd a megvendéggel dúsított háromórás beszélgetésen össze lehet ismerkedni a polgármesterrel és a hivatal munkatársaival. A cél, hogy az újakat segítsék a gyorsabb beilleszkedésben. A szeptember utolsó hétvégéjén rendezett kertészeti fesztiválon kiosztott fehér szalagra ez van írva: Erdőkertes – Közösen váltjuk valóra. Szintén a szellemes ötletek sorába tartozik az az információs kilincsakasztó, amelyen a polgármester baráti üdvözléssel köszönti a polgárokat, amúgy pedig az akasztón kifejezetten fontos helyi elérhetőségek – posta, bankautomata, állatorvos stb. – sokasága található meg. Innen lehet tudni azt is, hogy a szobrok falujában – se szeri, se száma a köztéri alkotásoknak – kocsonyafesztivállal kezdődik a rendezvények sora februárban, de még Alfa Romeo Találkozó is szerepel a nyári kínálatban.

– Azt szokták ránk mondani, hogy nagyjából készen van a falu – foglalta össze mondandóját Pásztor László. – A következő évek fontos feladata a csapadékvíz elvezetése, a bölcsődék, óvodák bővítés és legfőképpen az, hogy minőségi kultúrával építsük a falut. A magam részéről azt tudom ígérni, hogy kevesebb lesz a madarakról elnevezett utca, inkább Bartókról, Kodályról, Lisztról és Erkelről fogunk utcákat elnevezni.

Nem maradt ki az sem, hogy azért Pásztor Lászlónak annyira nem nehéz polgármesternek lenni. Édesapja, Pásztor Béla Veresegyházon 1972 óta megszakitások nélkül 58 éven át volt tanácselnök-polgármester. – A tanár barátomnak tanár volt az apja – mondta Pásztor László. – Azt láttam otthon négyéves korom óta, hogy az apám szombat vagy vasárnap reggel is indul társadalmi munkára, találkozókra. Nyilván befolyásolt, amikor én is erre adtam a fejem. De azért nem ez dönti el a dolgokat.

Pártatlanok

Érdekes, hogy a vidéki helyszíneken egyáltalán nem találkoztam pártokkal. Pedig a választásokon rendszeresen leszereplő ellenzéki kompániák háza táján azt szokták mondani – más már nem jut az eszükbe? –, hogy azért vesztek (már megint), mert 1. erős a médiaterror, illetve 2. nincsenek ott a kistelepüléseken. Valóban nincsenek ott. Ez lehet az oka annak, hogy gőzük nincs arról, mit esznek, mit isznak, mit akarnak a helyiek. Ezt a menjünk vidékre dolgot is úgy képzelik, hogy kibérlik a régi ÁFÉSZ-irodát, kiírják rá, hogy ők a párt, és a választók elkezdnek özönleni hozzájuk, s könyörögnek, hadd gyűjtsenek már nekik kopogtatócédulát. Ennél azért szervezettebb kapcsolat kellene a vidékkel. Nem árt ott lenni a kötélhúzó versenyen, s csak részt kell venni a szemetes utcák kapirgálásában, társadalmi munkákban is.

Ez persze csak az érem egyik oldala. Mert helyben azért igénynek is kellene lennie a pártra. Most mégis az van, mintha a kollektivismus ismételné magát. A falvakban

elfogadták – és ez a munkanélküliséggel sújtott, jószérével csak a közmunkára hagyatkozó településeken különösen érvényes –, hogy ne legyen érdekérvényesítésre képes helyi társadalom, független hatáskörrel bíró polgármester vagy vita. Ami a demokrácia alappillére. Amíg ezek hiányoznak, folytatódhat az a gyakorlat, hogy a kormány meghosszabbított keze, az országgyűlési képviselő választja ki azt, hogy ki legyen a polgármester. Természetesen abból az álfüggetlen fajtából, aki ilyen-olyan pályázatok révén a Fidesz tenyeréből eszik. Még hozzá úgy, hogy ismeri a központ visszaosztásos, korrupt gyakorlatát. A Fidesz a 19 vármegyéből 18-ban az idei önkormányzati választásokon is tarolt, változatlanul kézben tartja a falvakat, a kormánypárt pozíciói csak a városokban gyengültek. A kizsigerelt falu, amelynek pályázati lehetőségei a feudális megyei kapcsolatokon múlnak, nincs érdekeltté téve abban, hogy átálljon. A Fidesz ellen „emberkedő” kis falusi polgármesterek a városban boldoguló családtagjaikon keresztül megfoghatók. Magyarán ha az ellenkezők családtagjai szeretnének előre jutni mondjuk a megyei ranglétrán (közgyűlésben, bíróságon vagy a hivata-

lokban), az könnyen megakadályozható, máris be van fogva a lázadók szája. A Tisza Párt sem a falvakban érte el jó eredményét, Magyar Péterről a propagandasajtó miatt csak annyi tudható, hogy magnóra vette a volt nejevel történt civakodását. A falvak visszaszerzése tehát jó ideig még várat magára.

A helyzet mégsem teljesen reménytelen. Megkoptak ugyan a demokráciába vezető utak, tele vannak jókora kátyúkkal, de újjáépíthetők. Kanyargós utazásaim arról győztek meg, hogy a vidék nem tanulatlansága vagy képzetlensége miatt nem mer átállni, ugyanúgy pár évben mérlik a talpon maradást a kistelepüléseken is. A helyi vezetők mérlegelik, hogy mekkora a kockázata a Fidesz-éra elleni mesterkedésnek. A végén ránéznek saját köldökükre, és győz a jobb a békesség kényelmes elve. Érdemesebb vállalni a megye korrupt gyakorlatát, semmint világitás nélkül elindulni a sötét éjszakában. De azért azt a szabályt, amit az egykori öreg gazda, Tanács Géza fogalmazott meg egykor Zákányszéken, nem felejtették el. Így hangzott: „Kétféle ember van a világon, a rendes ember meg a szar ember. A rendest meg kell süvegelni, a szart pedig le kell söpörni a járdáról...”

Hónapló

Dalos György

Sólem Áléchem

Berlin, 2024. október 14.

Sólem Áléchem – „Béke veletek” – ezt a köszöntésszerű írói nevet használta Sólem Rabinovics jiddis-orosz író (1859–1916), akinek életében másodszer olvasom *Tóbiás, a tejesember* című novellafüzérét. Először gimnazista koromban akadt kezembe, anekdotás prózáját afféle jiddis Mikszáthként olvastam, legfeljebb egy-egy mondása ragadott meg, például az, amellyel a főhős magához a szerzőhöz fordulva ekként rekeszti be viszontagságainak egyik epizódját: „Tudja mit, Reb Áléchem? Beszéljünk valami vidámabbat: mi hír a koleráról?” Akkori benyomásaimhoz mi sem tett hozzá a *Hegedűs a háztetőn*, amelynek amerikai filmváltozata 1986 nyarán jutott el a Margitszigeti Szabadtéri Színpad közönségéhez, és ugyanígy Anatevka ukrain zsidó városka könnyes-tréfás hangulata köszönt vissza Bessenyei Ferenc hangján a „Ha én gazdag lennék” dévaj strófáiban vagy a „Szeretsz-e” érzelmes duettjében.

Ilyen mérvű giccsyanú mellett már-már szabódva kaptam Wolfram K. teológus barátom ajánlatán, hogy a halberstadti Moses Mendelssohn Kulturzentrum meghívására szenteljünk egy napot Áléchem emlékének, mintegy felidézve a Németországban sokáig Kishon mellett legismertebb zsidó szerző életművét. Hogy mi teszi érdekessé Sólem Áléchemet a szász-anhanti közösség szemében, az éppúgy rejtély volt számomra, mint a helyi művelődési ház névadóválasztása. Semmi sem utal ugyanis arra, hogy a nagy Mendelssohn, a zsidó felvilágosodás (hászkáláh) atyja akár átutazóban is járt volna arrafelé. Halberstadtnak, mint majdnem minden német városnak, van zsidó múltja: a mértékadó Philo-Lexikon 1937-es, már holland emigrációban kiadott változata az akkori 50 ezer lakosból 500-at jelöl Mózes-hitűnek – márpedig hol van már az az 1937-es esztendő! A mostani Halberstadtnak a német újraegyesítést követő belső német elvándorlás és alacsony szaporodási ráta következtében viszont már csak 40 ezer lakosa van, s ami ezen belül a választott nép jelenlétét illeti, erős a gyanúm, hogy az e kivételes napon szerény személyemre korlátozódott.

Maga a rendezvény tizenöt-húsz főnyi közönségével jobbára idősebb korúakból tevődött össze, akik jóindulatúan mosolyogtak Sólem Áléchem szelíd mondásain, miközben én, újraolvasva és értelmezve a szövegeket, megdöbbenéssel észleltem, hogy milyen kevés a vicc ezekben a szépen kimunkált csattanókban. Legalábbis a német fordításban, amely tele van dőlt betűs arameus bibliai, Talmud- és midrásidézetekkel – Tóbiás műveltségi anyagával – az volt a benyomásom, hogy voltaképpen orosz irodalmat olvasok.

Magát az eredeti nyelvet, a jiddist, amelyen a szerző mesél nekünk, ma már a holt nyelvek közé számíthatjuk, míg az írott műnél összehasonlíthatatlanul sikeresebb musical angolul ringat bennünket dallamosságának lágy hullámain. Márpedig a fülbemászó operetthez képest a tejesember története még csak nem is édesbús, hanem szomorú mű: szegény Tóbiás sok-sok lánya közül egyet sem tud szerencsésen férjhez adni, szeretett felesége, Golda súlyos betegségben elhalálozik, s ő maga egyedül él pogromveszélyek és kivándorlási ábrándok közepette a 20. századi eleji orosz cári világban. Tej- és sajszállító útjai, amelyek eladdig Kijevig elvezették, üzletfelek híján megritkúlnak, s végül egyetlen lovát is kénytelen eladni, mégpedig nem is egy fuvarosnak, mert nagyobb súlyok szállítására már alkalmatlan volt a jószág, hanem egy stetlbeli vízhordónak. Íme a tragikus jelenet – a ló szemével nézve: „Akkor az én lovacskám felém fordította azt a kedves szép pofáját, és úgy nézett rám néma pillantással, mintha azt akarná mondani: »Hát ez a köszönet a szolgálatomért?«” Még egy utolsó pillantást vetettem szegényre, amint a vízhordó kantárszárra vette, és magamra maradtam, és azt gondoltam magamban: »Világ teremtője! Milyen bölcsen is kormányzod a világot! Megteremtetted Tóbiást, és a lovát is megteremtetted – különbség tétesség köztünk! –, és mindkettőnek ugyanaz a sors jut itt a földön. Az egyetlen különbség, hogy az embernek nyelve van és kiöntheti a szívét, a ló meg, nebbich, néma, ahogy a zsoltár mondja: *Mivel több az ember az állatnál? Semmivel – minden csak hiúság.*«”

74

Miközben ezt az idézetet felolvastam, pillantásom a Mendelssohn-ház nap-sütötte udvarára vetődött, s csak ekkor tűnt fel, pedig már biztosan reggeltől ott áll a kapu előtt két délceg, égszínkék német rendőrautó. Világ teremtője – mondhatnám Sólemmel –, milyen bölcsen is kormányzod a világot! Ha úgy vesszük, ezek itt most a nemzetközi állapotokra tekintettel a zsidó intézmények fokozott védelmére meghozott német rendeletek jegyében hármunkat védenek egyszerre: Mendelssohn Mózeset, Sólem Áléchemet és – „különbség tétesség köztünk!” – engem.

*

Még mindig Ausztria háború utáni történetében utazom, noha már az 1980-as évek derekánál tartok, és nem kis szorongással várom azt a pillanatot, amelyet Fukuyama „a történelem vége” kifejezéssel illet. Igaz, ő ezt a szovjet, illetőleg a kelet-európai rendszerváltásokhoz kapcsolja, amikor is valóban véget ért a két homlokegyenesen ellenkező világnézet harca, míg én csupán a história mint kosztümös színpadi műfaj enyészését s benne az eleven szereplők eltűnését látom, akik egy adott helyzetben másképp is dönthettek volna, elhárítva valamely lépésük súlyos következményeit.

Itt van például ez a kusza Waldheim-affér. A volt osztrák diplomata, országának ENSZ-nagykövete, majd magának a világszervezetnek tíz éven át főtitkára, logikusan gondolhatta úgy, hogy pályájának betetőzéseként 1986-ban jelölteti magát Ausztria államelnöki tisztére. Esélyei kifejezetten kedvezőek voltak, vetélytársa, Kurt Streyrer szocialista politikus a közvélemény-kutatók szerint legalább hét százalékkal maradt el mögötte, s bár

Ausztriában sikeres volt, hiányzott mögüle az a nemzetközi tekintély és ismertség, amellyel Waldheim rendelkezett. A harmadik szereplő, a zöldpárti Freda Meissner-Blau kb. ötszázaléknyi támogatásra számíthatott, s híveinek nagy része az elkerülhetetlen második forduló esetén inkább konzervatív Néppárt-közeli jelölthöz húzott volna. Talán ez a magabiztosság ösztönözte a gyarló személyes hiúságán túl Waldheimet arra, hogy mintegy választási propagandaként tegye közzé emlékiratait, amelyek *A világpolitika üvegpalatája* hangzatos címet adta, és egy előkelő osztrák kiadónál 1985-ben meg is jelentette.

Nem tudjuk, mennyire volt önálló munka ez a memoár, hiszen korántsem minden politikus rendelkezik olyan íráskészséggel, mint Churchill vagy De Gaulle, valamint hogy mennyire írott, nem pedig magnóra vett szöveggel dolgozott a kiadó. Mindenképpen ki kellett térnie azonban a főszereplő előéletére, így hamvas ifjúkorára is, hiszen tényleges politikusi pályája csak 1945 után kezdődött. Mellőzhetetlenül ki kellett térni a háborús évekre is, hiszen az 1918-ban született Waldheim az Anschluss, tehát Ausztria náci bekebelezése idején már húszéves és sorköteles volt. S valóban: nem tagadta le, hogy érettségi után tartalékosként szolgált az akkor még létező osztrák hadseregben. Igaz, onnan hamarosan kimustrálták, s így kezdhette meg tanulmányait a bécsi diplomáciai akadémián. 1940-ben, immár a Wehrmacht szólította fegyverbe, harcolt a nyugati hadszíntéren, majd átvezényelték a Szovjetunióba, ahol 1941 szeptemberében súlyosan megsebesült az orjoli csatában. Bécsi betegszabadsága idején megházasodott és családot alapított, majd jogi tanulmányokba fogott az egyetemen. Életének ezt a szakaszát egyetlen mondatban foglalta össze: „A háborúban nem tettem mást, mint amit osztrákok százezrei, nevezetesen katonaként teljesítettem a kötelességemet.” 1986-ig valamennyi hivatalos Waldheim-életrajz ezt a változatot tekinti hitelesnek.

Az elnökválasztási forduló kellős közepén egy osztrák hetilap kezdett mélyebbre ásni. Hirtelen rábukkantak az államelnökjelölt Wehrmacht szolgálati törzslapjára, amelyből nem csak az derült ki, hogy tagja volt a náci diákszövetségnek és az SA-nak, hanem az is, hogy katonáskodása egyáltalán nem zárult le az orjoli sebesüléssel, már 1942-ben visszatért a frontra, és Alexander Löhr hadseregtábornok mellett tolmácsistztként dolgozott Szalonikiben. Márpedig e macedón város arról lett híres-hírhedt, hogy 60 ezer főnyi zsidóságát, a lakosság egyötödét gettókba zárták, majd különböző megsemmisítő és munkatáborokba deportálták, épp akkor, amikor Waldheim ifjú hadnagyként ott jeleskedett. Újabb dokumentumok Jugoszláviából azt tanúsították, hogy az ifjú tiszt a szerb partizánok elleni harcban olyannyira jól teljesített, hogy maga Pavelić, a horvát kollaboráns kormányfő tűzte ki mellé a kitüntetést. Megjelentek továbbá fotók, amelyeken Waldheim egy montenegrói katonai repülőtéren magas rangú német tisztekkal társalog – erről sem tett említést memoárjaiban.

Az újsütetű államelnök, aki mellel a második fordulóban a szavazatok több mint ötven százalékát nyerte el, újra meg újra magyarázkodni kényszerült. Előbb rágalomhadjáratként bélyegezte meg a sorjázó lelep-

lezéseket, majd beismert helyszíneket és azzal mentegetőzött, hogy könyvében főleg az ENSZ-beli tevékenységére próbált összpontosítani, és nem kívánta az olvasót háborús részletsztorikkal untatni. Ausztria eközben valóságos ösztűzbe került, nemzetközi zsidó szervezetek, majd az amerikai szenátus is a lemondást követelte. Magában Ausztriában is megoszlottak a vélemények: választási vetélytársa, Kurt Steyrer kiállt mellette, Alois Mock, a Néppárt elnöke kijelentette, hogy Waldheimért kész volna „tűzbe tenni a kezét” (ami azért, valljuk meg, túlzás lett volna). Mások ezzel szemben védelmükbe vették, és a Nyugatot vádolták Ausztria elleni kampánnyal. Nemzetközi diplomáciai bonyodalom pedig abból lett, hogy ilyen államfőt senki sem fogadna szívesen, lévén a protokollnak a kézfogás is része. Nem mintha Waldheimet bármely konkrét háborús bűnnel lehetett volna vádolni, de a hazugság ráégett, és megperzselte az osztrák közéletet is. A belső vihar akkor kezdett elülni, amikor maga az érintett kezdeményezte egy nemzetközi történelemszobrász bizottság létrehozását, amely úgymond tisztázza nemcsak az ő konkrét szerepét, hanem magának az akkori osztrák társadalomnak a német megszállás éveiben tanúsított magatartását. Ennyiben a Waldheim-affér valami jót mégis tett Ausztriával, nem utolsósorban a kevés túlélő áldozattal, akik ekkor jutottak először osztrák kárpótláshoz.

*

76

Különbéféle rendezvényekre invitálnak abból a kétségtelenül dicsteljes alkalmából, hogy az 1989-es esztendő bársonyos, szelíd, békés stb. forradalmi félkerek, 35. évfordulójukhoz értek. S valóban, hogy csak a nyári-őszi-téli jubileumokat emeljem ki: augusztus 19-én Lengyelországban megalakult a Mazowiecki-kormány, október 23-án kiáltották ki Budapesten a Magyar Köztársaságot, november 13-án 200 ezren tüntettek Lipcsében a rendszer ellen „Mi vagyunk a nép!” jelszóval, november 18-án Szófiában 150 ezer résztvevővel megtartották az első engedélyezett ellenzéki demonstrációt, november 17-én Prágában megalakult a Cseh Polgári Fórum, december 21-én Ceaucescu a pártközpont erkélyéről fizetésemelés ígéretével próbálta nyugtatgatni a bukaresti tiltakozókat – a tömeg kifütyülte. Igen, mindennek 35 éve, ha máshonnan nem tudnám, saját életkorom emlékeztet rá. Mégsem érzem át tiszta derűvel az akkori eseményeket. Mint Déry Tibor írta a hatvanas években: „Nem bízom a jövőben, menetirányunk rossz.”

Művelem kertjeimet

Október 10. csütörtök

Ma volt talán a legmelegebb nap idén, minden programot félretettem, hogy csak az őszi kertészkedés sáros-giliztás oltárán áldozhassak. A körtefa tavasszal gombás lett, akkor még nem lakott itt senki, hogy időben megfékezze a fertőzést. Szegény egyetlenegy körtét termett egész nyáron. Talán majd jövőre – biztatom, megsimogatom a kérgét. Most kezdi el hullatni a leveleit, nem szabad betenni őket a komposztba, rücskös, barna kinövések éktelenkednek rajtuk. Vajon szenvedett tőlük? Összeseprem őket a fűről.

Két nagy tanulság: az őszi hagymások ültetése egyáltalán nem látványos. Ások, öntözők, legalább száz hagymát elrejték, földet rájuk – és pont olyan, mintha nem is csináltam volna semmit. Mondom a lányomnak, azt feleli: „De anya, tavasszal, mikor mind kibújnak, olyan lesz, mintha a semmiből jönnének! Hogy fogsz örülni akkor!” Sokszor fordult már elő valóban, hogy tavasszal megleptek a kis krókuszok, amikről el is felejtkeztem, hogy őszszel földbe dugdostam őket. Át is írom magamban a magvető példázatát: „A kertész kiment ültetni. Földbe ásta a hagymákat, és várt, de nem történt semmi. Hideg jött, fagy, eső és hó, és még mindig nem történt semmi. A kertész türelmetlenkedett, aztán dühöngött, végül elfeledkezett róluk. Aztán tavasz jött, és a kertész látta, hogy a semmiből zöld hajtások bukkannak elő, virágokat hoznak, és némelyikük titkon, mélyen a föld alatt sarjhagymákat nevel.” Aztán vonatkoztatom... ki tudja, mire. Bármire, ha az ember kellően súlyosan szenved vonatkoztatásos elmebajban. Vonatkoztatatom a tanításra, aminek három év után csak visszakeveredtem a bűvöletébe (és hetente négy órában vers- és prózamondást taníthatok). Vagy az országra, ahol élek. Mert még mindig itt és csak itt.

A másik tanulság: sosincs elég mulcs. Hiába fordultam háromszor is autóval, hogy elég sok zsákkal hozzak, nem jut mindenkinek. Betakarni, hogy ne legyen nyáron melege, télen ne fázzon, a gyom ne egye el előle a tápanyagot, a nedvesség tovább megmaradjon a földben. Mekkora kincs is a komposzt, a darált fakéreg! A mocsaras részre, ahová a szennyvíztisztító szivárog, talán hibiszkuszokat kéne ültetni, a fű nem marad meg. A ház tulajdonosának a vonalzóval rajzolt kert tetszik, rövidre nyírt pázsittal, nekem a vad, izgalmas, titokzatos és sokféle, ahol valami mindig virágzik, valami mindig terem. Így is sokat engedett: a szilvafa alá rögtönzött összevisszaságban az előző házból mentett virágoskertet, ami aztán tovább terjeszkedett innen-onnan mentett növényekkel, akik buzgó virágzással hálálják meg tehetségtelen, de lelkes próbálkozásomat – vagy mindent feladva elpusztulnak. A rézsűre telepített, csendesen lapító kecskerágók közé odaengedte pofátlanul magasra növí liliomaimat és nyári orgonáimat (aminek a virágain most is vaskos poszméhek hintáznak). Hány éve már mások földjében növesztem

őket! Hagytam termő fűgét, mézalmácska-sövényt egy helyen, a másikon virágokat. Talán idegen ország földjében is sikerülne. De a rózsáim nem éltek túl mind az átköltözést. Volt, amelyik azonnal elpusztult, a másik csak hónapokkal később. Van, amelyik él, csak nem hozott virágot. Reménykedem, hogy tavasszal kihajt. Vagy akkor pusztul el végképp. A növények nem szeretnek vándorolni.

Az öregebb fákra költőödút szeretnék, ha már nekem magamnak megadatott. Az én költőödúm nagy, befér egy csomó könyvem, az íróasztalom, néhány szobanövényem. Az a bizonyos „saját szoba”. Az övék egészen kicsi lenne, legalábbis a bejárata akkora, hogy épp csak beférjenek. Mégis ott nevelik majd a fiókáikat. Ha télen ide tudom szoktatni őket, talán tavasszal elfogadják, hogy nálunk építsenek fészket. Túl tágas a kicsi énekesmadaraknak a tér, nem tudnak kellően elrejtőzni. Bezzeg a rigók: leették az egyetlen tő szőlő egyetlen fürtjéről a termést, az összes áfonyát félig éretlenül. Jó lenne egy kert teli madarakkal, kóbor macskáktól védett magasságban. Ahol ők is jól érzik magukat, nemcsak mi.

Másnap (október 11-én) folytatódik az itthon maradásom.

A Klubrádióba hívnak. Miért ne hívhatnának akkor is, ha nem itt élnék? Előttem Telihay Péter rendező mesél szombathelyi *A fősvény* előadásáról. Hallgatom a stúdióon kívülről. Gyürke Kata, a szerkesztő megemlíti, hogy Péter eladta a házat Telkiben, Olaszországban él, egy-egy próbafolyamatra hazautazik. Aztán sorolja, ki mindenki költözött más országba. Kis lakást vettek Triesztben. Kis házat Todiban. Lakást bérelnek Bécsben. Persze jobb, ha többen költöznek egy helyre barátok, ismerősök, mégse legyenek annyira egyedül.

Közben végigfuttatom én is a fejemben, nem mintha számon lehetne tartani a névsort, melyik ismerősöm mikor, hová és milyen irányban hagyta el az országot. És merre tehetném én magam. Miért ne? Írni lehet másutt is (aki képes rá), a rádióba is be lehet jelentkezni telefonon. Mi tart itt, ami másokat nem tartott? Mim van, ami nekik nincs, vagy mim nincs, ami nekik van? Nincs például többes identitásom, biztonságosnak ítélt nyelvtudásom, külföldi kapcsolatrendszerem, kalandvágyam. Van itt családom, vannak barátaim. Vannak kitaposott, biztonságos, mások számára talán ismeretlen ösvényeim. És valóban, mikor valaki azt kérdezte egyszer, mi bajom van nekem az országgal, mi rosszat tett nekem, akkor azzal szembesültem, hogy „nem magamért sírok én, testvérem van, millió.” Jóval kevésbé vagyok kiszolgáltatott, mint mások – egy darabig. Mondjuk egy balesetig, ami az állami egészségügy bugyraiba kényszerít. Mégis fullasztónak érzékelek egy olyan hírt, amely szerint 50 ezer forintra büntetik, aki egy 50 forintért visszaváltható palackot kivesz a kukából. Közben tudom, hogy ez a viszonylagos biztonság, szabadság, függetlenség mennyire végtelenül törékeny. Pont annyira, mint maga az életünk.

Edzőterem (az aztán mindenhol van), aztán séta a belvárosban (találnék valahol ennyire gyönyörű belvárost, mint Szentendrét?), megyek a lányomért

a komphoz, közös gofrizás a sulitársakkal és szüleikkel. Aztán zongoraórára viszem Violát gyerekkori bandatársnőmhöz, este pedig Szigetmonostorra megyünk az ottani playbackszínház előadására, ahol a lányom egyik tanára is játszik.

Több ilyen csoportot láttam már, őket még nem, a színházi forma is egyre inkább érdekel. Bár több száz hasonló társulat működik szerte a világban közel ötven éve, mégis kevesen ismerik, nekem is csak nézőként van tapasztalatom róla. Improvizációs színház (rémesen nehéz lehet), amelyben a színészek a nézők által elmesélt személyes történeteket, álmokat adnak elő. A játékmester kérdezi a nézőt, aki elhozta a történetét (egy előadáson akár nyolc-tíz történet is megelevenedhet a színpadon). Kérdéseivel megpróbál közelebb jutni a történethez kapcsolódó érzelmekhez is anélkül, hogy mély analízisbe bonyolódna. A néző/mesélő kiválaszt egy színészt, aki majd az ő szerepét játssza, ha akar, kioszthat több szerepet is, aztán hátradől, és figyeli az előadást. (Ez az énatadás a pszichodráma módszeréből lehet ismerős. Nem véletlenül: a playbackszínház egyik gyökere Moreno, a pszichodráma atyja által alapított rögtönzések színház, ami a múlt század elején Bécsben működött.) A játékot mindig – szintén rögtönzött – zenei kíséret támogatja, sokszor szöveg nélküli, néha csak egy-egy mondat hangzik el benne. A jelenetek néhány percesek csak, olykor a játékmester által meghatározott formában (kórus, folyékony szobor, paletta), máskor teljesen a színészekre bízva. Nem a történetet játsszák el, nem azt illusztrálják (minek is?), hanem a történethez kapcsolódó érzésekre próbálnak meg rezonálni. A játékmód erősen stilizált, ezzel ritualizálja a színpadi történéseket, és segít a történetmondónak a feldolgozásban. A jelenet végén a játékmester visszakérdez, mennyire látta igaznak a mesélő az előadást. Még nem vittem történetet, majd egy következő előadásra összeszedem a bátorságomat.

Máshogy interaktív, mint egy részvételi színház, ahol a közönség döntéseket hoz az előadás folytatására (és a saját életére) nézve, mégis meg tud érinteni akkor is, ha nem az én történetemet játsszák el, hanem valaki másét. Persze – hiszen improvizáció – az ilyen jelenet dupla vagy semmi. Lehet bőr alá hatolóan igaz, jó ritmusú, pontos, katartikus, erősebb, mint bármilyen megrendezett előadás. De ha nem figyelnek egymásra eléggé, ha pontatlan a ritmus, ha nincs meg a közös zárlat, és újabbnál újabb kadenciák laposítják el a katartikus csúcspontot, akkor kínosan szétesik. Mégis izgalmasabb és mélyebb magánál a történetnél, ami végül a színpadra kerül. És néha úgy érzem, izgalmasabb és mélyebb minden más színházi formánál. Láttam már szülinapi és halottról emlékező playbackszínházat (vajon mikortól kell plébeknek, esetleg plébeknek írni?), az utóbbi egyszerre volt felemelő és megrázó; és amikor az óvodás gyerekem a buszon hagyta a plüssét, pont egy előadásra tartottak, ahol rögtön elmesélhette, és azonnal fel is dolgozhatta a gyászát egy jelenet segítségével. (Pedig minden kisgyerekes család tudja, mekkora katasztrófa egy elveszett nyunyóka!)

Kevesen ismerik, néha azt hiszem, több a színésze, mint a nézője (ahogy a költő is több, mint a versolvasó?), talán azért is, mert nem működne óriási kőszínházi terekben, nagy közönség előtt. Elveszítené az intimitást, a bevo-

nódást. Így leginkább négy-öt játszó, egy-két zenész és maximum negyvenfős publikum előtt tudom elképzelni. Közösségépítő és terápiás. Manapság éppen erre van a leginkább szükségünk.

Most minden történet monostori (mono-story). Szigetmonostor zárt közösség, meglepően erősnek és összetartónak (belterjesnek?) tűnik (ettől én magam természetesen kívülállónak). És arról árulkodik: mind így bírjuk ki. Apró, zárt, erős közösségekben. Kikapcsolva a híreket, és csak azt venni tudomásul, ami ezekbe a zárt közösségekbe is beszivárog. És válasz érkezik magamnak: engem is ezek tartanak meg. A családom, a barátaim, ezek a pici, felüdítő pillanatai az ittlétnek. Nemcsak a földi létben, az országban élésnek. Egy könyvfesztivál, egy színházi előadás. Egy találkozás az írókörömmel. Egy beszélgetés írotársakkal. Egy óra a diákjaimmal vagy egy könyveimre kíváncsi gyereksoporttal. Egy óra a lovammal. Vagy az épp ötven lépésre kezdődő erdőben. Amúgy pedig a világ tetején lakom.

Hargitai Miklós

A teve meg a tű foka

80

A templom, ahová rövid itthonléteink alkalmával járok, közel van a tűzhöz. Már mint földrajzilag, ha „tűznek” azt a budapesti városnegyednek nevezzük, ahol a jelenlegi hatalom legtöbb családja él. Mert amúgy mindenféle tűztől távol van: a teteje – ahogyan arról korábban megemlékeztem – épp beomlik, a belső falai penészednek, a külseje hámlik, télen hideg, nyáron meleg. Mintha nem is a legkeresztényibb uralkodó (saját szavai szerint „Európa keresztény DNS-e”; ami azért, valljuk be, sokkal jobban hangzik, mint ahogyan ugyanezt Simicska Lajos a maga keresetlen stílusában megfogalmazta) regnálásának 15. évében lennének egy olyan korszak után, amikor nemhogy az egyházakra, de még a keresztény hit szempontjából hozzájuk képest nyilvánvalóan érték és értelem nélküli futballklubokra is szakadatlan pénzeső hullott, hanem mondjuk Észak-Albániában Enver Hodzsa uralma alatt. A fene érti: az Orbán-kormány irracionális kegye és a magyar adófizetők nem egészen spontán nagylelkűsége folytán nem csak a határon túli magyar területek, de lassan már Afrika templomai is jobb állapotban vannak, mint ez itt, alig néhány kőhajításnyira a NER epicentrumától, a Cinege utcától. Rendben, vannak érthetlenebb dolgok is a rendszerben – ha engem kérdeznek, ott van például az a több százezernyi honfitársunk, aki 2010-ben a két választási forduló között döntötte el, hogy a Fideszre voksol, és megszavazza nekik a kétharmadot; a mából visszanézve ez volt a 21. századi Magyarország legnagyobb mellényülése, pedig elég sűrű a mezőny –, de azért valaki ezt is megmagyarázhatná.

Persze én is tudom, a templom csak a keret, a díszlet, a lényeg a tanítás. Három bibliai idézet tartozik (számomra) nagyon szorosan a rogyadozó épülethez. Az egyiket (János 1:11) egy helyettesítő paptól hallottam pár hete.

A Dunántúlról jött az idős, jó kedélyű atya, és hozott magával egy adomát is. Valamikor Pannonhalmán szolgált; állítólag ott esett meg a dolog. A pannonhalmi bencés apátság egy hegy tetejére épült, ahová néhány évtizeddel ezelőtt még számárháton hordták föl a vizet. A szamarak a hátukra szíjazott jókora cserépkorsókkal egész nap ingajaratban közlekedtek a völgyben lévő kút és a hegytető között. Történt, hogy az egyikük, miután odafönt megszabadították a terhétől, önállósította magát, és úgy döntött, hogy benéz az ebédlőbe. Bent ültek a szerzetesek, köztük az az atyafi is, akinek az volt a szokása, hogy minden váratlan helyzetre mondott egy odaillo, de az adott szituációban tréfásan hangzó újszövetségi passzust, amin a fráterek mindig jót derültek. Csakhogy az apát nem sokkal korábban megelégette ezt a kihágást, és eltiltotta emberünket a szentségtörő cselekménytől, mondván: a Bibliával nem viccelünk. Ám amikor a szamar fejé megjelent az ebédlőajtóban, és a csökönös négylábú a többszöri felszólítás, sőt a tuszkolás hatására sem akart távozni, az előljáró kivételesen engedélyezte a barátnak, hogy megint citáljon valamit a Szentírásból. Amire a derék csuhás azt mondta: „Az övéi közé jött, de az övéi nem fogadták be őt.”

Hogy így volt-e, azt ma már aligha lehet megállapítani, mindenesetre a vasárnapi mise közönsége jót derült rajta. De nem ezért mesélem most el, hanem mert összekapcsolódik a második idézettel (Máté 23:6 – „A lakomákon az asztalfőn és a zsinagógákban a főhelyeken szeretnek ülni; szeretik, ha köszöntik őket a tereken, és ha mesternek szólítják őket”) meg a harmadikkal is.

Kisebb-nagyobb megszakításokkal tíz éve lakom a kerületben, egészen közel a centrális erőtér legközepéhez. Két templom van gyalogosan is elérhető távolságban, a zugligeti Szent Család és a svábhegyi Szent László, jellemzően ezekbe járnak a rezsim katolikus hatalmasságai a famíliájukkal együtt. A kezdetekkor pontosan az volt a helyzet velük, amivel Máté evangélista a farizeusokat jellemezte. Máté, azaz eredeti nevén Lévi egyike volt Jézus tizenkét apostolának, azaz a közvetlen tanítványi körhöz tartozott. A Biblia szerint vámszedőként dolgozott, mielőtt Jézus elhívta. A vámszedők akkoriban nem örvendek túlságosan nagy népszerűségnek az egyszerű zsidók körében, mert a római megszállók nevében és számára szedték be az adókat. Lévi azonban otthagya a sötét oldalt, és a Messiás követői közé állt, ugyanakkor, előéletéből adódóan is, szeretett oda-odaszúrni korábbi elvtársainak, azaz a korabeli zsidó elitnek.

A történelmi kitérő után térjünk vissza a XII. kerületbe, és ugorjunk vissza a jelenből tíz évet az időben: nemzetünk aktuális nagyjai akkoriban nem egyszerűen az első padosorokat foglalták el, de igyekeztek eseményt csinálni már a bevonulásukból is, elvárva az üdvözléseket, a főhajtásokat meg minden más gesztust, ami a hatalomnak szerintük kijár. Aztán eltelt egy szűk évtized – ugyancsak a kormányfő szavai szerint a legdicsőségesebb ebben az évszázadban –, és valami nagyon megváltozott, legalábbis a külsőségek alapján. Először épp azon a vasárnapon figyeltem föl rá, illetve akkor gondoltam végig, hogy mit is látok, amikor a vendégprédikátor azt a szamaras sztorit beleszötte a szentbeszédbe. Szóval: mostanában már nincs diadalmas bevonulás; elkésés van, vagy az utolsó pillanatban érkezés. Megállnak leghátul, hogy lehetőleg

ne kelljen senkivel se szemkontaktusba kerülni; utoljára jönnek, és elsőként távoznak, sokszor még a misét lezáró áldás előtt. És nem áldoznak. Ezt csak a katolikusok fogják érteni, de nekik biztosan mond valamit (igaz, ők azt is tudják, hogy nem illik erről beszélni, talán még észrevenni sem szabad – „ne ítéld, hogy ne ítéltess” –, úgyhogy próbálok nagyon tapintatosan fogalmazni; neveket meg eleve nem írtam, mert a konkrét személyeken túli tanulság, ha van, sokkal fontosabb, mint hogy kikről van szó).

A mise akkor is érvényes, ha valaki nem áldozik, vagyis a végén nem veszi magához az ostyát, amit a pap addigra már átváltoztatott Krisztus testévé – ez az átváltoztatás a mise lényege. De ha valaki a kegyelem állapotában van, vagyis tiszta a lelkiismerete, akkor áldozik, hiszen „Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, az énbennem marad, és én őbenne. Ahogyan engem az élő Atya küldött el, és én az Atya által élek, úgy az is, aki engem eszik, élni fog énáltalam” – az örök élet ígérete azoknak szól, akik részt vesznek az áldozatban, és nem azoknak, akik csak végignézik. Ezerféle oka lehet annak, ha valaki tartósan nem áldozik. De a legkézenfekvőbb, hogy olyasmi nyomja a lelkét, amit nem mer elmondani a gyóntatószékben a papnak, vagy ha elmondja is, nem kap rá feloldozást. A feloldozáshoz a bűnvalláson túl őszinte bánatra van szükség, meg egy hasonlóan őszinte ígéretre, hogy többé nem... Nem olyan egyszerű, ha az ember nagyon benne van valamiben, ami egyrészt a hatalomgyakorlás lényege – emlékeznek még Láncki András felejthetetlen definíciójára? –, másrészt viszont a tíz parancsolatból egyszerre többre is beleütközik.

82

És itt jön a képbe a harmadik idézet – épp a legutóbbi vasárnapon hozta elő az akkorra rendelt evangélium. Ne haragudjon a kedves olvasó, ha kicsit hosszabban idézem, talán meg fogja érteni, hogy miért. „Egy alkalommal odalépett Jézushoz egy ifjú, és megkérdezte tőle: »Mester, mi jót kell tennem, hogy eljussak az örök életre?« Jézus így felelt neki: »Ha el akarsz jutni az örök életre, tartsd meg a parancsokat.« Az megkérdezte: »Melyeket?« Jézus felsorolta: »Ne ölj, ne törj házasságot, ne lopj, hamisan ne tanúskodjál, apádat és anyádat tiszteld, felebarátodat pedig szeresd úgy, mint saját magadat.« Az ifjú erre kijelentette: »Ezeket mind megtartottam. Mit kell még tennem?« »Ha tökéletes akarsz lenni – felelte Jézus –, add el, amid van, az árát oszd szét a szegények között, így kincsed lesz a mennyben. Aztán gyere és kövess engem!« Ennek hallatára az ifjú szomorúan távozott, mert nagy vagyona volt.”

Jézus ekkor a tanítványaihoz fordult: „Bizony mondom nektek, a gazdagnak nehéz bejutnia a mennyek országába. Újra mondom: Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni az Isten országába.”

Hátul álltam én is – bűnös emberek vagyunk mindannyian –, figyeltem az arcokat. Azon a vasárnapon már nem a helyettes pap misézett, hanem a rezidens plébános. Régóta van ott, ismeri arcról, névről az előkelőket, tudja, hogy kiknek prédikál, de hát ő sem tehet mást: a katolikus egyház pontosan előírja, hogy melyik napon melyik evangéliumi idézetet kell felolvasni a szószékről, és aznapra ez jutott.

Nem könnyű szavakba önteni. Egyrészt olyasmi látszott (remélem, nem csak odaképzelttem), hogy ezek az emberek valahol legbelül mégiscsak hihet-

nek valamiben. Másrészt az egész annyira kínos volt, hogy még az atya is érezte, pedig ő messze volt, elől a szentélyben. A prédikációnak legalább a fele arról szólt, hogy valahogyan feloldja az ellentmondást, és hogy elmagyarázza: Jézus nem is úgy gondolta. „Nem a gazdagsággal van baj, hanem azzal, ha helytelenül használják.”

Mióta a hatalommal cimborálnak, azóta sosincs bajuk a gazdagsággal. Történelmileg így alakult: csak meg kellett várniuk hozzá, amíg Jézus távozik közülük.

Talán egyszer megértik, mennyire megnehezítették azok dolgát, akik mindennek ellenére megpróbálnak megmaradni az egyházban (és az országban).

Talán.

Majd egyszer.

Parászka Boróka

Dédapánk, Drakula

Karnevál – október végén tartok hazafalé Budapestről Erdélybe, és ez a szó jut eszembe arról, amit rövid ott-tartózkodásom alatt tapasztaltam. Mintha mindenki valami frivol jelmezben és maszkban lenne, messziről a fővárosba csöppent emberként nem tudom eldönteni, a körülöttem lévők épp rejtőzködnék vagy mindenáron látszani akarnak. Azt sem értem, mi ezt a danse macabre, ami a szemem előtt zajlik. Széles mozdulatokkal, indulatosan beszélnek az emberek, állandó az izgatottság, a feszültség, vibrál a levegő. Rég jártam erre, korábban volt valami letargia, kopott izzás. Omló vakolatok, mélyülő ráncok az arcokon, összehúzott gallérú kabátok. Most valami fellángolt kívül-belül az emberekben, valami bál zajlik, amire hívatlanul betoppantam. Az illemszabályokat sem ismerem, a résztvevőket sem, még a régi barátok, munkatársak is új, korábban nem látott arcukat mutatják. Rendszerválság, rendszervég? – ízelegtem a lehetséges diagnózisokat, de annyira új ez a Budapest, annyira ijesztő is ugyanakkor. Mi más tehetnék, alázatosan hátrább lépek – ez nem az én műsorom. Nekem itt csak mint csendes szemtanúnak szabad jelen lenni.

A főváros sűrű rengeteggé vált, amiben elmosódtak a régi ösvények, újakat taposnak ki a csörtető, az ismeretlen irányokba rohanók. Sosem voltam bennszülött errefelé, mostanra csak tapintatos idegenként, látogatóként sodródhatok ide-oda. Pedig intézményesen most kötődöm igazán Budapesthez, szövegeket szerkesztek, távolról végzett, de ezer szállal idekötődő munkám van. Folyamatosan itt élőkkel beszélgetek, itt történő eseményekről, agyban s tán lélekben is egy kicsit itt élek, vagy legalábbis abban a városban, amit hatszáz kilométerről innen, Erdélyből el tudok képzelni Budapestként. A képzeletbeli, sosem volt országom, nagyon is valóságos fővárosát.

Heteken át azt kutatom, hogy kötődnek ide az európai szélsőjobboldali pártok, cikket írok belőle. Nemcsak számomra, az ide távmunkázó, erdélyi magyar számára főváros Budapest, hanem az európai szélsőjobboldal központjává is vált ez a város. Találkozóhellyé, pénzkifizető helyé, kiképző tereppé. Micsoda fordulat! Errefelé mutyizó spanyolok, osztrákok, innen pártot gründoló olasz újfasiszták járnak ide. Itt nyitnak bankszámlát, irodát, itt tartanak előadásokat, szövik-fonják a kapcsolataikat.

Budapesti barátaim mit sem sejteneek ebből. Őket most a régi vezér hanyatlása köti le, s az új lehetséges kihívó. Orbán és Magyar. Róluk vitáznak, nem tudnak elszakadni a személyes benyomásoktól, a szimpátiáktól és antipátiáktól. A dühöktől és a reményektől. Az újjáalakuló világban keresik egyre feltűnőbb jelmezeikben egyre szélesebb gesztusokkal a helyüket. Mint egy bolond társulat, amelyben a direktorváltás mindenkiből kihozza a ripacot. Elszégyellem magam, milyen eltartott kisujjal figyelem a vergődő embereket. Vajon ha nap mint nap ide lennék bezárva én is, ide lennék kötve ezernyi kötelezettséggel, szabállyal, ha rám telepedne, agyonnyomna ez a világ – hogy viselkednék? Tudnék-e lazább, elegánsabb, nagyvonalúbb lenni? Kételemkedem magamban.

Nem szólok már bele az Orbán–Magyar-beszélgetésekbe sem. Egyrészt tapintattal és megértéssel vagyok a kiben-kiben felgyülemlett indulatok iránt. Másrészt – nehéz bevallani – nagy a viszolygás bennem ezektől a vitáktól. Harmadrészt – talán szakmai ártalom – teljes figyelmemet leköti az újnácizmus és újfasiszmus terjedése, intézményépítése. És különösen az, hogy ebből oly hevesen vitatkozó, helyüket kereső barátaim alig vesznek észre valamit. Ha észre veszik is: másodlagosnak gondolják. A holnap vagy a holnapután problémájának.

Sokat beszélgetek olasz, spanyol és osztrák barátaimmal. Nem mondanám, hogy jobb helyzetben vannak, vagy saját válságaikra pontosabban rálátnak. Talán csak több a társadalmi, kulturális és pénzügyi tartalék. Később kezdődött az a zuhanás, ami Magyarországon mára oly nagyon felgyorsult. Talán nem is lehet kezdeni most ezzel semmit. Az antifasiszmushoz kell a tapasztalat, a kényszer felismerése, hogy nincs más út, mint az antifasiszmus. Nem egyéni megértés, nem személyes ellenállás, hanem kollektív felismerés és kooperáció. Motyogom ezt magam elé a legközvetlenebb beszélgetések alatt, de kissé magányosnak érzem magam. Vajon látják rajtam, mennyire nem tudok belépni ebbe a vitustáncba?

Fiatal kolléga küld tudósítást Grúziából, választásra készülnek. Az utolsó választás – mielőtt kiteljesedne a diktatúra. Ezt érzik, ezt gondolják, ettől rettegnek a grúzok. Miközben minden olyan nagyon ismerősen zajlik ott is. Gyűlöletkeltés óriásplakátokon, a médiában, megszállt állam, ügyészség, újságíróverés, oligarchák által maguk alá gyűrt pártok. Vigasztalnám vagy figyelmeztetném magyar barátaimat, a dominó kaukázusi végén is az zajlik, ami nálunk. Csak még durvábban, még véresebben. Jó lenne figyelni erre a vidékre, ha ott ledőlnek az utolsó bábok, hozzánk is elér majd az omlás. Grúzia, Ukrajna, a szintén választó Moldova – ezek az egyre közelebbi stációk. Nem figyelnek, hogy is látnának Tbilisziig, ha Szolnokig, Nagyváradig se sikerül. Kolozsvár szóba sem jöhet.

Nagyváradról, Kolozsvárról vajon ellátnak-e Budapestig? Csend van az erdélyi magyar politikai tájon. Mintha semmi sem szivárogná be az idei év kríziseiből. A köztársasági elnök bukása (súlyos erdélyi háttérrel), a református egyházat sorra megrendítő botrányok (Kolozsvárig, Sepsiszentgyörgyig vezető szákkal) mintha nem rólunk szólnának. Vita az Európai Parlamentben órákon át Magyarországról, a magyar politikáról. Orbán–Magyar-összecsapás. Kritikaözön a tagállamok részéről. És akkor, az egésznek a sűrűjében felszólal az erdélyi magyar képviselő. Nem is tudom, őszintén vagy balekságból beszél arról a neki jutó egy percben, hogy rólunk, magyarokról elfeledkezett az Európai Unió. Nyilván ez a házi feladata, hogy felmondja a leckét, 2007 óta ez az egyetlen mondanivalójuk a képviselőinknek, a rendszerváltás után is ez volt az egyetlen erdélyi magyar üzenet, amit ki bírtunk préselni magunkból. Ez az önsajnálát vagy önfelmentés az, amire futja.

Amíg a „magyar ügy” az Orbán-rezsimmel nem vált egylényegűvé, addig valahogy el lehetett sunnyogni ezzel az erdélyi magyar semmitmondással. Amit az erdélyiek kisebbségi érdekképviselőként értelmeznek, mindenki más meg valószínűleg azt érzékeli, hogy jönnek ezek a politikai hegyiemberek, fogalmuk sincs, hol élnek, mások hogyan élnek, mi a helyzet a többi kisebbség jogaival, úgy általában az emberi jogokkal, de panaszkodnak, és ha lehet, akkor privilégiumokat akarnak. Ez az erdélyi magyar áldozatiság- és kiválasztottságtudat esszenciája, képtelenek vagyunk levetkőzni. Vagy ami még rosszabb, európai közönségünk azt gondolja, olyan politikai hegyiemberek az erdélyi magyar képviselők, akik még akkor is az orbáni autokráciába ékelődnek, amikor a rezsim minden szinten recseg-ropog. Nincs más szerepük, nincs más céljuk. Nincsenek is erdélyi magyarok, Magyarország határain túl csak az Orbán-rezsim árnya kísért. Az erdélyi magyarok az utolsó utáni csatlósok, a teljesen felesleges, ámde feltétel, előrelátás nélküli lojális statiszták.

Mondanám, hogy nem az én nevemben, és nem az RMDSZ egyre fogyatkozó szavazótáborának képviselőjében csinálnak hülyét az EP-képviselők az erdélyi magyarokból Brüsszelben, meg ahol érik. De hát nem ilyen könnyű a távolságtartás. Ezt az Orbán-rezsim áldozatainak, akik nem szűnnek bocsánatot kérni a saját miniszterelnökük miatt, nem kell magyarázni.

Ha Budapest Erdélyből érkezve a politikai danse macabre helyszínének tűnik, vajon milyennek tűnhet Erdély és Románia? Ezekkel a kompromisszumokkal, ezzel a szervilis, ijedt csennel, ezzel a lapuló kivárással, amit erdélyi magyar közéletnek hívunk. Marosvásárhelytől Nagyváradig figyelem a közelgő választás plakátjait. Minden van: érzelmi húrokat pengető ravasz politikai marketing, ízléstelen trikolóros szélsőjobbos propaganda, elegáns közéleti alkudozás. Színes romániai politikai paletta, amelyen az erdélyi magyar ajánlat megint csak ötlettelen lábjegyzet. Nem akar beleszólni a nagyok, az országos politika ügyeibe, nem emeli magasra a tétet. A már meglévő erdélyi magyar szavazótábort mozgósítja, kontraproduktív, jól hangzó, de sehova sem vezető ígérekkel: adócsökkentés, kisebb állam. Idáig jut az RMDSZ az országban, ahol az állam jóindulatán, támogatásán, forrásain múlik minden kisebbségi intézmény. Hol vannak már a közéleti viták bárhol is, hogy ilyesmit, például az adórendszert meg lehessen beszélni?

Ennek az idejét is ki kell várni, ahogy az antifasizmusét – nyugtatom magam. Aztán megint felhorgad bennem az önkétely: nem vagyok én túl türelmes és túl engedékeny? De, az vagyok, gyakran kapom mostanában magam ezen.

Hiába a dühös leleplező szövegek, a vitriolos vitacikkek. Nem jön rájuk méltányos válasz, nem ezekből lesz a közös megértés. Itt is, ott is, ebben az ügyben és abban is ki kell várni a bukást. A nagy tanítómestert. Vagy okosabb, vagy öregebb lettem. Vagy csak egyszerűen tehetetlen. Nem tudom.

Kiváltképp bosszant a derűm, amivel a kételyeimet összefésülöm, az irónia, amivel a napi eróziót követem. Budapestről hazafelé hamar bejön a Radio Cultural, a román közmédia kulturális csatornája az autóban. Szvingkoncert megy élőben. Jammelés, közönség énekeltetése. Míves, klasszikus színvonalú zenei őrjöngés. A félig bánáti, félig afrikai Alice Francis énekesnő az est házigazdája, berlini, bukaresti vendégfellépők az est sztárjai. Alice mesél a temesvári gyerekeveiről, bájosan törí anyanyelvét, a bánáti románt. Lugosi Béla szülőföldjéről érkezik az éterbe. Hihetetlen toroka van. Erős, játékos, tiszta, vicces. Telihold van, ahogy suhanok át a tájon, Budapestről Marosvásárhely felé. A Király-hágón, majd Csucsán, Boncza Berta birtoka után tánkra kelnek a fenyők a szvingre, az ezüstös fényben rázzák, rázzák. Lugosi Béla integethet vissza, egészen bizonyos.

Ha dédapánk, Drakula velünk, ki ellenünk? Hangozan együtt énekelek Alice-szal vezetés közben, Tbiliszitől Budapestig kinyílik a tér, az idő. Volt már ilyen, lesz még ilyen. De főleg lesz jobb! Egyszer valamikor.

Végel László

Aranykor Szerbiában

Október 5-én, szombat reggel feleségem azzal a kérdéssel ébresztett, hogy tudom-e, milyen nap van ma. Igen, tudom, 24 évvel ezelőtt lángokban állt a parlament épülete, aztán megbukott Slobodan Milošević, és Szerbiában fellángolt a remény, amely azonban Đinđić meggyilkolása után igen gyorsan lelohadt.

Több mint húsz év után a kormánypárt számos vezető beosztásban levő tisztségviselője közönséges puccsnak tartja az október 4-i tüntetéseket. A nemzeti frekvenciájú tévében a szélsőjobb pártok nagyapja, Vojislav Šešelj, a Szerb Radikális Párt elnöke a neves dátum alkalmával bejelentette, hogy báránypecsenyével és alkoholmentes borral ünnepelte Đinđić meggyilkolását, és a volt kormányfőt Hitlerhez hasonlította. A kormánypárt emberei nem tiltakoztak, az ellenzéki politikusok pedig csak morgolódtak. Csupán néhány magányos értelmiségi tiltakozott, ám az értelmiség java része hallgatott. Nem az a gond, hogy Šešelj megbotránkoztató nyilatkozatot tesz, hanem az, hogy a nemzeti frekvenciával rendelkező tévékben ilyesmi következmények nélkül elhangozhat.

Sokan ebből azt a következtetést vonják le, hogy minden a régiben maradt. Nem tartozom azok közé, akik szerint semmi sem változott. Szerbiában az életszínvonal sokat javult, jobban élünk, de megmaradtak a régi eszmei keretek, az értékrendek alig-alig módosultak. A Hágában elítélt háborús bűnösök az iskolákban kiselőadásokat tartanak a hazaszeretetről, emlékirataikat pedig kormánytámogatással adják ki. Šešelj pártja, a Szerb Radikális Párt összezsugorodott, vezetőinek és tagjainak többsége új pártot alakított, a Szerb Haladó Pártot, amely immár több mint tíz éve hatalmon van, és a hatalmas népszerűségnek örvendő Aleksandar Vučić a radikálisok egykori vezetőjéből a választásokat sorra nyerő, az ellenzékét ügyesen sakkban tartó államelnök lett. Šešelj elégedett lehet, hiszen nem csupán Szerbiában, hanem egész Európában, főleg Kelet-Közép-Európában erősödik a szélsőjobb.

Hasonló jellegű politikai tüntetésekre, mint amilyen a 24 évvel előtti volt, az utóbbi években szó sem lehet. Egyedül a Koszovó-kérdést is háttérbe szorító lítiumcsata tartja izgalomban a közvéleményt. A parlamentben ezekben a napokban vita folyt róla, amelyben kitértek arra is, hogy a kormányfő 1800 dollár értékű farmernadrágot visel, az egyik miniszter asszony öltözéke pedig 10 ezer dollár értékű. A képviselők hazugnak és hazaárulónak nevezték egymást.

Ebben a kérdésben a közvélemény megoszlik, igaz, a társadalom többsége, jó 60 százaléka ellenzi a lítium bányászását és feldolgozását. Mindössze 26 százaléka támogatja a kormányt. A többi polgár tanácstalan. A közvélemény-kutatók azt is feltárták, hogy a tömeg nem hisz a politikusoknak, csak a szakembereknek, ám a szakemberek között sincs egyetértés, Az Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia határozottan a lítiumbányászat ellen foglalt állást, viszont számos szakmai intézet szakemberei támogatják. Igaz, elismerik, hogy bizonyos kockázat létezik, de hozzáteszik, hogy a modern technológiának köszönhetően ez kiküszöbölhető. Mindezek után a parlament elvetette az ellenzéki pártok javaslatát, mely szerint be kell tiltani a lítium bányászatát. A Rio Tinto előtt szabad az út. Az amerikai, a németországi és a franciaországi nagykövete sorra bizonygatják, hogy a lítiumnak köszönve Szerbia gazdasága felvirágzik.

Vučić elnök soha még nem kapott Nyugatról ekkora támogatást, mint ezekben a napokban. A nyugati politikusok többé nem feszegetik a demokrácia és a sajtószabadság kérdését, és azt sem veszik zokon, hogy Szerbia nem hajlandó szankciókat bevezetni Oroszországgal szemben. A lítium fontosabb. A tőke érdeke felülírja az emberi jogokat. Macron elnök egy belgrádi sajtóértekezleten Szerbia nagy barátjának nevezte magát. Elégedett lehet, hiszen a NATO-tagországokkal körülvett Szerbia ezekben a napokban 2,7 milliárd euró értékben 12 Rafale típusú szuperszonikus vadászbombázó repülőgépet vásárolt Franciaországtól.

A parlamenti szavazás után az ellenzéki pártok bejelentették, hogy nem nyugodnak, és további akciókat terveznek. A legerősebb fegyverük az útlezárások lennének, mire a kormány bejelentette, hogy törvénymódosítással él, hazaárulás vádjával illetik és a legkeményebben büntetik nem csupán az ilyesféle tüntetéseken részt vevőket, hanem azokat is, akik az interneten

részvételre buzdítanak, vagy bejelentik a tüntetések helyét és időpontját. Az ellenzék szerint ezzel a törvénnyel Szerbia a rendőrállamok sorába lép. Vučić elnök viszont arra számít, hogy a tüntetések lelohadnak. Számítása nem alaptalan, hiszen a közvélemény-kutatók felmérése szerint a polgárok belefáradtak a tüntetésekbe. Ezt bizonyítja az is, hogy az utóbbi hetekben érezhetően csökkent a tiltakozók száma.

Mindezek után a kormánypártok biztosra veszik, hogy nem ismétlődik meg október 5. A mai ellenzéknek sokkal nehezebb a dolga, mint 24 évvel ezelőtt, ami mindenekelőtt a körülmények változásával magyarázható. A Milošević-korszak tele volt zűrzavaros politikai improvizációval. A zavarosban halászó oligarchák a Szerbia elleni gazdasági embargó miatt nem érezték biztonságban magukat. A háborús időkben megszerzett tőkét be kellett fagyasztani. Senki sem volt biztonságban, az oligarchák sem. A nagytőkések annak a rendszernek a foglyai lettek, amely létrehozta őket.

Milošević bukása után nem a társadalom, hanem a felső tízezer szabadult fel. A bankok külföldi kézbe kerültek. Sorra érkeztek a nyugati befektetők, akik az államtól külön szubvenciót kaptak. Csatlakoztak hozzájuk a kínai befektetők, akik hatalmas kölcsönökkel hozzájárultak a szerbiai infrastruktúra fejlesztéséhez. Olcsón felvásárolták az addig veszteséges állami cégeket. Az ő árnyékukban nagyobb biztonságra tett szert a helyi nagytőke, hiszen a nyugati és a kínai pénzvilág egyaránt jelentősen támogatja a szerbiai autokrata rendszer megszilárdítását. Szerbia valóban neutrális gazdaságpolitikát folytat. Udvarol a nyugati nagytőkének, kedveskedik a kínai kommunista vezetőknek, az iszlamista arab milliárdosoknak, s Oroszországgal minden akadály nélkül kereskedik. A rendszerváltás – akárcsak a többi volt szocialista országban – nemcsak politikailag történt meg, hanem a gazdasági életben is.

Ebben a helyzetben az új uralkodó osztály nem kívánja vissza azokat a zűrzavaros állapotokat, amelyek a Milošević-korszakot jellemezték. A nagytőkések csatlakoztak a kormánypártokhoz, vagy pedig keresik azoknak a kegyeit. A kulturális élet is radikálisan átformálódott. A kilencvenes években az ellenzékben az értelmiségiek vitték a vezető szerepet, de a nacionalista táborban is ők álltak az élen. A kilencvenes háborús években az értelmiségnek volt rangja, ma már nincs rá szükség. A volt ellenzéki értelmiség nagy része kivonult a közéletből, vagy pedig margóra került. A rendszerváltó értelmiség nem így álmodta meg a rendszerváltást. A nacionalisták egy része kiábrándult Vučićből, mert szerintük elárulta a nemzetet, és kiegyezett a koszovói albán vezetőkkel. A másik rész lelkesen lengeti a nemzeti zászlót, szerepe azonban minimális. Vučić biodíszletként használja őket. Helyettük fontos szerepet kapnak a celebek és a rangos sportolók, akik közül sokan komoly politikai tisztségre tettek szert. Egy-egy neofolk énekesnő fellépéséért a vidéki polgármesterek 50 ezer eurót fizetnek. Se szeri, se száma a drága koncerteknek. Belgrád polgármestere a hírneves vízilabdázó, Aleksandar Šapić lett. Novak Đoković, a világhírű teniszező Dodikkal való barátkozása lelkesíti a patriótákat. Egy-egy mondata a szerb dicsőségről többet nyom a latban, mint a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia álláspontja,

amelynek a lítiumbányászat veszélyéről szóló szaktudományos kiadványát Aleksandar Vučić államelnök és Ana Brnabić, a parlament elnöke hülyeségnek nevezte.

A nemzeti frekvenciával rendelkező tévéstudiókban uralkodik a giccs. Egymást érik az ízléstelen reality show-k. Nem csupán a demokrácia sorvad el, hanem a kultúra is súlyos vereséget szenved. Az értékes színházi előadások ismertetésére, komoly hangversenyek bemutatására, fontos könyvek bírálatára nincs műsoridő. A giccsáradatot egyedül a kormánypártok politikusainak interjúi szakítják meg. Vučić elnök kedvenc televíziója, a reality show-król elhíresült Pink televízió tulajdonosa, Željko Mitrović alapító-igazgató a napokban felavatta új palotáját, amelyen csak a hollywoodi filmekben látható. Az ünnepségen megjelentek a szerbiai politikai elit képviselői és a legrangosabb celebek. Egyikük ruhástól ugrott be a palota medencéjébe, ugyanúgy, mint a hollywoodi filmekben. Az ünnepség keretében Mitrovićot az Űrral hozták párhuzamba, ő pedig ünnepi beszédében elmondta, hogy nagyon jól érzi magát a Vučić által megteremtett aranykorban. Ezen már az egyébként kormánypárti Emir Kusturica filmrendező is felháborodott, az ember degradációjának nevezte. Ami sok, az sok. Mindez nem akadályozta meg Vučić elnököt, hogy külön ajándékot nyújtson át a harmincéves jubileumát ünneplő Pink TV tulajdonosának, az Űrnál is sikeresebb Mitrovićnak.

Az uralkodó osztály azért is érzi magát biztonságban, mert a családok jól emlékeznek a kilencvenes évek vergődésére és nyomorára. Ehhez képest az életszínvonal lényegesen javult, tehát úgy érzik, hogy van mit veszteniük. Gyakran hallom magánbeszélgetésekben, közéleti diskurzusban, a tévében, hogy csak ne legyen rosszabb. A nyugdíjak rendszeresen érkeznek, az üzletek ellátottak, akinek nincs elegendő pénze, az kimehet az újvidéki nejlonpiacra, ahol olcsón hozzájuthat a legkülönbözőbb leárazott nyugati cuccokhoz. Ez a piac Újvidék kultikus helye, Macron francia elnök újvidéki látogatása alkalmával a 021 rádió ankétot szervezett arról, hogy hová vezessék a francia elnököt. A válaszadók 80 százaléka szerint a nejlonpiacra tegyen látogatást, ott tudhatja meg legjobban, hová került. Újvidéken és más szerbiai városokban egyre-másra nyílnak a zálogházak és a sportfogadási irodák, nem számít, hogy az iskolák közelében. A szociális olló a legnagyobbak közé tartozik Európában. Évente 70 ezer fiatal vándorol ki Szerbiából. Ennek ellenére a lakosság 66 százaléka elégedett a helyzetével. A közvéleménykutatók adata meglepő, azonban a másik adat még nagyobb meglepetésnek számít. A kormány politikájával csak a megkérdezettek 19 százaléka elégedett. A két számadat közötti szakadék kifejezi a jelenlegi szerbiai bizarr közállapotot.

A máról nem is beszélve...

*„Én csak a rémhíreket tudom korábról...,
meg a későbbi saját rémes tapasztalatomat tudom –
a máról nem is beszélve.” (Gothár Péter)*

90

Megjelent Szekfü András monumentális filmtörténeti interjúfolyamának utolsó kötete, az ötödik. (Így Filmeztünk 5., MMA Kiadó, Budapest, 2024, 352 o.) Kis híján hat éve jelent meg az elsőről szóló írásom ezeken a hasábocon. Ez a cirka kétezer oldalas mű a magyar filmművészet történetének szubjektív reprezentációja. Szó esik mindenről és mindenkiről, ami és aki ennek a folyamatnak számottevő eleme és szereplője. Abból a hatalmas anyagból, amelyet ezekből a kötetekből kapnak sajátlagosan a filmesek, a filmes szakma, nem sokat lát az olvasó a kötetekről szóló, pontosabban a kötetekből táplálkozó írásaimban. A filmesek világán kívül álló, a Magyarországon múltbéli és jelenbéli közügyein belül álló szerző a kötetek kapcsán azzal foglalkozott, amit a megszólaló filmesek és megszólaltatójuk ezekből a közügyekből megvilágítottak. Világosabbá tettek.

Az utolsó két kötet beszélői túlnyomórészt itt élnek velünk. Hetvenes-nyolcvanas éveikben járnak. A negyedik és ötödik kötet tíz-tíz megszólalójából egy-egy volt, aki nem érte meg a kötet megjelenését. Rák József a negyedik kötet megjelenése előtt nem egészen egy évvel, András Ferenc a mostani kötet megjelenése előtt pár hónappal halt meg.

A két utolsó kötetben az a generáció jelent meg, amely már elidegenedett a pártállami hatalomtól, amely már nem volt bevonható, integrálható, amely nem „belülről” kritizált, mely abba az értelmiségi rétegbe ágyazódott be, amelyben magától értetődött a hatalommal való szembenállás, és amely – megértően vagy sem, de – szemben állt a társadalomnak azzal a zömével is, amelyben a hatalom elfogadása értetődött magától.

A negyedik kötet kapcsán írtuk le, hogy „filmesként kihívás igazán a »leszarjuk a hatalmat« alapállapotában élni”. „Mert a film készítése és nyilvánossága állampárti rendszerben állampárti pénz és engedély, vagyis állampárti kegy függvénye volt.”

Az interjúkötetek elvi időhatáráként Szekfü András a rendszerváltást határozta meg, de nem tagadta, hogy ezt a határvonalat nem tekinti átléphetetlennek. A határátlépés ebben az utolsó kötetben a leggyakoribb. Itt esik a legtöbb szó arról, hogy miként viszonyulnak a filmesek előtt álló pártállami akadályok a pártállam utáni akadályokhoz. Itt mérődnek ezek össze. És a pártállam utániak érződnek magasabbnak. „A máról nem is beszélve” – mondja Gothár Péter a pártállami rémhírekről szóló mondat végén.

Volt a pártállami időkben egy olyan kabarédarab, amelyben egy autós

azon morfondíroznak, hogy a kapitalizmusban a magáncégek neveivel világitó táblák alapján mégis jobban lehetett tájékozódni: „A szocializmus jó dolog. De sűrű esőben, ködben, alkonyatban az utcán az autósok számára talán a kapitalizmus jobb dolog.”

Ezekből az interjúkból mintha kiderülne, hogy a szocializmus rossz dolog, de a filmesek számára bizonyos helyzetekben a kapitalizmus rosszabb dolog.

A rendszerváltás előtti és utáni akadályokat és átugrásuk lehetőségeit a filmesek szemével összemérve érdekes tanulságokhoz juthatunk.

Miből adódtak a pártállami Magyarországon a pártállam ellen élés és alkotás egzisztenciális, finansiális és politikai lehetőségei?

Jelentős részben abból, hogy a rendszer a hatvanas évek elejétől, a szövetkezetesítés és a megtorlás évei után *defenzív* volt. Nem ideológiailag megképzett társadalmi állapot felé tört előre, hanem a kialakult status quo védelmére rendezkedett be. A reformok is defenzívek voltak. Nem arra irányultak, hogy a rendszer kommunistább – tervezettebb, egalitáriusabb, közösségibb, vagyis kommunisztikusabb – legyen, hanem arra, hogy minél többet visszavegyenek mindabból, amiben különbözik a kapitalizmustól: a központi tervezésből, a magántulajdon megszüntetéséből, az „egyenlődsdiből”, a pénz szerepének visszaszorításából, az egyéni érdekeltség és az anyagi érdekeltség elfojtásából, a homogén társadalmi tudatállapot elérésére irányuló indoktrinációból. Hiszen a hatvanas évekre nyilvánvalóvá vált, hogy minél szocialistább a szocializmus, annál rosszabb a (nyugati típusú) kapitalizmusnál. Úgy is mondhatnánk, hogy a

Kádár-korszakban nem a kommunizmus építése, hanem a *leépítése* folyt, de persze nem egyenesvonalúan, nem konzvekvensen, a Szovjetunió tűrés-határát tekintetbe véve, és főleg *nem tudatosított* módon. Ezt a pártállam politikai felépítménye és apparátusa nem tudatosíthatta sem a társadalom, sem önmaga számára. Máskülönben nem tekinthette volna az általa gyakorolt diktatúrát legitimnek önmaga előtt sem, a társadalom előtt sem.

A kultúrpolitikának is defenzívnek kellett lennie. Takarékosabban tiltania, sok mindent túrnie, földania a stílusmeghatározás ambícióját. Mind ezt úgy, hogy a szocializmus leépítése nem érhetette el azt a szintet, hogy a kultúra finanszírozásában számottevő szerepet játszható magánvagyonok jöjjenek létre. Tehát azt a sok mindent, amit túrni kellett, még meg is kellett állampénzből finanszírozni.

Ebből a „nem vallhatjuk be önmagunknak sem, de tesszük” helyzetből következett a rendszer minden elemét átható *ambivalencia*.

A negyedik kötettről szóló írásunkban már megjegyeztük, hogy a névmutató tanúsága szerint a leggyakrabban előforduló nevek között van Bibó Istváné, mert mindenki az ő nevéhez kötött kifejezéssel élve a „szabadság kis köreiről” beszélt. E körök emléke ebben a kötetben is léptenyomon felbukkan, ugyanolyan lelkes leírásban, mint az előzőben. Az ELTE Amatőr Filmklubja, az Egyetemi Színpad és mindenekelőtt a Balázs Béla Stúdió: ahol „hihetetlen élet volt, mert egy multikulturális gyülekezőhely volt. Nemcsak filmesek jártak oda, hanem képzőművészek, zenészek, írók” – mondja András Ferenc. Durst György szerint „a szabadság-

nak ez a légköre, ami elképesztő volt”.

A hatalom szempontjából ezek a helyek éppoly veszélyesek voltak, mint amennyire szükségesek ahhoz, hogy a fejekben sistergő gondolatoknak, az alkotóerőnek legyen intézményes, tehát ellenőrizhető, korlátozható terük, ne fojtódjanak le a robbanásig. A szabadság ezen kis köreihez a hatalomnak szükségképpen ambivalens módon kellett viszonyulnia.

András Ferenc 1973-ban megrendezte a *Dózsa népe* című dokumentumfilmet. A Dózsa Györgyről elnevezett rákospalotai gimnázium „buzgó mocsing” igazgatója Dózsa György-emléktúrát szervezett, amit a filmesek végigkövettek. Fölvették tárgyilagosan, ami történt, és ebből nagy sikerű film lett, ami úgy szólt a hatalom ellen, hogy a hatalom egy szót sem szólhatott. „– *Amikor elindultatok, sejtettétek, hogy ez ennyire durván formális és tartalmatlan?* – Abszolút sejtettük, azért is vágtunk bele, mert ebben az időben már bármit csinált a hatalom, minden valahogy a visszájára fordult. Tudtuk, hogy ez biztosan nem az lesz, amit ők szeretnének, és erre mi is kíváncsiak voltunk. És győztünk.”

Egy defenzív hatalom melletti ideologikus népnevelő, mozgósító akció csakis formális és tartalmatlan lehetett, hiszen a hatalom az ideológiájával ellentétes irányba haladt, és ön-maga védelmében nem is haladhatott másfelé. A filmesek tehát biztosak lehettek benne, hogy a hatalom melletti akció rögzítése a hatalom ellen szól majd. A hatalom pedig nem tagadhatta meg a mellette akciózókat, s nem tilthatta meg az akció rögzítését. Így lehetett állampénzből, hatalmi támogatással a hatalom ellen filmezni.

Így is, és még sokféleképp.

„– *Milyen időszerű kérdések ragadták meg legjobban a Stúdiósok »fantáziáját«?* – A KISZ KB kérésére és támogatásával készítettük el *Kongresszusi levelek* című sorozatunkat, szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy nagy sikerrel. Tudomásom szerint ez az első közös munka, melyet a KISZ és a Stúdió együtt végzett.” Ezt nyilatkozta Lányi András a Magyar Ifjúságban (1974. július 26.). Szép kincstári szöveg a KISZ központi orgánumában. Dárday István meséli el Szekfü közbevetéseivel ennek hátterét: „– Az előző vezetőség egyetlen igazán nagy dolgot csinált, mert a KISZ KB-t felhasználta, hogy a *Kongresszusi levelek* című sorozatban egy csomó film készülhessen. Nagyon ravasz vállalkozás volt. – *Olvassom: András Ferenc: Dózsa népe, Dárday István: Küldöttválasztás, Mihályfy László: Fellebbezés, Ragályi Elemér: Szónokképző iskola, Vitézy László: Tagfelvétel, és még további filmek, a KISZ pénzén és támogatásával.* – Ez óriási húzás volt a vezetőség részéről, mert legalább húsz-huszonöt film készült ezen a címen. – *A KISZ-től érkezett egy felkérés?* – A vezetőség ötlete volt. A KISZ azonnal harapott erre a dologra. – *Ha ma megnézem ezeket a filmeket, a legártatlanabb is, amelyik tehát semmiféle politikai robbanóanyagot vagy kritikát nem tartalmazott, mára fantasztikus kordokumentum lett. Nem kellett botrányos dolgokat lefilmezni ahhoz, hogy botrányos dolgot találj. Jól érzem?* – Igen, ez így van. Alapszabály volt, hogy a legrázósabb dolgot se szabad politikailag lefordítani. Ezt mindenki tudta anélkül, hogy a vezetőség kiadta volna utasításban.”

A méretében is, jelentőségében is óriási, ötször másfél órás *Nevelésügyi*

sorozat is ebben a keretben készült el. E sorok írója a túlzásfolt Toldi moziban a földön ülve nézte végig a revelatív erejű sorozatot.

Ha a KISZ föl akart valamit mutatni, aminek hatóereje van, akkor csak olyan filmekkel működhetett együtt, akik ilyen filmeket csináltak. Színvonal, hatóerő, hitelesség csak a kritikai alapállású, „problematizáló” filmekben lehetett. A „botrányos dolgok” önmaguktól adódtak a rendszer működéséből és minőségéből következően. Ami nem volt politikailag lefordítva, arra a KISZ-ben ráfoghatták, önmagukkal is elhithették, hogy a rendszeren belül kritizál és nem a rendszer ellen szól. De persze a rendszer ellen szólt politikai lefordítás nélkül is. A néző lefordította magának. De ha nem fordította le, mert nem állt készen rá, hogy ellenzékiként határozza meg magát, akkor az ellenzéki öntudat terhe nélkül fogadhatta magába ezt a lassan ható rendszerellenes méreganyagot.

Alkotók is, nézők is, a hatalom emberei is léteztek a lebegő bizonytalanságban, hogy ellenzéki vagy sem, amit alkotnak, néznek, elnéznek.

Az a nemzedék, amelyre már nem hatott Aczél György integráló ereje és módszertana, olyan kultúrpolitikai csatamezőn találta magát, amelyben az Aczéllal hadakozó Pozsgay Imrének múlhatatlanul szüksége volt rájuk. Velük bizonyíthatta, hogy ennek a nemzedéknek ő a hivatott őrző pásztora. Aczél a múlt, ő a jövő. Ahogy a hatvanas-hetvenes években Szirmai Istvánnal, Pullai Árpáddal, a Komócsin-klánnal szemben Aczél képviselte a „progressziót”, a nyolcvanas években ezt már Pozsgay képviselte Aczél ellenében. Azzal a különbség-

gel, hogy neki nem adatott meg az a hatalmi fölény Aczéllal szemben, ami Aczélnek pályája nagy részében megadatott ellenlábasával szemben. Ahogy korábban Aczélnek kellett bizonyítani, hogy a népi és az urbánus szárny vezérbikáit egy karámba tudja terelni, a nyolcvanas években ezt Pozsgaynak kellett igazolnia. Ezen utólag nem változtat Pozsgay 1989-es bedőlése a nacionalista mocsárba.

Dárdai István: „– A ’80-as években titeket már inkább Pozsgay támogattott. Ez stimmel? – Igen. Abszolút. Már főiskolás korunkban kiszúrtuk Pozsgayt, és meghívtuk a főiskolára is. [...] Kijött, és baromi dumát nyomott le, háromszor is meghívtuk őt. – *Mi volt jó abban a dumában?* – Ő volt az, aki sokkal szélsőségesebben, mint utána, a demokráciát képviselte, hogy még a parlament is egy határese- te a demokráciának, és nagyon át kell alakítani. Tehát csupa olyat mondott, ami elképzelhetetlen volt az akkori közbeszéd szintjén. [...] Kezdetben csak szimpátia volt, neki szüksége volt minél több emberre, akiket maga köré tud gyűjteni. Később egyre inkább valódi támogatóvá vált.”

Szalai Györgyi: „Egy darabig volt csak miniszter, nem túl hosszú ideig, és az alatt meg tudta a Társulást csinálni. Miközben bementünk tárgyalni, akkor épp Csoóri jött az előszobába. Tehát mindenki odajárt támogatásért, és Pozsgay nagyon-nagyon jó volt, és nagyon támogatott. [...] Én nagyra tartottam Pozsgayt, mert egy szegény paraszti sorból kinövő okos fiú volt, aki először persze beilleszkedik a csatasorba, hát hogy a fenébe ne. [...] *A Jutalomutazásnál* ő beszélte rá Benke Valériát, hogy nézze meg a filmet, mert azt se akarták bemutatni vagy egy évig.”

A Dárday–Szalai-páros Társulás Stúdiója, akárcsak a Katona József Színház, Pozsgay Imrének köszönhet- te a létét.

Miközben a filmek formális – bár tartalmilag szabályozatlan, vagyis az önkényes megítélés szabadságát biztosító – cenzurális folyamaton men- tek keresztül, akárcsak a könyvek vagy a tánc- dalok, a szakma szá- mára nem volt elzárt film. Gothár Péter: „A filmgyárban mindig el- terjedt, hogy mikor van egy filmnek az elfoga- dása. Akkor láthatta a gyár is, amit gyár- tott, a szakma, hogy mi a termék. Akkor láthat- tuk a »filmtermést«... a maga teljességében azelőtt, hogy az állam, a megrendelő és a fi- nanszírozó a filmbe beleszólt volna. És ez egyben azt is jelentette, hogy nem nagyon tu- dott olyan film készü- lni, amit nem látott a szakma. Akár- kinek a filmje ment, és akármennyire – esetleg – nem közszeretett is volt az az ember, elmentél és megnézted, vagy fordítva, tehát ő téged, és vala- hogy aztán csak beszéltünk róla.”

Ez egyedülálló lehetőség volt, hi- szen a Kiadói Főigazgatóság által elutasított könyveket például nem olvashatta az elbírálás előtt a „szak- ma”.

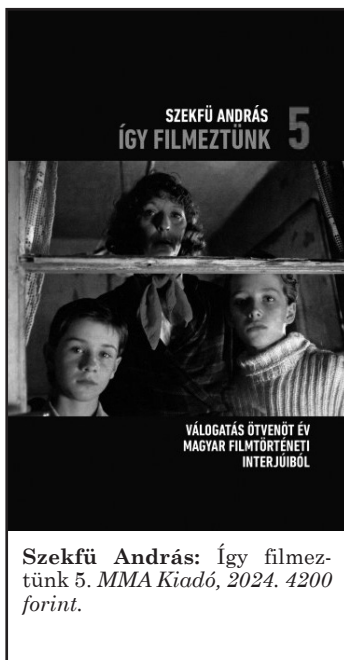
A filmesek tehát látták azt, amit bezártak a dobozba. És így a bezárás eleve nehezebb volt. Ebből persze az következett, hogy a betiltásgyanús filmeket inkább le sem engedték for- gatni. A forgatókönyveknek nem volt

nyilvános elfogadásuk, azokat nem is kellett cenzurális folyamatban betil- tani, elég volt megtagadni rá a pénzt. Amelyből úgyszólván csak a filmtervek tö- redékére futotta. Sokkal kevésbé volt terhes elgáncsolni egy filmet forgató- könyv korában, mint elkészülte után, amikor már benne volt a pénz, és volt egy elfogadó döntés, ami után a forgatás megkezdődhetett.

A diktatúrával együtt az elfogadó vetítések is megszűntek. A „film- termés” egésze immár nem került a szakma szeme elé.

Az ambivalencia szép példája a külkép- viseletek viszonya az ő területükön bemuta- tott filmekhez. Sugár Judit, a Hungarofilm főosztályvezetője me- séli, hogy Ipper Pál, Magyarország ausztrá- liai nagykövete „há- romoldalas feljelentést írt rólam, példány-

nyal a külügynek, a pártközpontnak és a Művelődési Minisztériumnak. A *Ha megjön József* című filmről volt szó, amit bemutattak az ausztrál televízióban. [...] Ipper Pál azt írta a levelében, hogy nem azt kell meg- vizsgálni, aki ezt a filmet csinálta, ha- nem aki eladta külföldre és engedte, hogy itt lejátsszák.” Dósa István, a Hungarofilm igazgatója válaszeve- lében: „Nagyon pontosan leírta neki, hogy egy magyar film elkészülésében, míg oda kerül, hogy Sugár Judit ki- ajánlhatja külföldre, ki mindenki vesz részt. Kezdte a forgatókönyv elfogadásától, majd a filmátvétellel folytatta, ahol a pártközponttól kezd-

ve a Filmfőigazgatóságig mindenki ott van, és ráteszi a pecsétet, hogy mehet, és mikor ez mind megvan, és mindenki még egyszer megvizsgálta, akkor azt mondják Sugár Juditnak, hogy most már el lehet adni.”

Ez az eset két dolgot világít meg. Az egyik, hogy a filmes cenzúrának milyen soklépcsős folyamata volt, melynek minden lépcsőfokán el lehetett émesztetni a filmet, és milyen sok tényezőnek volt rá lehetősége, hogy egy film bemutatását megpróbálja megakadályozni. A másik, hogy ezen az egész folyamaton végigment és a magyar nézők szeme elé került egy csomó film, ami „rossz fényt vetett” a Magyar Népköztársaságra. Hiszen Ipper felszólamlása nem volt egyedi eset. Sugár Juditot sokszor jelentették fel külképviseltek azzal, hogy az általa eladott filmek kínosak a Magyar Népköztársaságra nézve, „nem tesznek jót nekünk”.

Semmi nyoma nincs ezekben az interjúkban annak, hogy a filmkészítés szempontjából bármilyen felszabadító hatása lett volna a diktatúrából való kiszabadulásnak.

Az egyetlen pozitív nyilatkozat is negatívumokba van beágyazva. Dárday István: „Furcsa módon annak ellenére, hogy a helyzet a művészet egész területén rosszabbá vált, ebben a pillanatban a mi helyzetünk jobb lett. Életünk legszabadabb filmjei voltak a *Nyugattól keletre...* meg a *Tükröződések*, mert ezek a MIT-ben [a Mozgóképi Innovációs Társulásban – R. S.] készültek. Se forgatókönyv, semmi nem volt. Volt leírt forgatókönyvszerűség, mert el kellett a FIFŐ-vel [Filmfőigazgatóság] fogadtatni. De azt még mi se használtuk.” Ez a szabadság annak a kivételes pillanatnak a kiváltsága volt, amikor az

állam már megszűnt mint politikai fennhatóság, de még nem szűnt meg mint exkluzív pénzforrás. A *Nyugatról keletre...* teljes egészében állami pénzből készülhetett, mert a rendszerváltás előtt a konkurens stúdiók által megfúrt Társulás átmentéseként létrehozott MIT-ben benne volt még az állami költséghelyként oda irányított közpénz.

Ám maga a film, Dárdayék életének legszabadabb filmje, az új társadalom, a fogyasztói társadalom elleni protesztfilm, amely a film haláláról szól. „A Fogyasztás Napjának alkalmából kisorsolnak egy kikapcsolhatatlan, óriás televíziókészüléket. A fogyasztás jutalmaként az ország legtávolabbi pontján nyeri valaki, aki ráadásul épp a börtönbüntetését tölti, mert olyan szimbólumokat fest, meg rak ki maga körül, amik a régi rendszer szimbólumai, konkrétan a sarlókalapács meg az ötágú csillag.” A kikapcsolhatatlan tévé a film gyilkosa: „A tévé volt az, ami a filmet átfordította és teljesen eljelentéktelenítette, akkor nálunk még csak egy csatornával. És most [2023-ban] nem is tudom, hány csatorna van. Tehát a televízió olyan hatalommá vált, ami ellen nem lehet csinálni semmit.”

Beszél az új médiavilág pusztító hatalmáról Szekfű András is, aki az ötkötetes interjúfolyamat a saját (Gulyás Gyula által készített) életútinterjújával zárja le: „...belekerültem abba a korszakba, amikor a hallgatókat már nem lehetett rávenni, hogy a tananyaghoz egy másfél órás filmet végignézzenek, sem arra, hogy egy könyvet elolvassanak. Vagy hogy egy könyvet egyáltalán a kezükbe vegyenek. Végigcsalták, egy másfél órás filmet végignéztek 15 perc alatt felgyorsítva. Szégyenszemre teszteket kellett kita-

lálni, hogy kiszűrjük azokat, akik azt a nagyon kevés kötelező filmet sem nézték meg. Betört a közösségi média, jöttek az okostelefonok, az internet akkor terjedt el igazán. Nagyon remélem, hogy napjainkban ez a helyzet konszolidálódik. A klasszikus zenét és a színházat is százszor elsiratták már, mégsem haltak ki.”

Ama legszabadabb filmnek is csak az alkotási folyamatban volt meg a szabadsága. A forgalmazásban, vagyis a nyilvánosságban, a társadalmi érvényesülésben csak annyi volt a mozgástere, amelyet a diktatúrában kialakult gyakorlatból átmentettek:

„Egy csőd volt az elfogadás. Olyan ellenszenv és olyan brutális, ellenséges izé ült ott velünk szemben. – *Hugó, most miről beszélünk? Milyen elfogadás volt ez? A rendszerváltás után vagyunk, tehát már nem abban a struktúrában, amikor az elfogadás még élet-halál politikai kérdés lett volna.* – De az elfogadás annyiból nagyon fontos volt, hogy mi lesz a filmmel. [...] Az talán még lényegesebb kérdéssé vált, mint annak előtte. Annak előtte tisztán politikai volt, itt meg tisztán gazdasági meg kultúrpolitikai. [...] Ha nincs meg az előzménye a társadalmi forgalmazásnak meg a rengeteg forgalmazási kapcsolatnak meg munkának, akkor ez a film meghalt volna. De mivel ez a vérünkben volt, iszonyú melóval rengeteg helyen vetítettük, és lassan kezdett bejönni, és a végén még valami külföldi fesztiválra is elvitték a filmet.”

Éppen a határhelyzet kivételes pillanatát élvező Dárday fogalmazza meg legkeményebben, hogy mennyivel rosszabb lett a filmeseknek a rendszerváltás után: „A remény az volt, hogy a művészet számára is felélegzés lesz és szabad mozgásterület.

Fokozatosan, hónapról hónapra, évről évre bizonyosodott be, hogy ellenkezőleg, sokkal nehezebb az összefüggések feltárása, a jelenségek mögé nézés. Sokkal több akadállyal kellett szembenéznünk. [...] ...a pénz diktatúrája mellett előtérbe kerültek olyan hatalmi tényezők, amik ugyan régen [’90 előtt] is a mindennapjaink nehézségeit okozták, de a kettő együtt nehezebbé vált, mint annak előtte. A pénz nem ismer irgalmat, tehát a pénz nem gondolkodik, a pénz uralkodik és meghatározza a mozgástereket, de a pénz diktatúrája személytelenebb, a személyeket mindig könnyebb megkönyékezni, vagy könnyebb átverni. Vagy alkukat, kompromisszumokat kötni.”

Könnyebb volt tehát a filmesek élete abban a rendszerben, amelyben Dárday és Szalai, amikor a szokásosnál korábban mentek haza, két nagydarab idegent találtak a lakásukban, akik ott a gondnok jelenlétében kutakodtak.

Miközben a pártállami időkben azok a filmek is eljutottak a külföldi mozikba, amelyek rossz fényt vetettek a pártállamra, és amelyek ellen a pártállam által kiküldött káderek tiltakoztak, ma azok a filmek sem jutnak el külföldre, amelyek forgalmazása senkit sem zavarna, vagy hiába is zavarna, mert nincs a tiltáshoz hatalma. Sugár Judit, a külkereskedő beszél erről: „Nagyon beszűkült a világ mozipiacá. Mozira gyakorlatilag magyar filmet már nem lehetett eladni. Még tévére valahogy sikerült, de moziforgalmazásra nem. [...] 1989 döntő volt, onnantól kezdve gyakorlatilag már nem lehetett magyar filmet eladni.”

De ahogy a hatalom embereinek is könnyebb volt valahová bejutni és

kutakodni, a filmeseknek is könnyebb volt. Éppen azért, mert a pénzzel és forgatási engedéllyel együtt megkapták a lehetőséget, hogy a hatalom megbízottjainak tekintsék őket. Ezt a paradox helyzetet a kérdőívezésből élő ellenzéki szabadföldklók is átértelmezték a jelenlétüket, hogy a hatalom kérdezi őket.

Almási Tamás mesél erről az Ózdi Kohászati Üzemek munkásainak, vezetőinek sorsáról készített filmje(i) (*Szorításban*) kapcsán: „Egyáltalán miért forgathattam a gyárban? Ma már nem tudnám bemenni az üzembe, maximum egy sajtótájékoztatót tudsz forgatni. Nekem még ott volt a »vállalati négyszög«, és előttünk kibeszéltek mindent, őszintének tűnt. Akkoriban a kamera jelenléte teljesen mást jelentett, mint ma. Mikor odamentem, három dolgot kérdezett Pethes [András, a vezérigazgató – R. S.], soha nem felejttem el. Almási elvtárs Budapestről jött? Mondtam, hogy igen. A stáb is Budapestről jött? Igen. És a televízióknak, a Magyar Televízióknak dolgoznak? Mondtam, nem, de a Televízió koprodukciós partnerünk, ez egy film lesz. És ez welcome volt, inentől kezdve nem kérdezett semmit. Másrészt a gogoli revizor-szituációt éreztem az első pillanattól kezdve. [...] ...és mondja is Pethes a filmben. »Majd ha az elvtársak látják ezt a minisztériumban, akkor megértik«, meg »üzenem nekik«.”

Az államé volt a pénz, az engedélyező hatalom és a vállalat, ahol forgattak. Ma a filmező és a filmezett más-más tulajdonoshoz tartozik. A tulajdon szentsége falat emel közéjük.

A pártállam sok-sok film megalkotását késleltette olykor sok-sok évvel. Ez az esetek jelentős részében ugyan-

csak ártalmára volt az alkotóknak is, a filmeknek is, a befogadásuknak is. Gothár Péter – szerintem – legjelentősebb alkotását, a Bodor Ádám írásából készült *A részleget* a pártállam éveiben, Ceausescu életében nem lehetett elkészíteni. Gothár Péter: „89-ben lett vége Romániában a Ceausescu-rendszernek. Másnap Simóval próbáltuk beindítani *A részleget* – ez a másnap két évig tartott. El is kezdtük előkészíteni a filmet, amikor nemzeti érdekekre hivatkozva leállították a munkát, s csak pár évvel később tudtuk újra elkezdni. A film hosszú várása és hirtelen elmúlása megtörte a történelem varázslatát. [...] ...nem tudtam elkerülni a csapdát, a meg nem valósult tervek betege lettem.” A rendező azt is megjegyzi: „Nem lehetett már alkotói, tehetség oldalról stábokat fanatizálni, a számok fontosabbak lettek.”

A részleg végül 1995-ben készült el. Nem kellett diktatúra ahhoz, hogy egy film forgatását „nemzeti érdekekre hivatkozva” leállítsák. Diktatúra ahhoz kell, hogy egy filmet semmilyen pénzből ne lehessen leforgatni a hatalom jóváhagyása nélkül. A demokratikus kapitalizmusban csak az állami vagy nem állami politikai pénzforrást lehet eltömní. A kettő között a különbség eszmeileg mindenképp lényeges, gyakorlatilag vagy az, vagy nem. A körülményektől és a finanszírozási lehetőségektől függően.

Vélhetnénk, hogy a diktatúrából való kilépés csak az olyan kezdő és csóró demokráciákban rontott a filmek helyzetén, mint amilyenben éltünk 1990 és 2010 között. De András Ferenc *A nagy generáció* című filmje kapcsán éppen arról beszél, hogy nagy tehetségű Amerikába szakadt társainak, Ventilla Istvánnak, Ma-

gyar Dezsőnek sem jött be a bejáratott demokrácia: „Amikor kivittem a kész filmet kazettán, egy nap a 86. utcában beültünk egy étkezőbe, ültünk a pultnál, ettünk. Ventilla rám nézett, és azt mondta, végigbögtem az éjszakát. Mondom, te? Igen. És miért? Azt mondja, megnéztem a filmedet. Azért ez engem nagyon-nagyon erősen szíven ütött. [...] Rájöttem, hogy nagyon keserű és nagyon szomorú emberek, mert elherdálták az életüket. Mert Amerikában minden lehet, ami mechanikus, meg ami pénz, de a művészettel nem igazán lehet [érvényesülni]. Csináltak filmeket, de egyetlen egy olyan producert nem találtak, aki hajlandó lett volna akár 50 dollárt is befektetni bármibe. És ez nagyon-nagyon szomorú és keserű dolog volt. Mi meg [itthon] mindent túlélünk, tovább dolgozunk.”

Sugár Judit summázata szerint: „Egy filmrendező mindig diktatúrában él, mert sok millió, százmillió, ezermillió forint kell ahhoz, hogy megalkothassa a művét.” Ha ez így lenne, akkor általában sem lenne különbség diktatúra és demokrácia között. Mert olyan sokféle alkotáshoz és egyáltalán munkához, önazonos tevékenységhez, önkifejezéshez, önérvényesítéshez kell pénz. Olyikhoz több, másához kevesebb, de ez csak fokozati különbség. Sugár Judit állítását egyszerűen ki lehet tágítani a diktatúra apológiáig.

Magyarországon azóta is, amióta a demokratikus rend alapjainak felszámolása folyik, azóta is, amióta a filmgyártásba befolyt állami pénz felhasználásában a politikai szempont az elsődleges, és nagy költségvetésű, alacsony színvonalú filmek sora készül politikai megrendelésre,

léteznek alkotók, akik a hatalomtól független, bel- és külföldi pénzforrásokból forgatnak kiváló filmeket. Mert vannak független pénzforrások. A rendszerváltás előtt nem voltak.

Ettől még érvényes marad minden, amit az interjúkban a filmesek és egyáltalán a film helyzetének romlásáról olvasunk.

Egyrészt létezik a technikai fejlődésnek a folyamata, ami a médián belüli alkotási lehetőségeket és hatáslehetőségeket alapvetően megváltoztatta és folyamatosan változtatja. A hangosfilm is, a színes film is beszűkítette a némafilm, a fekete-fehér film lehetőségeit, noha a némafilm is tud olyat, amit a hangos nem, a fekete-fehér film is tud olyat, amit a színes nem.

Másrészt a demokratikus kapitalizmusnak is vannak egymástól minőségileg eltérő, noha intézményes alapjaikban megegyező variációi, ahogy a pártállami rendszer Rákosi-korszakbeli variánsa sem volt azonos a Kádár-korszakéval. Ha a Kádár-korszak filmesei a Rákosi-korszakból léptek volna át a rendszerváltás utáni világba, aligha érezték volna azt, hogy romlott a helyzetük.

Az Egyesült Államok kultúrpolitikai vadkapitalizmusa eléggé különbözik a nyugat-európai kapitalizmusoktól az alkotók kibontakozási lehetőségeit illetően. Jancsó Miklós például nem herdálta el az olaszországi éveit egyáltalán. Az olasz kapitalisták pénzén forgatott antikapitalista filmeket.

Magyarország alighanem a demokratikus kapitalizmus „rákosista korszakából” esett bele a 2010-ben megnyílt szakadékba. Remélhetőleg egy jobb szakaszba mászik ki belőle.

Kátránypapír és kerítésdrót*

Kedves Barátaim, az idén engem ért az a megtiszteltetés, hogy ezen a napon Magyarország történelmének egy kiemelkedő, 68 évvel ezelőtti pillanatáról néhány mondatot mondjak nektek. Sajnálom, ha még mindig időszerű Vörösmarty kérdése és felvetése: „Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban (...)? A tehetetlen kor jött el, puhaságra serényebb gyermekek álltak elő, az erősebb jámbor apáktól.” Ezért sem leszek képes a hősies napokról diadalmas orációt produkálni.

Nem tudom, mi indítja el a történelmi eseményeket, harcokat. Bizonyos, hogy utólag mindennek rájövünk a nyitjára, összerakjuk a puzzle elemeit. Ahogy '48-nak, úgy '56 októberének is voltak bizonyos előzményei: Kis (Petőfi vagy egyetemi) körök, munkástanácsi gyűlések, melyeknek indítéka emelkedettebb volt, mint azoké, melyeket azért hoztak némelyek létre úgy másfél-két évtizede, mert átmenetileg elveszítették a rendszerváltás utáni Magyarország kontroll nélküli kormányzási lehetőségét. Polgárinak nevezett körök voltak ezek, melyekből egyáltalán nem polgári világ nőtt ki, hanem olyan pártpolitikai böffenés, melyben Nagy Imre és József Attila, de még Kossuth és Károlyi Mihály szobrai vagy a Mécs Imre által felállított, gránitból felcsapó örök láng kényszerűen eltűnt

a Parlament közeléből. Ráadásul Nagy Imre kedvelt hídja, alattomos üzenetet sugallva, az eltávolított Marx–Engels-szobor helyére került. Maga a ház előtti leburkolt liget az átalakítás folytán elveszítette alkalmasságát arra, hogy ott tömegeknek kedve támadhasson kiáltani a szabadságért vagy az elnyomás ellen. Ami maradt, az a szemközti háztető alkalmasan arra, hogy mesterlövészek hasaljanak rá.

Október 23-a egy különös nap, amit csupán további tíz-egynéhány követett. Mindez egy évezred történelméből egy szemhunyasnyi idő se. Mégis milyen fontos nekünk! Valamit eltanulni, megőrizni véltünk belőle. Időnként azóta is demonstrálunk, szónokolunk. A város különböző pontjain rendezvények zajlanak, amiken jó együtt lenni, de mindig ugyanazok az arcok. Egyre többen hezitálnak, hogy rajta akarnak-e lenni azokon a fotókon, melyeket a rendőrség nyilvánosan, menetrendszerűen készít. Sokan nem akarják a képüket mutatni és a hangjukat hallatni. Milyen időszerű Petri *Petőfi tér melody* című verse.

Megyünk az Agyrém-térre,
Megyünk az Agyrém-térre,
Megyünk az Agyrém-térre
Tün-
Tet-
Ni!

* Elhangzott október 23-án a Nagy Imre Emlékházban Budapesten, az Orsó utca 43. sz. alatt – a szerk.

Megyünk az Agyrém-térre,
Megyünk az Agyrém-térre,

Megyünk az Agyrém-térre
Az Agyrém-téren
Nincs
Sem-
Mi.

No, akkor menjünk haza,
No, akkor menjünk haza,
No, akkor menjünk haza
Föl-
Ten-
Ni!

Az üres fazekakat,
Az üres fazekakat,
Az üres fazekakat
A
Gáz-
Ra!

Tegyük föl a levegőt,
Tegyük föl a levegőt,
Tegyük föl a levegőt
Meg-
Fő-
Ni!

Ide jutottunk a Nagy Imre újrate-
metését követő 35 év alatt. Eszembe
jut az is, milyen szenzáció volt Nagy
Gáspár *Örök nyár* című már-már
gyerekverse még „azelőttről”, ami-
ben csak az N és az I betűk kiemelé-
se emlékeztetett arra, akinek akkor
még a temetési helye is titok volt,
de mindenki tudta, kire gondol az
infiNItivusszal a költő. Vagy vissza
Petrihez, a *Nagy Imréről* című költe-
ményéhez, melyben a kamaszfiú em-
lékei törnek elő, ahogy hajdan OTT
áll az erkély alatt:

Személytelen voltál, mint a többi
zakós-/
szemüveges vezér, nem volt érces
a hangod, mert nem tudtad, hogy/

mit is mondjál
hirtelenjében a sok egybegyűltnek./
Épp a hírtelenje
volt szokatlan számodra. Csalódottan
hallgattalak, cvikkeres öregember,
még nem tudtam

a betonudvart, ahol az ügyész
az ítéletet, bizonyára, elhadarta,
sem a kötél durva horzsolását,/
a végső szégyent.

Ki mondja meg, mi lett volna/
mondható
arról az erkélyről. Elgéppuskázott/
lehetőségek
vissza nem térnek. Börtön, halál
nem köszörüli ki a pillanat élit,

ha kicsorbult. De emlékeznünk szabad
a vonakodó, sértett, tétova férfira,
akibe mégis
fölszivároghatott
düh, káprázat, országos vakremény,

mikor arra ébredt
a város: lövik szét.

Nem tudok szabadulni a gondo-
lattól, valahányszor kiviszem az
EZ iránt érdeklődő külföldi vagy
hazai barátaimat a 301-es parcel-
lába, hogy a Történelmi Igazság-
tétel Bizottsága milyen régészeti
feltárást végzett ott, amit amúgy az
elhervadt koszorúk szeméttelépé-
nek használtak korábban. Különös
volt (bár érthető), hogy a sírásók
pontosan ki tudták lépni a keresett
hantok helyeit, így előkerülhetett
Nagy Imre, Maléter és a többiek
nyughelye. Tudom, hogy most nem
a mártírok emléknappja van, de lám,
mégsem vagyok képes a már-már
gondolkodás nélkül halált megvető
srácok és lányok kicsi dicsőségéről

lelkesen beszélni, hanem egyfolytában arra gondolok, hogy a holttestek megkeresése és beazonosításuk annak idején milyen különös megfigyeléseket hozott. Nyilvánvaló volt, hogy a sírverembe alig férő hórihorgas áldozat, a volt főkatona, Maléter. Nagy Imrét pedig többek között éppen a kicsi lábfeje azonosította, hisz szokatlanul apró lábnyomot hagyott amúgy mérföldeket lépő bakancsával. Ami mégis nyomasztóan a lelkemre nehezedik, amiben azonosak voltak a testek, az a hatalom határtalan embertelensége és cinizmusa: kátránypapírba csavarták őket, és azt a végein közönséges kerítésdróttal fogták össze, miközben arccal lefelé gurították őket a gödörbe. A hatalom gyilkos arroganciája és kicsinyessége! Még egy gyalulatlan ládára se szántak valamit a „kötségvetésből”. Magyarország miniszterelnöke kátránypapírban, lábánál összetekert kerítésdróttal.

Aztán eszembe jutott az is, hogy bár nem volt kötelező (nem vagyok történész, lehet, hogy tévedek ebben), de az az ember vitte keresztül a kivégzéseket és tudott az elhantolás helyéről, módjáról, aki elvbárátja, elvtársa volt korábban Nagy Imrének és Rajk Lászlónak és másoknak is, akiket vagy egy orvul megszervezett sakkpartival, vagy hazugságokkal és furcsa hatalmi szorgalommal akart eltakarítani, hogy megüzenje Magyarországnak és a világnak, főképpen pedig Moszkvának, milyen az igazi vezető, akinek nem lehetnek baráti érzelmek, emberi vonzalmak, csak valamilyen ügy van, valami ködös, mindenekefeletti cél, valami olyan ügy, ami az emberlakta földön em-

berek nélkül is érdekes és fontos lehet, amiért nem bűn elárulni, hazudni, csalni, lopni vagy akár ölni is. Nem titkolom, hogy nem hiszem ezt, és azt sem, hogy elfogadnám, bárki átgázolhat azokon, akikkel valaha együtt csinált forradalmat, vagy együtt álmodott egy jobb és igazságosabb világot, amelyben súlyuk van az alapvető emberi jogoknak, értéke a leggyöngébbek életének is, és amiben a cél nem valaki akarnokságának, egy újonnan szervezett társadalmi osztálynak a fel- és kiemelése, hanem mulandó, egyszeri életünk mindannyiunkat szolgáló örömeinek és békességének a gazdagítása.

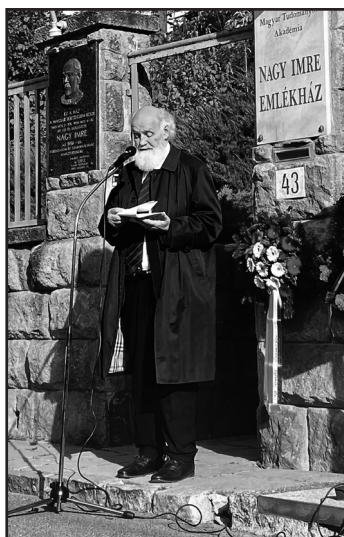
Azt is tudom, hogy a megfogant és világra jött élet minden formájában és folytatásában érték, de úgy igazán nem hiszek az értelmetlen halálban sem. De ha a felszaggatott és lánctalpak alatt sírva beomolt utcákra gondolok, az eltaposott vagy a golyók által leterített fiatalokra, szétlőtt falakra, akkor sem mondom, hogy mindez értelmetlen volt, és úgy sem, hogy tudom, az '56-tól '89-ig eltelt 33 év sem volt hiábavaló. Nagyjából annyi idő ez, mint ami a rendszerváltás óta most mögöttünk van. Számvetésre is alkalmas pillanat ez. Emlékszem, '89–90-ben már túl házkutatásokon, előállításokon, őrizetbe vételen, kilakoltatáson, bírói ítéleten, állásvesztésen, visszamaradt vashatosnak, afféle öregnek éreztem magam, akinek a vigasztalására mégis itt vannak a fiatal demokraták, akik bátran, noha kicsit komikusan, hisz a dolog már eldőlt, de ismét világgá merik rikkantani, hogy „ruszkik haza”. Hova jutottunk azóta? Ma ismét rabosítva vagyok, öt és tizenöt év

közötti idővel fenyeget az ügyészség. Helyzetemben osztoznak mások, olyanok is, akiknek ez amúgy a sorsukhoz tartozik, mint például Donáth Anna. De ott van Szél Bernadett, Gurmai Zita, Antal Nikolett és Herényi Károly is. És nemcsak ez az ügy van, és nemcsak személy szerint mirőlünk van szó. A rendszerváltás előtt építettem a hajdan lerombolt templomom előtti négy éven át a szabad ég alatt mondott prédikációim után a SZETA-s és beszélős emlékekből kiindulva azt a közösséget, amiben mély szegénységben élő vagy súlyosan hátrányos helyzetű meg sajátos nevelési igényű gyerekek ezreinek sikerült óvodát, általános iskolát és középiskolát teremteni. Időseknek szeretetotthonokat, melyekbe a bejutásért nem kellett fizetni, és az is befért, akinek semmi jövedelme nem volt. Hajléktalanknak éjjeli menhelyet, konyhát, átmeneti szállást, anyák és gyerekek menhelyét, kórházat az ápolás nélkül maradottaknak, főiskolát is, a bajba jutott világ számára, sokszor zsákutcába jutott emberekből szakemberré segített hallgatókkal. Mindez a napokban válik látszólag semmivé. A küzdelemnek már csak az a része maradt, hogy lehetőleg minden ellátott és minden munkatárs valahol folytatni tudja az életét, ha nem is abban az elfogultan

meghitt légkörben, ami már-már közös nagy családdá tett bennünket. Számokká lesznek a gyerekek, aki nem fizet, nem kap enni, vagy nem jut megfelelő ellátáshoz, és annyi minden van, ami hasznos volt annak, akitől a feladatot átvállaltuk, magyarul az államnak, jó volt az ellátottaknak, és meghatározó emlék maradt azoknak, akikkel együtt dolgoztunk, vagy hatással volt arra a mintegy húszezer emberre, akitől most naponként búcsút veszek.

Persze a szolidaritás soha nem tapasztalt jeleit is megélem, ez igaz. Nem váltam megkeseredetté vagy életunttá. Nem vesztettem el a hitemet, a reményemet és a szeretetemet sokszínűségét sem. Csak arra gondolok, hogy valami furcsa hullámmal

sal, így három-négy évtizedenként, a föld újra és újra visszaböffeni emberi bűneit, hogy aztán befogadja a kátránypapírt és a drótot, magával vigye az álmokat, de megmaradjon mégis valami, ami visszatér, ha valahai fiatal demokratái elárulták is, holnap vagy harminc, negyven, de akár száz év múlva is: hogy érdemes mindent odaadni a magunk és mások szabadságáért, és annak a boldogabb „egynapnyi” életnek a szeretetéért, amiben apró lábainkkal nyomot hagyhatunk a kerítésdróttal összecsomózott kátránypapír ellenére is.

Iványi Gábor a megemlékezésen (forrás: nepszava.hu)

Pető Iván

Récit

Récit-nek nevezi Orosz István a fikció és a tényirodalom határán egyensúlyozó szövegeit, annak megfelelően, hogy a francia szó jelentése egyaránt lehet történet, narratíva, elbeszélés, tudósítás. Pontosabban, nem a *Hasonmás* című kötet szerzőjétől, Orosz Istvántól tudjuk, hogy ő hova sorolja írásait, hanem formálisan Rév Júliától, egy vidéki tévéstúdió szerkesztőjétől, akinek soha be nem mutatott interjúi alapján lejegyzett szövegeit olvassuk. A történet szerint szakértőként kereste meg egykori mentorát, Oroszt, aki átadta ugyan ismereteit, de kikötötte, hogy az ő műfaja, *récit* nem lehet a témából. Valójában így sem egészen pontos a helyzet leírása, hiszen, mint megtudjuk, Rév Júlia egy trükkel Orosz Istvánra hagyta munkáit, így utóbbi publikálja őket (a mű alcíme *A Rév Júlia-dosszié*). Vagyis valójában a hitelességet mímelő fikciós művek szokványosnak is nevezhető eljárását követi a tényleges szerző, ő csak közlést teszi a kapott írásokat. (Annak rendje és módja szerint a könyv Orosz István által jegyzett záróírásából tudjuk meg, hogy a Rév Júlia-dosszié hogyan került hozzá.) Orosz a fentiekben túl is többszörösen játszik a maga teremtette szituációval. Egyrészt az egyes írásoknak külön-külön is kerettörténetük van, amennyiben Rév Júlia többnyire elmeséli, hogy a feldolgozott témával hogyan találkozott, ki mindenkivel beszélt a háttér feltárása érdekében. Másrészt az is a játék része, hogy Orosz így-úgy, különböző

módon meg-megjelenik Rév Júlia szövegeiben.

Orosz István sokkönyves szerző, egyebek között több *récit*-t is publikált már, de nem mellékesen tavaly jelent meg *Apakönyv* című műve, amelyben édesapja naplóját saját emlékeivel és dokumentumokkal társította. Mégis, eredeti szakmájának megfelelően grafikusként, animációs filmek készítőjeként ismertebb. Legtöbben azonban – anélkül, hogy feltétlenül tudnának róla, hogy ő az alkotó – sokoldalú tevékenységéből az MDF 1989–90-es plakátját, a hurkás nyakú szovjet tisztet hátulról mutató, „Tovariszsi konyec!” cirill betűs feliratú plakátot ismerik. Ez itt nem pusztán lexikális információként érdekes: a plakátot *A hasonmásban* többször is emlegetik, anélkül, hogy szó esne a szerzők azonoságáról. Sőt, a figyelmes szemlélő a kötet borítóján, amelyet természetesen Orosz István tervezett, egy több írásban is szereplő páternosztérben, kissé fedetten, a felfelé és a lefelé mozgó kabinban egyszerre láthatja a plakát „hősét”. Ugyanitt *A hasonmás* cím, nyilvánvalóan szándékosan, szinte kivehetetlen, csak Orosz István neve és az alcím, *A Rév Júlia-dosszié* olvasható. De a szerző azzal is játszik, hogy bár névleg Rév Júlia írásait tartjuk a kezünkben, a történetekben visszatér Orosz korábbi könyveinek tematikája. Így három írásban is feltűnnek a 2021-ben megjelent, több mint 600 oldalas *Páternosztér* című regény elemei, egy másikban pedig felbukkan a *Sakkparti a szige-*

ten című, 2015-ös könyvének egyik főhőse, Alekszandr Bogdanov (eredeti nevén Malinovszkij), csak most élete egy későbbi szakaszában. Ekkor már nem bolsevik forradalmár, aki 1908. április 24-én, pénteken sakkpartit játszott Leninnel Gorkij villájában, Capri szigetén, hanem a vértranszfúzió jelentőségének felismerője.

Orosz István rejtetten azzal is jelen van Rév Júlia történeteiben, hogy az összesen 15 írásból kettő kimondottan képzőművészeti témájú, sőt, egy továbbiiban szerepet kap a közismertnek aligha nevezhető, 17. századtól alkalmazott grafikus technika, az anamorfózis és az ehhez szükséges tükröző hengerek. Ennek kapcsán érdemes tudni, hogy képzőművészeti munkásságának leírói Oroszt az anamorfózis technika megújítójaként is emlegetik. (Az eljárás arra épül, hogy az első ránézésre torz vagy nem átlátható kép bizonyos szögéből vagy tükröző henger, esetleg kúp segítségével tárja fel önmagát.)

A *-ról, -ről* rovat ezen oldalain főleg történészek, olykor más társadalomkutatók munkáiról, tehát egyértelműen non-fiction művekről szoktam írni. Orosz István kötete úgy kerül ide, hogy *récit*-jei többsége a közelmúlt történelmének figuráival, eseményeivel foglalkozik. Igaz, nála az olvasó nem lehet biztos abban, hogy hol a kitaláció és a valóság határa. Semmi nem egészen az, aminek először látszik – valahogy így foglalható össze Orosz történeti tárgyú írásainak esszenciája.

A valóságos és az elképzelhető határának légiesítését többféle eszköz biztosítja. A szerző kilétének fentebb leírt, játékos bújócskája is hozzájárul ehhez, még fontosabb azonban az, hogy számos felidézett, a kortársak

által ismert valóságos történet legalább annyira hihetetlennek tetszik, mint ha kitalálták volna, másrészt, ha az olvasó veszi a fáradságot, és utánanézi a számára eddig ismeretlen, így kitalált-gyanús részleteknek, személyeknek, kitűnik, hogy azok valóságosak vagy részben azok, a legelképezhetőbb történeteknek is mindig van a valóságba vezető gyökerük. Röviden, akár lehetett volna az, amiről Orosz/Rév Júlia ír, de ha az olvasó tetten éri, hogy itt-ott mégis messze szárnyalt a fantázia, akkor is rádöbbenhet: miért, hát nem történtek, történnek hasonlóan elképzelhetetlen, átláthatatlan háttérű dolgok „a szemeláttára” is? Mindenesetre Hamupipóke legyen a talpán, aki szét tudja szemezni az olvasott szövegekben a kitalációt a tényektől.

A valóság és fantázia határán billegő módszer érzékeltetésre és nem tartalomismertetésként, spoiler-ként álljon itt néhány példa.

A kötet legszövevényesebb története egy dedikációból indul ki, melynek címzettje Bolkay Géza, Fejérváry Géza Gyula (az úgynevezett darabontkormány miniszterelnökének unokája), valamint Paul Krammerer. Mindannyian valóságos személyek, tudósok voltak, utóbbiról egyébként, és ezt Orosz nem is említi, Arthur Koestler írt egy hosszabb művet (magyarul *A dajkabéka esete* címmel olvasható), valóban ismerték is egymást, kutatási területük az örökléstanhoz kapcsolódott. Történetük belefut a korai Szovjetunióban létező reménybe, hogy nem spirituálisan, valóságosan is feltámasztható az ember. Ebben szerepe van a már említett Bogdanovnak, akit ekkor a vértranszfúzióval történő fiatalítás érdekelt, a háttérben pedig ott

található a kozmizmus, egy szintén valóságos 19. századi orosz filozófus, Nyikolaj Fjodorovics Fjodorov tana, aki hitte, hogy az emberiség közös ügye a feltámasztás lehetősége... és aki, mint olvashatjuk, egyébként nem ezen a néven született, a keresztapja nevét viselte, mert egy herceg, bizonyos Pavel Ivanovics Gagarin törvénytelen gyermeke volt, és természetesen a herceg és az első szovjet úrhajós családnevének azonossága sem a véletlen műve... és közben ott van a mauzóleumában a kommunista ideákhoz nehezen illeszthetően bebalzsamozott Lenin, esetleg újraélesztésre várva (élt, él, élni fog! – hangzott a szlogen), de csak az kellene Sztálinnak, hogy visszajöjjön...!

A történelem tele van sokoldalúan hasznosított merényletekkel, 1953-ban ott volt mintának például az 1934-es Kirov-gyilkosság. Rákosi Mátyás ellen is terveztek merényletet 1953-ban, 61. születésnapján – tudjuk meg Rév Júliától. A terv valódi volt, mármint a könyv szerint, de „az illetékesek” megtudták. Úgy gondolták, négy évvel a Rajk-per után elkelne egy nagy durranás, hogy mint akkor, összerántsa az országot, megmutassa, milyen veszélyek leselkednek hazánkra. Hadd lőjék le, áldozatnak is jó a dublőr, a hasonmás, aztán az igazi Rákosi hallatlanul egészséges szervezetére lehet hivatkozni, amikor „feltámad”. A merénylet végül elmarad, mert Sztálin temetése éppen Rákosi születésnapjára esett (március 9., valóban, pontos a kettős dátum).

Egyes vélemények ismeretében a Trump elleni minapi merénylet a billegő Pennsylvania államban is alapja lehetne egy *récit*-nek, túl színpadiasra sikerült, mondják, túl tökéletes volt az elnökjelölt reakciója, kis le-

csurgó vér, hősies póz, ökölbe szorított kéz, majd pillanatok alatt nyom nélkül eltűnő sérülés (az áldozaton kicsit rövidebb ideig volt ragtapasz, mint szolidaritási változata Németh Zsoltan). De pech, a váratlan Biden–Harris-csere elvitte a show-t...

Kádár János sírját kirabolták, koponyája eltűnt, soha nem került elő. Ilyesmit csak kitalálni lehet, holott... Orosz/Rév Júlia értelmet ad az ügynek. A történet idején a Múcsarnokban állították ki Kempelen Farkas sakkmasinájának másolatát, amit eredetileg is embercsempészetre használták. A Múcsarnok előtti Hősök tere ráadásul szimbolikus hely Kádár szempontjából, 1957. május 1., a dolgozó nép kiállása mellette, 1989, Nagy Imre és társai temetése... De végül a már említett kozmizmusban, az újraélesztés reményében landol a történet.

A Képviselői Irodaházban, a korábbi Pártközpont épületében található Bernáth Aurél hatalmas méretű, 1968 és 1972 között készült *Munkásállam* című szekciója (vakolatra festett alkotása), ami Kádár János 60. születésnapjára készült. Orosz nemcsak a mű történetének sok-sok elemére, de röviden 1990 utáni sorsára is kitér. Az utóbbit közelről ismerem, így indokolt némileg pontosítanom a szerzőt, ami története lényegét nem érinti, viszont ettől talán még nyilvánvalóbbá válik, a valóság olykor hihetetlennek látszik. A rendszerváltás után, mondhatjuk így, a szabadság hajnalán, Bernáth művét egy gigantikus drapériával eltakarták, mondhatnánk, fogságba vetették, de ezt nem a kormány rendelte el, mint Orosz írja, hanem az Országgyűlés elnöke, Szabad György. És nem 1994-ben vették le a függönyt, az akkor hatalomra került szocialisták, hanem erre 2003-ban

került sor. Ekkor, egy Halász János nevű fideszes képviselő, a Parlament Kulturális Bizottságának alelnöke a kép eltávolítását kezdeményezte. Nagy eséllyel ő, szemben Szabaddal, nem látta a szekktöt, de mindketten a kép címe és annak alapján ítélték, hogy azon Kádár és Aczél György is látható. Az ettől némileg elválasztható egzotikum, hogy több mint tíz évig senkinek nem jutott eszébe felvetni, hogy miért van letakarva a mű.

Az 1982-ben elhunyt Bernáth Aurélról, akit a háta mögött Van Gógnek neveztek, azért már a rendszerváltáskor is tudható volt, hogy jelentős művész, nem készíthetett primitív, szocreálnak nevezett vacakokat. A Munkásállamnak azóta már számottevő művészettörténeti irodalma van, amiből kitetszik, hogy fontos mű, a Kádár-korszak „lennyomata”, amely egyebek között görbe tükörben „ábrázolja” a munkásosztály hirdett vezető szerepét és amelyen nem csak 1956 öröksége, de az alkotás időszaka, az 1968 és 1972 közötti évek (Új Gazdasági Mechanizmus beindítása, a csehszlovákiai politikai változások, a prágai tavasz elfojtása, a Varsói Szerződés, benne a magyarok katonai beavatkozásával, a reformok lassú „visszavétele”) is áttételesen nyomot hagytak.

Az igény a szekktöt eltávolítására abszurd volt, kivitelezése képrombolást jelentett volna, viszont a kulturális bizottság elnökeként azt a látszatot is kerülni kívántam, hogy a címe vagy tartalma miatt marad a helyén. Meghívtam Dávid Katalin művészettörténészt, Bernáth monográfusát, hogy beszéljen a bizottság tagjainak az alkotásról. Olyannyira hatásosan érvelt kiemelkedő jelentősége mellett, hogy az alkalom kedvéért ideiglenesen el-

távolított drapéria, a bizottság döntésének megfelelően, többé nem került vissza. Arról természetesen nem esett szó, amit Rév Júlia tudott meg, hogy a mestert maga Kádár vette rá, hogy a születésnapjára készülő képen ő jelentéktelen szereplő legyen. Kádár Bernáthnak saját ötvenhatos felelősségéről, ezért viselt lelkiismeret-furdalásáról beszélt, a diskurzusban azt sugalmazta, hogy ő áldozat, bűnbak. (Érdekes módon a szerző a történetben nem használja az abba jól illeszthető epizódot, hogy Kádár éppen 60. születésnapjához időzítetten megbegtette visszavonulási szándékát.) Mindenesetre a pártfőtitkárt a képen valóban, a figyelmes szemlélő is csak nehezen azonosíthatja, smasszernek is nézhető alakok által egy sarokba beszorítva sakkozik. Rév Juliánál természetesen arról is szó esik, hogy mások mellett Nagy Imre is látható a képen – egyébként még Kádárnál is nehezebb felfedezni. Mindezzel együtt is, első ránézésre a leglátványosabb furcsaság, hogy a Munkásállam hátterében, Budapest sziluettje hangsúlyos részeként templomok láthatók, ami persze önmagában megfelel a városképnek, de a Pártközpont aulájának falán, Kádár 60. születésnapjára, 1972-ben! - ilyesmi egy vidéki kultúrház pannójánál sem ment volna át könnyen a zsúrin...

Az ipari méretekben gyártott, többnyire átlátható politikai hazugságok, a fake news világában Orosz István *recit*-jei, a múlt tényeinek felidézése és meghosszabbításuk, vállaltan fantáziával, bármilyen megrázóak is olykor, üdítő élvezetet jelentenek.

Orosz István: A hasonmás. A Rév Júlia-dosszié. Budapest, 2024, Helikon. 350 oldal, 4999 forint.

A Mátrai-saga

A Nádasdy Ádám nyelvészeti cikkeit tartalmazó új könyvet loptam. Nem éppen a boltból, mert hetven deka bélszín árát adtam érte a Könyvfesztiválon, hanem magamtól: lopott időben olvastam, mintegy a paplan alatt, munkák szüneteiben. A kötet nyolcszáz oldalas, mégis gyorsan végeztem vele, amit nagyon sajnálok. Ez a habzsoló tempó nemcsak öröm volt, hanem egyben áldozat is, amit az olvasókért hoztam, mert ha rajtam múlik, még nyújtottam volna az élvezetet.

A *Szmoking és bermuda* ugyanis szerintem remekmű. Nem tudok még egy magyar könyvet, amely a témájául választott tudományszakba ilyen szemléletesen, élvezetesen és aprólékosan vezetne be. Persze olvastam remekműszámba menő könyveket, például az irodalom- vagy történettudomány köréből, de ezekben többnyire nem magáról a történelemtől vagy az irodalomról van szó, hanem egy-egy korszakról, területről, jelentős alakról vagy más részproblémáról. Nádasdy könyve ezzel szemben a nyelvi szabályszerűségekről, a nyelv és ezen keresztül a nyelvtudomány működéséről szól, mégpedig olyan alaposan, élvezetesen és közérthetően, hogy e tekintetekben alighanem egyedül Szerb Antal világirodalom-történetéhez fogható.

Nádasdynak persze szerencséje van, hiszen ahogy újra és újra hangsúlyozza, minden egészséges elméjű magyar anyanyelvű beszélő tökéletesen beszéli a magyart (legfeljebb nem a tévében ápolt dialektust), vagyis a

példák így vagy úgy minden olvasónak ismerősek, ami a legtöbb tudomány tárgyáról, különösen pedig a természettudományokéről – és Nádasdy, minden joggal, ide sorolja a nyelvészetet is – nem mondható el.

A szerző első ilyen tárgyú könyve a *Hárompercesek a nyelvről* című kis kötet volt, és Kálmán Lászlóval közösen adta ki éppen huszonöt éve. Szerzőtársával egészen annak haláláig éveken át vezették a Klubrádió *Szósztátyár* című műsorát, amelynek adásai az archívumból visszahallgathatók: aki nem ismeri őket, arra még nagy élvezetek várnak. (A műsor dinamikájának megfelelően Nádasdy a Maci Laci-szerű magabiztos nagyokos szerepét játszó Kálmán mellett olykor egy Bubu-naivságúan lassú eszűnek tűnő figurát alakított.)

A második, az *Ízlelések és szabályok* az ezt követően, 1990 és 2002 között írt cikkeket tartalmazta, amelyek többsége a *Budapesti Könyvszemle*ben (*BUKSZ*), illetve a *Magyar Narancs Egotrip* rovatának *Modern Talking* című sorozatában jelent meg. A harmadik, a *Prédikál és szónokol* a következő öt év – főleg narancsos – cikkeit gyűjtötte egybe. Ezek a könyvek időközben olyannyira elfogytak, hogy tizenötezer forint alatt még a másodlagos piacon sem lehet őket beszerezni, de láttam a neten húsz- és harmincezer forintos árakat is.

Az új kötet nyolcezer forintos ára tehát messzemenően jutányosnak nevezhető, különösen azt figyelembe véve, hogy a *Szmoking és bermudában*

számításaim szerint tizennyolc olyan írás is olvasható, elsősorban az *ÉS Feuilleton* rovatából a 2010-es évek elejéről, amelyek együtt mintegy százharminc oldalt tesznek ki – csaknem a könyv egyötödét –, és kötetben eddig még nem jelentek meg. (Nyelvészetiek még a nagyközönségnek módszeres bevezetésül szánt kisebb terjedelmű könyvek, az ugyancsak idei *Milyen nyelv az angol?*, és a 2020-ban kiadott *Milyen nyelv a magyar?* is.)

A korábbi két gyűjteményben megjelentek közül a *Szmoking és bermudából* kimaradt néhány cikk, például egy interjú, illetve négy apró könyvkritika, de ezek nem is illettek volna az új szerkezetbe. Ez ugyanis minden eddiginél logikusabb, mert nem a megjelenési helyük szerint vagy időrendben közli az írásokat, hanem kilenc tematikus fejezetbe osztva, amelyek például mondatokról és szó szerkezetekről, szavakról és „szódarabokról”, a szókincsről és a hangokról szólnak, a nyelv szintjeit mintegy a legmagasabbtól kezdve az alapokig bejárva. A nyelvművelés és a helyesírás kérdései is vissza-visszatérnek, az utóbbiról szólnak például az utolsó fejezet írásai, bár *A perzsa király mamája* című szép és finom mívű szöveg, amely egészen az ókori Asszíriáig tekint vissza, a nyelv és az előtag nélküli (tehát nem okvetlenül a helyes-) írás összefüggéseit taglalja.

A perzsa király mamája: nem lehet szó nélkül hagyni Nádasdy nagyszemű címadásait. A *Lady Dachbauer* olvastán egyből világos lehet, hogy itt valami hangtani jelenségről lesz szó, a Hugo Boss márkanévre utaló *Főnök Hugó* cím jövevényszavakról szóló cikket sejtet, *A The Game* a már eleve névelőt tartalmazó idegen nyelvű tulajdonnevek előtt álló magyar név-

elő használatát tárgyalja, az *Aztat is kellett* magáért beszél, a *Lenin a Szmolnijba siet* pedig (mint cím) egyszerűen csak szép.

Nádasdy Ádám különös módszerrel és tempóban dolgozik az életművén. Nem egymás mellé ragasztgat újabb, különböző stílusú épületrészeket, hanem amikor kész van valahol, akkor mintha fogná magát, és átpakolná az állványzatot az épülő monumentum másik oldalára: itt líra, ott nyelvtudomány, emitt fordítás, amott esszégyűjtemény, ráadásnak, szinte műsoron kívül, egy novelláskötet. (Tudom, nem vagyok egyedül azzal, hogy türelmetlenül várom a *Népszavában* éveken át közreadott *Londoni levelek* kötetkiadását is.)

Nádasdy nem győzi hangsúlyozni, hogy a nyelvnek nincs szoros köze a valósághoz, abban az értelemben semmiképp sem, hogy az előbbi nem tükrözi az utóbbit. Annál érdekesebb, hogy mennyi nyelven kívüli anyag került be a könyvbe, és egyáltalán nem csak a példamondatoknak köszönhetően, kezdve Árpád fejedelemtől, Szent Istvántól és Gizella királynétól Károly Róberten át Ferenc Józsefig és IV. Károlyig. Eljutunk Wagaduguba és New Yorkba, Pozsonyba és Szászrégenbe, feltűnik Ceaușescu, Madonna, Obama és Helmut Kohl (legalábbis egy imitátora), és Koós János is. Szóba kerülnek a perzsák, az asz-szírok, a hellenisztikus Alexandria, a Római Birodalom, a karoling kor, India, a 16–17. századi Zsitomir, az egykori Szerződéses Omán, valamint az NDK és az NSZK is. Ha a távoli jövőben egyszer aprólékos magyarázó kommentárokkal adnák ki ezt a könyvet mint egy ősi magyar nyelvállapot sajátos emlékét és a nyelvről való gondolkodás becses dokumentumát,

elég alaposan meg lehetne ismerni ezekhez a szöveghelyekhez fűzött tárgyi jegyzetekből a kort, amelyben élünk.

Sokat tűnődtem, hogy ennek a szivárványosan gazdag, olykor szeretni valóan szertelen kötetnek a tartalmát hogyan lennék képes valahogy mégis marokra fogni, mi lehetne az a vezérfonal, amelyet követve egyszerre tudnám legalább érzékeltetni a könyv végig világos mélyszerkezetét és frakctálszerűen irizáló külformáját.

Egy alak játszott a kezemre, egy olyan figura, amely amúgy is közel áll a szívemhez: a legjobb mellékszerplő díját mindenképp neki adnám, de akár a könyv titkos főszereplőjének címére is a siker reményében pályázhatna. Egyszerre hétköznapi és viszontagságos élete, kapcsolatrendszere a könyv lapjain csak lassan, búvópatak-szerűen tárul fel, olyannyira, hogy az elbeszélés középső harmadában Nádasdy mintha el is feledkezne hőséről.

Mátrairól van szó.

Ha nem tévedek, a logikai és a nyelvi alany különbségének szentelt, *Alanyban gondolkodni* című kis fejezet egyik példamondatában lép színre, már a százötvenedik oldalon is túl, mint egy primadonna, amikor a belépőjéhez már meg vannak teremtve az ideális feltételek. Az első információ ugyanis, amit megtudunk róla, rögtön egy dráma kellős közepébe visz: „Mátrai lebukott.” Nádasdy lebegteti, hogy ez pontosan mikor, modern kori történelmünk mely periódusában is történt, de talán épp abban van valami paradigmaticus, hogy bár ez korántsem mindegy, végül is egyre megy.

Két oldallal később, de még ugyanabban a fejezetben, mindenesetre arról értesülünk: „Mátrai ki lesz rúg-

va.” Van ebben valami megnyugtató. Végül is, nemde, akár főbe is lőheték volna. De nem eszik olyan forrón a kását: Kelet-Európában élünk, a slampossággal enyhített abszolutizmus hazájában. Kisvártatva azonban – *A megengedő is* című részben – váratlanul a családon belüli erőszak visszataszító példája áll előttünk. Nádasdy itt kerül a legközelebb a kortárs irodalmi trendekhez, amelyeket különben végig példás önállósággal tart távol magától: „Ha Mátrai veri is nagynénjét, évek óta ő tartja el az öregasszonyt.” Lebukása tehát az erkölcsi világrenddel összhangban történt.

Az események itt felgyorsulnak. A következő, *Mignont-e eszel* című rész arról szól, hogy „a szubsztandard nyelvhasználat (...) az *-e* szócskát an ún. funkcionális fókusz – a befejezettséget jelölő igeikötő, a *nem*, illetve ezek hiányában a ragozott ige – után teszi”. (Zárójelben jegyzem meg: a mondat *Magyar Narancs*-beli változatában még a „hangsúlyos elem” szókapcsolat szerepelt, Nádasdy azonban biztos érzékkel módosít: az újságolvasókkal ellentétben a könyv olvasói meg fognak birkózni „a funkcionális fókusz”-szal, sőt örülni fognak, hogy a szakkifejezés használatával a szerző mintegy magához emeli őket, nem pedig leereszkedik hozzájuk.)

Visszatérve hősünkre, ebben a fejezetben mintha nagynéniüggyel zsarolnák: „Kérdés, hogy Mátrai őszintén akarja-e a megegyezést.” De többet itt nem tudunk meg. Viszont rögtön ezután, a *Névtű* című következő kis részben neve már pusztá kartoték-adatként kerül elő, a címbe emelt szófajba tartozó egyik szó afféle gazdatesteként: „Mátrai nélkül”.

Hetvenoldalnyi sokatmondó csend következik. *A név előtti névelő* című részben viszont – micsoda fordulat! – már arról van szó, hogy „Mátrai Zsolt kollégát előléptették”. Koholtak lettek volna a vádak? Csakugyan mintha arról lenne szó, hogy meghurcolták, de most rehabilitálják. Hiszen már a „szekrény, Mátrai” mellérendelés is baljóslatúan hangzik. És még csak a könyv első harmadának vége felé járunk! Nem tudjuk, hogy *A rágondolás tárgyában*, amely az „ő”, illetve az „az” mellékmondati szerepével foglalkozik, „Mátrai mit tervez”, de egy dolog világos: vannak tervei.

A mindössze tizenhat oldallal később – az „áltak” névutóról szóló, azonos című részben – bekövetkező fordulat a maga váratlanságában igazi elbeszélői bravúr, egyben afféle jelzésszerű *mise en abyme*, irodalom az irodalomban: „Mátrai eposzokat ír.” Csakhogy rögtön utána megtudjuk: „Az irodalmi rendőrség letartóztatta Mátrait, mert az általa írott eposz unalmas.” Majd, amikor arról lesz szó – *Hogy mindent egyszer mond* –, hogy a mellékmondatba és a főmondatba is odaérthető szót (a példában a nevet) az egyikből ki lehet hagyni, ez derül ki: „Mivel nem kapott támogatást, Mátrai odébbállt”.

Disszidált volna? Az elbeszélő e tekintetben termékeny bizonytalanságban tart, *A Lenin a Szmolnijba siet* című rész – ez olyan ígéről szól, amelyek nem tudják elveszteni a hangsúlyukat – csak ennyit árul el: „Mátrai fölsietett az emeletre”. Néhány oldallal alább olvasható *A nyelv atomjai* című kis fejezet, amely a morfémákról (és nem hangokról!) szól. Ez is csupán erről tájékoztat: „Mátrai a gomblyukába mindig betűz egy szegfűt.” A motiváció – ártalmatlan ragaszkodás

bizonyos polgári értékekhez? csendes ellenállás? egyszerű piperkőcség? – rejtve marad.

Ráadásul itt egy majdnem kétszázötven oldalas idegtépő várakozás következik, bár az olvasó végül elnyeri türelme jutalmát. Ha ugyanis helyesen értelmezem az eseményeket, hosszú kihagyás után Mátrai családapaként tér vissza: az azonos alakúságról szóló részben (*Antihomonim konspiráció*) fellépnek a „Mátrai testvérek, Robi és Klaudia”. A fiú trombitásként a dixielandról nemrég tért át a bluesra, míg Klaudia inkább a megjelenésével érvényesülne, ezért a mellét hangsúlyozó ruhadarabokat hord: „Mindketten [blúzban] nyomulnak.”

Illúzióink azonban így sem lehetnek. Az Üresen pejoratívák című kis fejezet azzal szembesít, hogy „Mátrai egy öntelt alak”, illetve: „Mátrai húga egy erőszakos p*csa.” *Egy nyelvtani kikacsintás*: ez a címe annak a résznek, amely a szlengbe tartozó szavakról szól, illetve arról a jelenségről, hogy olykor elmarad a határozott névelő („mint állat”, „mint atom”). Szinte csak mellékesen derül ki, hogy a család következő generációja sem mentes az elődök személyiségtorzulásaitól, hiszen valakinek ezt vetik a szemére: „Erőszakosabb vagy, mint Mátrai Zoli.”

Vajon átcsap-e valamikor ez a nemzedékeken átívelő, tipikusan magyar szenvedéstörténet üdvtörténetbe? *A Le a kalappal* című rész azzal a jelenséggel foglalkozik, hogy a „durva” szó elismerést is kifejezhet („Egészen durva csecsemők vannak”). Itt tudjuk meg, hogy Mátrai Guszti főnöke addig mesterkedett egy konstruált ügyön, amíg kirúgatta őt a cégtől. A kör bezárult. Mindegy, hogy kommu-

nizmus vagy kapitalizmus, jobboldali önkényuralom, proletárdiktatúra, demokrácia vagy valami hibrid rezsim: a kisember itt csak veszíthet.

Ahogy Ottlik írta: „A szekrényrend ábrái nem adnak módot zöld szveteretek titkos elhelyezésére”. Világos, hogy öncsalásnak itt nincs helye, mégsem lehet elhallgatnom, hogy a Mátrai-saga végpontjának nyers naturalizmusát túlzásnak érzem. A nyelvi elemek diszkrét skálán nem jelölhető stílusértékéről szóló Ön is el fog hunyni című részben ezt olvashatjuk: „Na, megdőglött a Mátrai.” Nem tudom, a kevesebb ezúttal nem lett volna-e több.

De ez persze végül is apróság, hiszen ahogy Babits az *Esti Kornél* általa vélelmezett fogyatékoságaival kapcsolatban írta: „bizonyos nívón fölül az irodalomban a hiba nem ellentétes többé az erénnyel, s fölemlítése nem gáncs, csak jellemzés.” Az *Oedipus király* rémmese, Shakespeare dráma helyett regény és líra, Dante pedáns skolasztika – a Mátrai család sorsa pedig példamondatok sora.

Ha mármost mindenáron csomót óhajtanók keresni e kitűnő könyv csak sebészeti varrófonalak simaságával jellemezhető kákáján, akkor a tárgyilagos kritika csakis a *Mutatóra* irányulhatna. A terjedelmes listában kiskapitálissal megkülönböztetett nyelvek (az afrikánsztól a zürjénig) és dőlt betűvel szedett példaszavak mellett („aki”-től „vice verzá”-ig) fogalmak (az adjunktumtól a zsidóig) és nevek is szerepelnek (Aranytól Zamenhofig). Érdekes, hogy az „afrikánsz” vagy az „angol” nem kiskapitálissal, az „alkalmasint” vagy az „általam ismeretlen” nem dőlt, hanem rendes, álló betűkkel van szedve, mindjárt

az első oldalon. De ennek sincs különösebb jelentősége.

Eleinte nem tudtam eldönteni, hogy a helyenként kimondottan bohókásnak tűnő listát (BRETON [nyelv], Budenz József [név], bugris [példaszó; kurziválni kellett volna], bunkóság [fogalom], *buzi* [példaszó]) nem viccnek kell-e felfogni, de a tizenkét oldalas terjedelem végül az ellenkezőjéről győzött meg. Ez esetben viszont egy komoly indexből, amely tartalmazza Lőrincze Lajos, Noam Chomsky, Leonard Bloomfield, Móricz és Kosztolányi nevét, nem lett volna szabad kimaradnia É. Kiss Katalinénak, Jézusénak, Ország Lászlóénak, Orwellének, Pilinszkyének vagy a legalább ötször említett Ferdinand de Saussure-ének. Ez azonban, hangsúlyozom, semmit sem von le a munka érdemeiből, amelyek számosak és daliásak, valamint dicsőek.

Ez utóbbi végződéstípus egyébként a *Miért változik a nyelv* című részben az alaktani módosulások mai példajaként szerepel – „régebbi: láthatók, múlandók, törlendők, letölthetők”, „újabb: láthatóak, múlandóak, törlendőek, letölthetőek”. Nadasdy ezt az egyik újabb interjújában az „olcsók/olcsóak” párral is kiegészítette. A folyamat azonban nem tűnik újnak. Arany Jánosnál, *A dalnok búja* című 1851-ben írt versben már ez olvasható: „Oh, ti nagyok, oh, ti dicsőek”.

Legyen ez a már több mint százhetven éve zöldellő kis adat egyetlen levélke az olvasói hála Nadasdy homlokát illető koszorújából.

Nadasdy Ádám: Szmoking és bermuda. Budapest, 2024, Magvető. 768 oldal, 8999 forint.

Csepeli György

Csehov brutál

112

A kontárok által uralt, közpénzekből élő magyar filmgyártás ontja a milliárdos költségvetésből készült fércműveket, amelyekről még a jobb érzésű tádzsik, üzbég és kazah nézők is viszolyognak. Eközben a magyar ugaron kivirágzott a szamizdat filmművészet, mely magánvállalkozók adományaiból, esetenként szlovák vagy európai uniós pénzből sikeres, invenciózus alkotásokkal lép fel a nyugati és a hazai porondon. Szimler Bálint méltó folytatója a Herendi Gábor, Reisz Gábor, Hajdu Szabolcs által képviselt trendnek, melynek léte a cionista Heidegger-tanítvány, Leo Strauss igazát bizonyítja, aki szerint az üldözés jót tesz a művészetnek, mivel a szabadság üldözőinek nem lehet művésze, szemben a szabadságukhoz ragaszkodó üldözöttekkel, akiknek alkotó energiáit az üldözöttség nem elnyomja, hanem felszabadítja.

E trend legújabb darabja a *Fekete pont*, mely az iskolafilmek bevált receptje szerint az iskola mikrokozmoszába sűrítve kényszeríti rá a nézőt az iskolán kívüli társadalmat kínzó nyomorúságokkal való kataritikus szembesülésre.

Szimler filmje hasonlít François Truffaut klasszikussá vált *Négyszáz csapás* című filmjére vagy Ranódy László MórícZ Zsigmond regénye alapján készült, az igazságáért harcoló Nyilas Misiről szóló maradó alkotására, de a különbségek is számottevők. A *Fekete pont*nak hagyományos értelemben nincs

cselekménye. A film dramaturgiája csehovi mintát követ, melyben a petárdaként feltűnő, majd eltűnő egyedi történések jelentését együttesen a rendező által láttatott életvilág határozza meg, mely mögött felsejlik a láthatatlan Rendszer.

Csehovtól eltérően azonban Szimler dramaturgiája brutális. Az egymás után lineáris rendben felsorakoztatott jelenetek egyikében sincs semmi megható, a kisszerűen szörnyeteg szereplőkben nincs semmi esendő, a rútra sehol sem esik a szépség árnya, a bűnök megbocsátatlanul maradnak. A történések kegyetlenek, embertelenek, és ha nagy néha humoros hatást keltenek is, nincs kedvünk rajtuk nevetni. A nyomasztóan sivár lakótelepi iskola megkeseredett, többségükben a női nemhez tartozó tanáraiból süt a tanulók iránti megvetéssel vegyes gyűlölet, mintha rajtuk akarnának bosszút állni hiábavaló, üres, élettelen életükért. A gyerekek a totalitáriánus társadalmak mindenre és mindenkire kiterjedő hatalmi tébolyát idéző fekete pontok fenyegetésében élnek, amit a Kínában jelenleg alkalmazott digitális állampolgári pontozás gyakorlata járat csúcsra. A kiégett, fásult tanárok nem szeretik a játékot, nem kíváncsiak, ChatGPT-ként ismételtetik óráikon a primitív tananyagot, ami a gyermekek felettetésnek nevezett kínzásán kívül másra nem alkalmas, mert semmi sincs benne, ami felkelhetné a tudás vágyát, ki-

elégíthetné a világ rejtélyei okán a gyermeki léttől elválaszthatatlan kíváncsiságot.

A tudálékos, parazitáktól rette-gő biológia-tanár nő megmérgezi az iskola udvarába rendszeresen oda-tévedő macskát. A szadista torna-tanár kínozza, büntet és verekszik. A tankerület által pusztá ítélet-vég-rehajtóvá lefokozott igazgató szá-mítógépe mögé bújva hessegeti el a tanácsért hozzá forduló kollégáit. A tankerület képviselőjét nem érdekli a harmadik emeletről kiesett ablak tényleges pótlása, csak a pótlás érdekében benyújtandó pályázat, amit természetesen elutasítanak. Az iskolai menza konyhájában ehe-tetlen ételek készülnek, azokat csak a macska szerette enni, amíg élnie adatott. Nem tudjuk meg, hogy a több napra tervezett osztálykirán-dulás egy szegénységére büszke szülő fizetésektelensége miatt megghiúsul-e, vagy sem. Nagyszerű jelenet, amikor egy szülő agresszí-ven követeli, hogy a gyermekével ne kísérletezzenek irodalomórán, ne érezze jól magát, csak biflázzon, mert különben elbukik a hatodik osztályba kerülés feltételeként meg-rendezett központi vizsgán. A ko-mor összképet egyetlen, némiképp testidegenül beékeltsz jelenetsor sza-kítja meg, amikor a gyerekek elő-adják Cervantes hősiességéről, a re-ménytelenség elleni kiállásról szóló, ma különösen aktuálisnak tűnő da-rabját. A rendező-forgatókönyvíró ezzel a hosszasan bejátszott jelenet-tel mintha azt üzenné, hogy a gyer-mekek, ha felnőnek, mások lesznek, mint szüleik és tanáraik.

Aki valamelyest ismeri a magyar iskolarendszert, az bátran állít-hatja, hogy ilyen iskola nincs ma

Magyarországon, ahogyan Oroszor-szágba sem volt olyan város, mely-nek lakóit a szélhámos Csicsikov ejtette törbe. De bátran állíthat-juk, hogy nincs olyan iskola, ahol a filmben sorra vett brutál jelenségek egyike vagy másika ne létezne.

Am Szimler Bálint célja nyilván-valóan nem egy iskolaszociográfiai jelentés megfilmesítése volt. Filmje a klasszikus iskolafilmelek hagyomá-nyához híven kemény társadalom-kritikát fogalmaz meg. A rende-ző-forgatókönyvíró egy Berlinből Magyarországra visszatért kisfiút, Palkót állítja a középpontba, aki tel-jes antitézise mindannak, amit ez a lidérces iskola szellemében, gyakor-latában, pusztá létében képvisel az államszocializmusból megmaradt lakótelep sivatagában. Palkó eteti az ehetetlen menzakájával a macs-kát, ő száll szembe a szadista torna-tanárral, neki gyűlik meg a baja a bornírt tanárokkal, ő az, aki pusztá jelenlétével jelzi, hogy ahol van, az egy lélektől elhagyott, embertelen emberek által lakott világ, melyet a szolgaság rettenete éltet. Palkó szabadon érkezett az iskolába, s ott szabad is maradt, énje szuverenitá-sát nem tudta megtörni a verés, a büntetés, a kiszorítás. Palkó nem harcol igazáért, mint Nyilas Misi, nem szökik ki a tengerhez, mint An-toine Doinel, csak felmászik az is-kola udvarán nőtt, csaknem az égis-érő fa tetejére, ahonnan a tűzoltók hozzák le.

Az orwelli mai magyar hivatalos szóhasználatban a szuverenitás szó jelentése 180 fokos fordulatot vett, éppen az ellenkezőjét jelentve an-nak, amire eredetileg az államel-mélet korszakos megújítója, Jean Bodin a 16. században kitalálta.

Az elméletből következik, hogy aki az állam szuverén vezetője, annak szabadsága korlátlan, azt csak maga korlátozhatja. A fogalmat a 20. század elején újra felfedező Carl Schmitt tanítványa, Adolf Hitler nem is habozott ezt a lehetőséget kihasználni. Palkó szuverenitásának forrása azonban nem egy mitizált kollektív testben, az államban lakozó akarat, hanem a saját testben élő akarat, melyet éppen a másik, az iskola által képviselt állami akarat készül megtörni, ám hiába.

Palkó nincs egyedül. Szövetsége Juci, az iskolába újonnan érkezett irodalom-tanárnő, aki legyőzi a gyermekek irodalom iránt érzett undorát, melyet az irodalom lényegét Prokrasztész-ágyba kényszerítő iskolai irodalomoktatás alakított ki bennük. Juci felszabadítja a gyermekeket az osztályban, felül a padra, leül a padlóra, játszik, a tantervben nem szereplő, szívhez szóló Petőfi-verseket olvas nekik. Ő az egyetlen, aki szembe mer szállni a macsó tornatanárral, akinek szadista módszereit ugyan mind az igazgató, mind a tantestület jól ismeri, de mindannyian részt vesznek a hallgatás összeesküvésében, senki sem mer fellépni vele szemben. A film nyitva hagyja Juci történetének folytatását. Nem tudjuk, mi lesz a sorsa, elhagyja-e a pályát, vagy folytatja a harcot, amit Palkó-

val, Palkóért elkezdett.

A film hozzáadott értéke, hogy a színészek, akiket látunk, nem a nyomorúságos magyar celeblétbe beleszürkült, ezerszer látott és hallott beszélő testek, hanem eleven emberek, akikhez hasonlóakkal mindennap találkozunk az utcán, a gangon, a boltban, a villamoson, a hivatali váróteremben. Szimler rendezői tehetségét bizonyítja, hogy színészeit látva nem érezzük a játék és az élet közötti különbséget, ami nem kis részben Rév Marcell nagyszerű operatőri munkájának is köszönhető.

Az iskola udvarán nőtt, majdnem égisz fáig érő fát kivágták, hogy se Palkó, se más ne mászhasson föl rá. Sejt-hetjük, hogy nem könnyű feladat a kivágott fa hatalmas törzsének és óriási ágainak felaprítása. A film utolsó jelenetében a favágókat látjuk, akik ha nehezen is, de fűrészelik, aprítják az egykor hatalmas fát, hogy írmagja se maradjon. Igyekezetük azonban hiábavaló, Palkót és Jucit kemény fából faragták, megtörhetetlenek maradnak.

Fekete pont. Magyar filmdráma. 2024. 119 perc. Rendező-forgatókönyvíró: **Szimler Bálint**. Operatőr: **Rév Marcell**. Szereplők: **Paul Mátis, Mészöly Anna, Kovács „Dadan” Ákos, Mátis Inez, Lőkös Ildikó, Marozsán Erika**.

Áldott Magánosság

Bár a cím Csokonait idézi, kezdjük mégis Camus-vel. Az ő egyik példázatszerű novellájában – *Jonas, avagy a mester dolgozik* – a családi és baráti kapcsolatok polipkarjainak szorításában vergődő festőművész hős (akinek az író korántsem véletlenül adja a sorsa elől menekülő próféta nevét) a történet végén megbetegszik és ágynak dől. Barátja a mester készülő képére pillantva meglepetten csupán egyetlen szót lát az üres vásznon, de nem tudja kibetűzni, hogy *együttlét* vagy *egyedüllét* az, amit a művész odaírt. A magyar nyelvben kicsit nehéz elképzelni, hogy valaki a két szót összekeverje, de a francia eredetiben csak egyetlen betű a különbség: *solidaire/solitaire*.

A történetet nemcsak könnyű megérteni, de talán egy leheletnyit még didaktikus is a művészparabola. Az író szerint a művészet (egyik) alapkérdése, hogy az alkotás emberi kapcsolatok nedvdús szövevényében történjék, vagy (számítógépes nyelven) „kapcsolat nélküli munka” keretében. Vulgo: herótot kap és alkotásképtelenné válik a művész, ha ott nyüzsögnek körülötte családjának tagjai, barátai, rokonai és üzletfelei (Jonasszal mindenesetre ez történik), vagy épp ellenkezőleg, az teszi meddővé, ha remeteként a magyar Jónás-szakértő által említett *magányos erdőszélre* vonul el, hogy ott *makkon tengjen és keserű meggyen?* (Jonasszal ez is megtörténik, amikor egy idő után kétségbeesésében kimaradozik otthonról, kocsmázni és kurvázni kezd.)

Camus novellájában (ha jól értjük az írói sugallatot) a válasz az, hogy nincs válasz: így is jó és úgy is jó – pontosabban így se jó és úgy se jó. Se veletek, se nélkületek. Nem lehet csak az egyik vagy csak a másik megoldást választani, mert az élet arra tanít, hogy a legtöbb művésznek (és művészetnek) elvegyülés és kiválás egyformán elemi szükséglete. A kérdés csak az, mikor melyik kell úgy, mint egy falat kenyér.

Nemcsak az alkotó-, az előadó-művészetek világában is ott lüktet az *együtt vagy egyedül* dilemmája. Bizonyos műfajok esetében persze fel sem vethető a kérdés. Film, sokszereplős színházi előadás, opera, kamarazene, szimfonikus zenekari produkció nem is képzelhető el másként, csak sok, de mindenképpen egynél több ember (olykor idegőrlő) csapatmunkájában. Ugyanakkor vannak monodramák, önálló előadóestek, és az is visszavisszatérő szép élményünk, amikor egy zongorista egymaga ül ki a pódiumra, hogy áldott magánosságban foganatjátékával egy egész világot varázsoljon elénk. Tehát az interpretáció területén is egymást kiegészítve van jelen a *solidaire* és a *solitaire* állapot.

A zenében a „magányos előadó” alaphelyzetének egyik legizgalmasabb válfaja az, amikor nemcsak az interpretátor magányos, de – ellentétben a sokszólamú zenei szerkezeteket könnyedén megszólaltató zongorával – hangszere is csupán egy-szólamú játékra alkalmas, illetve vonósoknál olykor, de csak pillanatokra

kettős-, hármas- és négyesfogásokra, amelyekből azonban aligha képes kialakulni valódi, folyamatos többszólamúság. Mint oly sokszor, e téren is Bach tehet mindenről: az ő hat nagy szólóhegedű-műve (a három szonáta és a három partita), illetve a hat csellószt (no meg a szólófuvola-partita) nélkül aligha született volna meg az a hatalmas repertoár, amelyben a legkülönbözőbb zeneszerzők ajándékozták meg a legkülönbözőbb – főként egyszólamú játéokra alkalmas – hangszereket izgalmas szólóművek tömegével. Hegedű-, brácsa-, cselló-, fuvola-, oboa-, klarinét-szó-lók, és még ki tudja, hányféle hangszer (például cimbalom!) monológjai. *Soliloquiumok, Sequenzák, Szájkák, Jelek, játékok, üzenetek.* Az utóbbiakról az juthat eszünkbe, hogy a magányos médiumok között említhetnénk akár az énekhangot is, hiszen Kurtág megírta a *József Attila-töredékeket*, amelyekben egy szál szoprán énekli, suttogja, sikoltja világgá a költő gondolatait és látomásait.

A cselló kíséret nélküli repertoárja nagy és értékekben gazdag: sok koncert műsorát lehetne összeállítani több évszázad műveiből úgy, hogy egyetlen darabot sem kellene kétszer eljátszani. A fontos csak az, hogy állóképes, vállalkozó szellemű és felfedező kedvű legyen a művész, találjon rá az értékekre, ne féljen a kísérletezéstől és a kihívásoktól – és persze legyen olyan erős és tartalmas az egyénisége, amilyenre érdemes egy egész estén át odafigyelni.

Régóta tudja a közönség, hogy *Rohmann Ditta* a fentiekkel jellemezhető. A magyar csellistatársadalom középgenerációjának tagja szeptember 28-án a szó legszorosabb értelmében *szólóestet* adott a Zene-

akadémia Solti-termében, vagyis nem zongoraművész társaságában játszott úgynevezett „kíséretes” kompozíciókat (bár egy valamirevaló szonátában a zongora amúgy sem „kísérő”, hanem egyenrangú partner), hanem a teljes estén át egymaga foglalt helyet a pódiumon. Műsorát leleményesen állította össze, egyrészt egyensúlyt teremtve ismert és ismeretlen között, másrészt ugyanezt az egyensúlyt a régi (esetünkben: 18. századi) és az új – esetünkben a 20. században keletkezett – kompozíciók között is megvalósította. A szünettel tagolt hangverseny mindkét részének elején Bach hat *szólószvitjéből* hangzott el egy-egy darab, először a *C-dúr*, másodjára a *c-moll* kompozíció. Ezek nagyszabású, soktétéles alkotások, és ebben az összefüggésben az ismertet, a törzsrepertoár soha nem relativizálódó értékű aranytartalékát képviselik. A Bach-darabok után azonban mindkét részben egy-egy „modern” (bár a 21. században már talán nem is igazán annak ható) mű következett: az első részben az angol Benjamin Britten (1913–1976) *3. szólószvitje*, a másodikban az amerikai George Crumb (1929–2022) *Szólószonátája*. A Britten-mű kései alkotás, keletkezésének éve 1971, a Crumb-opus éppen ellenkezőleg: a szerző korai éveinek termése, 1955-ben készült.

Mielőtt az előadásokról esnék szó, érdemes feltenni a kérdést: le tudja-e kötni a figyelmet egyetlen cselló egy egész estén át? A válasz értelemszerűen a műsortól és az előadótól függ. Ez a négy darab az invenció olyan mértékű gazdagságával, olyan változatossággal, annyi meglepetéssel és olyan sokrétű összefüggésekkel szembebesíti a közönséget, hogy hallgatásuk

közben repül az idő. Ami pedig az előadót illeti, Rohmann Ditta olyan muzsikus, aki soha nem a darabok felületén simít végig, mélyre tekint, és átlagon felüli igényesség jellemzi. Ezen az estén tehát egyetlen cselló és egyetlen előadó elég volt ahhoz, hogy egy percig se unatkozzunk.

Tegyük hozzá: az egyetlen, ráadásul túlnyomórészt egyszólamú játékra alkalmas hangszer monológjaiban van valami megrendítően alaphelyzetszerű. Részben a vallomásos jelleg, a keresetlen közvetlenség, a lényeg kertetelés nélküli kimondásának élménye az, amely ilyenkor termékenyen „helyzetbe van hozva” és felerősödik, részben az univerzumba taszított magányos szubjektum, a *magam vagyok a föld kerekén* drámai jelensége körvonalazódik érzékletesen ebben a szituációban. Az olyan zenékben, amelyekben többen szólaltatnak meg, ha elhangzik egy kérdésként értelmezhető dallam vagy motívum, többnyire felelet is követi: egy másik hangszertől, egy másik szólamtól. Itt, ha a beszélő kérdez, legfeljebb saját magának felelhet. Ezért aztán az „egyetlen hangszer egy egész estén” helyzetében mindig van valami torokszorító.

Rohmann Ditta a 18. és a 20. századi művekben egyaránt mindvégig a legnagyobb igényességgel fordult a hang minősége és az intonáció tisztasága felé, hasonló választékosság jellemezte a dinamikához és a színárnyalatokhoz fűződő viszonyát. Magasrendűen tökéletes technikája jóvoltából olyan felsőfokú hangszeres készenlét birtokában szólaltatta meg a koncert műsorát, amely a kifejezés terén teljes mértékben felszabadította, lehetővé téve, hogy koncepciójának minden tartalmi mozzanatát akadálytalanul megvalósíthassa.

Bach két szvitjében muzsikálása érdekes szintézist képviselt a modern hangszeres és a historikus előadásmód között: hallgatva a mindkét mű valamennyi tételében következetesen alkalmazott rubatót, a hallgató elgondolkodhatott azon, hogy a ritmizálásnak ez a beszédszerűen hullámzó, közvetlen atmoszférát teremtő szabadsága honnan kapta inspirációját, a romantikus gyökerű 20. századi előadói hagyománytól vagy éppen attól az *inégál* játékmódnak nevezett jellegzetességtől, amely a korhű előadópraxis sajátja. A kérdésre aligha lehetett biztos választ adni, az ösztönzés származhatott innen is, onnan is, vagyis a lehető legjobb művészi magatartás valósult meg: az, amely minden irányzathoz magába szívja az értéket, és a többféle elemből szerves egységet alkot. A Bach-szvitok lélegző, lüktető, ezer színben pompázó, hallatlanul karaktergazdag és minden pillanatban közvetlen-kommunikatív megszólaltatása ezt a stílusok és irányzatok feletti, összegző tökéletességet képviselte.

Britten három csellószvitet írt (1964, 1967, 1971), mindhárom barátja, Msztyiszlav Rosztropovics számára. A koncerten elhangzott harmadik mű kilenc, egymást szünet nélkül követő tételből áll. Jellegzetessége, hogy utalásként az ajánlás címzettjére és az őt körülvevő kulturális hagyományra, a mű orosz népi témákat is tartalmaz, illetve ortodox egyházi ének idézete is megszólal benne. Rohmann Ditta előadása mindenképp magától értődő perfekcióval közvetítette a kompozíció izgalmas hangszerkezelései ötleteit, a technikai virtuozitást a kifejezés szolgálatába állítva. Emellett a tolmácsolás elsőrendűen fontos elemeként hatott a

mű komplexitásának érzékeltetése és a kontrasztokra építő dramaturgia érvényesítése. Crumb *Szólószonátá*-jának előadásakor Rohmann Ditta ismét magabiztos hangszeres tudással uralt egy technikailag igen megterhelő szólómot, ugyanakkor az előadás-mód azt a finom ambivalenciát is felszínre segítette, amelynek értelmében ebben a műben Crumb egyszerre kötődik a hagyományhoz, tradicionális tételtípusok keretén belül (*Fantasia*,

Tema con variazioni, *Toccata*) fejezve ki gondolatait, ugyanakkor az is nyilvánvaló törekvése, hogy a hagyományos műfajok keretén belül friss zenei nyelven szólaljon meg és új kifejezőeszközöket használjon. Mindez termékeny szellemi feszültséggel telítette a *Szólószonáta* előadását.

Rohmann Ditta csellóestje. Zeneakadémia, Solti-terem, 2024. szeptember 28.

Stuber Andrea

Örülj, hogy falunap van a városban!

118

A 19. században szekérderéknyi komédiát írtak magyar írók, költők, színházi szerzők, színészek. Ezek túlnyomó része kihullott az idő és a színháztörténet rostáján. Ellenben Szigligeti Ede *Liliomfija* él és virul, ami nemcsak avval magyarázható, hogy Szigligeti tehetségesebben, ügyesebben művelte az ipart, mint korabeli kollégái. Hanem minden bizonnyal annak is köszönhető, hogy e szerelmi cselvígjáték főszereplői színészek. Márpedig a színházias szeretnek magukkal foglalkozni. A színészetéről, a színházról játszani színházat. Egyáltalán nem meglepő tehát, hogy ifj. Vidnyánszky Attila, aki minden értelemben színházban nőtt fel Beregszászon, és szűkebb meg tágabb vonatkozásban is a színház adta a családját, éppen a *Liliomfival* tette le névjegyt, amikor 2015-ben megrendezte a Budaörsi Latinovits Színházban. Létrehozta azt az igen életerős, len-

dületes, szeretni való bemutatót a helyi társulat tagjaival és a magával hozott, vele egyívású, az akkori SZFE-n vele együtt tanult társaival. Produkciójuk igénybejelentésként is értelmezhető volt: nem törődnek az oldalakkal, harcokkal, szembenállásokkal, csak hagyják őket színházat csinálni!

Hogy milyen színházat, az azóta egyfelől folyamatosan követhető, másfelől az alapkérdésekre adott művészi választ eddig még nemigen olvashattuk ki belőle. Hogy ugyanis a rendező hogyan nézi, milyennek látja a világot, és azt miképpen mutatja meg nekünk. Bizonyos alapelvek, formák, színek, célok felismerhetőek. Úgy tetszik, mintha ifj. Vidnyánszky Attila kerülné az életünket illető, hic et nunc jellegű színházat. Talán a Nemzeti Színházban színre vitt *Woyzeckje* volt az egyetlen olyan bemutatója, rendkívül erőteljes, drámai, közér-

zetinek érződő színrevitele, amely a máról és a mához szólna. De ez a fiatal alkotó szívesebben foglalkozik könnyedebb vagy partikulárisabb témákkal, komplexen kidolgozott, nagyszabású zenéssel vagy mozgalmassal, poéngazdag és fizikailag is komoly teljesítményt igénylő színpadi műfajokkal. Ifj. Vidnyánszky Attila rendezéseiben szinte mindig felsejlik az az idill, amely a családias bejegyzészi színház élményeként élhet benne, ahol a színészek – legyenek bármilyen képességűek, jelentősek vagy nem – szó vagy szerep nélkül is a lehető legtermészetesebben időznek a színpadon, akárha valami közös kiránduláson vagy pikniken vennének részt.

Ifj. Vidnyánszky Attila a Marton László – Hegedűs D. Géza – Forgács Péter osztály tagjaként kapta meg színészdiplomáját 2014-ben, majd a Vígszínházhoz szerződött, ahol színészként és rendezőként is rögtön a mély vízben kezdte. Még Eszenyi Enikő alapozta rá egyik évadot a másik után, majd Rudolf Péter is folytatta ezt a gyakorlatot vezető fiatal színészként és rendezőként is számít az ifjú alkotóra. Az, hogy ifj. Vidnyánszky Attila kilenc dolgos év elteltével újra a *Liliomfi*hoz fordult, arra utal, hogy továbbra is, intézményi szinten is azt vallja: színházat kell csinálni, „csak” a színházcsinálásért magáért. „Ellenállhatatlan szenvedélyt érzek a színészethez.” Ezt nemcsak Mariska, Kamilla, Liliomfi és Szelleffi mondja el a Vígszínház előadásában, hanem az összes szereplő, nem is egyszer. A játék végén, a rivaldánál felsorakozva mindannyian, egymás után. (A Kányai fogadóst alakító Hegedűs D. Géza eggyel jobban mondja: „El-

lenállhatatlan szenvedélyt érzek a színészet iránt.” Ezt csak azért zárójelleztem ide, mert ellenállhatatlan szenvedélyt érzek a szabályos nyelvhasználat iránt.) Végül a Szilvai professzort játszó vígszínházi igazgató, Rudolf Péter is rábólint erre a tömegesen kitörő vallomásra. Alkalmassint ő is ellenállhatatlan szenvedélyt érzek.

A vígszínházi *Liliomfi* úgy kezdődik, hogy bejön biciklivel a nézőtérre két oldalról két színinövendék: a lebbenő hajú, jóképű Nyomárkay Zsigmond és a szabálytalanabb arcú, karakterszínésznek ígérkező Molnár András. Felmennek a színpadra, majd összetalálkoznak az ugyanazt a kopottásra stilizált jelmezt viselő, hasonlóan festő idősebb kollégáikkal: Keresztes Tamás Liliomfijával és Ötvös András Szellemfijével. Ez rögtön ad némi magyarázatot arra, hogy a vígszínházi szereposztás kisé túlkorosnak hat, hiszen a két főszerepet negyvenes férfiak adják. Ez az egypercnyi nemzedéki találkozás a játék elején nem feltétlenül a generációváltás szükségességére utal. Talán csak olyan narratívát jelez, amely szerint a saját flashbackjükbe lépnek be hőseink, néhány évtizeddel későbbi alakjukban. Bár a történet végén, keret gyanánt nincs további utalás erre. Az egyetemisták – ha tetszik: leendő Liliomfik és Szellemfik – rendre felbukkannak az előadásban apró segéd szerepben, például fekete puliként Kányai uram fekete pulihoz címzett fogadójában. Hegedűs D. Géza domborítja a fogadóst, parókában: fejtetőn kopasz, pár tincset keresztbe fésülő, oldalt hosszúra növesztett hajjal. Jókat mond – amint az ifj. Vidnyánszky Attila szótehető előadásaira jel-

lemző –, szellemesek a többiek nota benéi is. (Örülj, hogy falunap van a városban! – ez a kedvencem Kányaitól. Bár erős versenyben van avval, hogy: Mi köze aznak azma?)

Szereti az előadás azt a fajta humort is, amikor mindent szó szerint kell érteni. Mi folyik itt? – kérdezi Rudolf Péter Szilvaija. Víz. Olyan is előfordul, hogy a zsebébe nyúl. Aztán ki is lehet venni a zsebből a nyulat. A kis plüssállatot Szilvai professzor hozta Mariskának, csak nem adta oda, miután észrevette, hogy nevelt leánya időközben alaposan felcseperedett. Az egyetemista Gál Réka Ágota játssza bájosan és sikkesen Mariskát, de fölé ragyog Varga-Járó Sára, aki Kányai fogadós lányaként és pincérnőjeként vállig tányérok-ból álló karral jelenik meg. Tyjuri! – így emlegeti vágyakozva titkos vőlegényét, Gyuri pincért. Vigyázni kell evvel az Erzsivel, mert harcias; önvédelmi fegyver gyanánt simán félbetör egy borosüveget, és olyan sikító hangot képes kiadni, hogy attól összetörik a maradék borosüveg Liliomfi kezében. Varga-Járó Sára elragadó, lehengerlő, tökéletesen figuraazonos alakítást nyújt. Szépen, akrobatikusan dolgozik a Gyuri pincér szerepét betöltő Gyöngyösi Zoltán is (aki már a budaörsi előzmény-Liliomfiban is szerepelt), és szívesen dokumentálom Szilvági Csenge színészi igyekezetét is a bajuszos, spárgázni tudó Kamilla képében. Keresztes Tamás őszülő loboncú, szélelbélelt, higanymozgású Liliomfi – nyüzüge, nyámnyila, nyiszlett nyazember, mondja rá Szilvai, mindazonáltal az előadás vezéregyénisége a Szellemfit megformáló Ötvös András. Úgy működik, mint egy robbanófej. Ő játssza a *Rómeó és*

Júlia harmadik címszerepét, az és-t. Szívesen kokettál és kontaktál a közönséggel, gyakran megkérdezi kollégáját, Liliomfit, hogy ő maga nem sok-e, és rendkívüli élvezettel figyel minden bonyodalmat, fennforgást, konsternációt. Még nem említettem, hogy Szigligeti Ede is jelen van a színen. Méhes László egy lyukból bújt elő az elején, megfelelően maszkírozott fejjel, és végigüli az egész kalamajkát. Figyel bölcs, szeretetteli mosollyal. Itt-ott enyhén beavatkozik, beleszól, de ez nincs különösebben kidolgozva, ráerősítve a játéokra.

A vígszínházi bemutatóhoz Csiki Csaba hatalmas díszletet tervezett, amely betölti az egész színpadot, eléri a színpadnyílás teljes magasságát. Ez az óriási világos fal csupa ferdeség és aszimmetria, vízszintesen vagy függőlegesen elhelyezett ajtók, vakablakok, kiugrók, beugrók, erkélykezdemények és hidacsok törik meg. Ehhez képest meglepő, hogy az előadás elején hosszan, több jeleneten át egyetlen, ajtókkal tagolt oszlop körül mozognak és játszanak a színészek. Igaz, később lesz hely ahhoz, hogy hátra középre bejöjjenek a Csángálló zenekar zenészei, vérpezsdítő muzsikával kíséreni és vidámítani a pergő, jó iramú, lendületesen szórakoztató előadást.

Ifj. Vidnyánszky Attila rendezéseire jellemző módon a játszók olykor igénybe veszik a nézőteret is, és szívesen kerülnek közvetlen kapcsolatba a közönséggel. A szünetet sem hagyják eseménytelenül: Kányai fogadójában lángost sütnek épp, s a színészek adnak belőle a nézőknek. Idővel akkora sor fejlődik a nézőtéri járásban a lángosért, hogy ha mindenki kap, talán el sem jutunk a második részig. De eljutunk.

A történet vége párban az idősebb Schwarz (Borbiczki Ferenc) és nem emlékszem pontosan, ki, talán Kányai között. A szereplőknek olyan kézfegyverük van, zakózebből előhúzható, mint amilyen Mr. Beanek a Whistler anyja körül forgó katasztrófafilmben. Mindenki le lesz löve, és egytől egyig előadják a nagy halált. Elvégre mondták, hogy ellenállhatatlan a játékszenvedélyük.

Liliomfi. A Vígszínház előadása. **Szigligeti Ede** azonos című műve alapján a vígszínházi változatot készítette: **Vecsei H. Miklós**. Rendező: **ifj. Vidnyánszky Attila** Szereplők: **Keresztes Tamás m. v., Ötvös András, Gál Réka Ágota e. h., Szilágyi Csenge, Rudolf Péter, Hegedűs D. Géza, Varga-Járó Sára, Gyöngyösi Zoltán, Méhes László, Zoltán Aron, Nyomárkay Zsigmond e. h., Molnár András e. h., Csángálló zenekar.** Díszlet: **Csiki Csaba.** Jelmez: **Cs. Kiss Zsuzsanna.** Zene: **Kovács Adrián, Mester Dávid.** Dramaturg: **Németh Nikolett.** Koreográfus: **Berecz István.**

Vadas József

Tévé a Ligetben

Nem emlékszem rá, volt-e részem valaha is falatozás közben hasonlóan szemgyönyörködtető panorámában, mint az idei első őszi napon, amikor egyszer csak véget ért az addig szünni nem akaró nyári kánikula, és végre eleredt az eső. Az RTL Magyarország tartott a Wing ingatlanfejlesztővel közösen sajtótájékoztatót, történetesen abból az alkalomból, hogy több évig tartó felújítás és átalakítás után a televíziós csatorna használatba vehette új központját, az egykori MÉMOSZ- (Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége) székházat. A két cég vezetői kerekasztal-beszélgetésen értékelték az eseményt, az épületbejárást pedig svédasztalos könnyű ebéd koronázta a fedett teraszra nyíló ötödik emeleti tárgyalóban. Így aztán nem mindennapi látványt élvezhettem, a magasból a Városligetre kitekintve, amikor tányérommal helyet foglaltam. Arra gondolva, milyen szerencsések mindazok, akik alattunk dolgoznak

ebben a házban. Parádés munkahelyükön nap mint nap részük lehet a természet egészen másfajta szépségeiben.

Ráadásul nem közönséges épületről van szó. Évtizedeken át országos jelentőségű események helyszíne azt követően, hogy 1950-ben elkészült. A kommunista és a szociáldemokrata párt 1948-ban még külön-külön és más helyszínen tartotta egyesülésükről határozó tanácskozását. Hogy szimbiózisuk után Magyar Dolgozók Pártja néven immár ebben a szakszervezeti székházban bonyolíthassák közös kongresszusait 1951-ben és 1954-ben. Itt alakult meg ifjúsági szervezetük is 1950 nyarán. S bár az állampárt 1956 őszén nevet váltott, az MSZMP ugyancsak hű maradt a hagyományhoz: a Dózsa György út és a Fasor sarkára települt munkás művelődési központ dísztermében tartotta rendszeres közgyűléseit, amelyek az ország életét befolyásoló stratégiai

döntéseknek is nyilvános fórumaként szolgáltak 1959 és 1980 között. Míg végül utódként a Finta József tervezte Kongresszusi Központ lett 1985-től a reprezentatív pártrendezvények helyszíne.

Az addigra már igencsak megkopott állapotú székház varázsából is sokat veszített a funkcionalizmus Kádár-kori (szocmodern) változatának térhódítása következtében. Noha annak idején mind megformálásában, mind felszereltségét (elektroakusztikai és tolmácsberendezését) tekintve élvonalbeli európai épületnek számított. Le Corbusier iránymutatása szerint lábakra állították, a lapostető alatt fedett teraszt alakítottak ki, betonkonstrukcióján a homlokzatot szinte teljes egészében üveglablakok hálózta be. Ehhez a téglatest irodablokkhoz lamellás nyaktaggal csatlakozott a kétszintes mozi-színházterem plasztikusra formált tömegével, belül a finn modernizmus korai nevezetességére, a viipuri városi könyvtárra emlékeztetve. „Kifejezetten Le Corbusiánus, teljesen friss, kortárs építészet volt, auditoriumában Alvar Aalto-i részletekkel” – nyilatkozta róla a korábbi felújításában közreműködő építész, Z. Halmágyi Judit. 1947-ben, amikor kiírták rá a tervpályázatot, még működött a piacgazdaság, s tíz magántervező kapott megbízást. Közülük azonban meglepő módon nem nyertest választottak, hanem a legjobb öt javaslat szerzőjét kérték fel elképzeléseik összehangolására. Így készült a szakirodalomban Perényi Imre, Preisich Gábor, Gádoros Lajos, Szrogh György nevével fémjelzett mű brigádmunkában, hogy a születő új világ korfestő kifejezésével éljünk.

Kozma Lajos is a kiválasztottak közé került, de 1948-ban meghalt; már nem lehetett tagja a teamnek. A nyugati emigrációból hazatért Perczel Károly pedig azért maradt ki évtizedekre méltatlanul az alkotók névsorából, mert a Rajk-per egyik vádlottjaként egyszerűen megfeledeztek róla.

A politikai vezetésnek természetesen nem ezért gyűlt meg a baja az épülettel; stílusa miatt nem tudtak vele azonosulni. Túlságosan modernnek és ennek folytán gyanúsán kozmopolitának („burzsoá-modernistának”) látták, hogy a pártegyesítéstől mind gyakoribb sztálinista/zsdanovi fogalmakat használjunk korabeli minősítésére. S mert jó néhány hasonló, a szovjetunióbeli gyakorlattól igencsak különböző beruházás született az újjáépítés lázában. A romos háztömböket sima funkcionalista köntösbe öltöztető épületek, amilyen a Belügyminisztérium (a mai Képviselőház a Jászai Mari téren) vagy a Honvédelmi Minisztérium (jelenleg is funkcionáló) rezidenciája a Falk Miksa utcában. Továbbá a Lehel téren egy kisebb lakótelep (Schall József, Piszer István) pontházakból, autóbusz-pályaudvar az Erzsébet téren (Nyíri István, Lauber László), Csepelen szakmunkásképző (Perényi Imre, Mikolás Tibor). Ebbe a sorba illeszkedik a MÉMOSZ-székház, amely felavatását követően az ekkor már a kultúra minden területén szorgalmazott, sőt egyre inkább megkövetelt szocialista realizmus szemszögéből került a kritika kereszttüzebe. Botránykó lett belőle; a kortárs építészetről rendezett nyilvános fórum nyomán, amelyet az MDP agitációs és propagandaosztálya szervezett 1951-ben.

A szakma képviselői mellett számos értelmiségi (Bernáth Aurél, Háy Károly, Lukács György, Redő Ferenc) szólalt fel rajta, a párt álláspontját Révai József közvetítette. Formálisan két vezető építész: a hazai modernizmus képviselőjében Major Máté, illetve a moszkvai emigrációjából hazatért Perényi Imre között folyt a „nagy építészeti vitaként” ismert polémia. Nem álláspontjaik ütköztek, a gondolatmenetük különbözött inkább. Miként a fő ideológus Révai ítélt: „[a] MÉMOSZ-székház tekintetében egységfront van [...] között[ük]: mindketten meg vannak vele elégedve.” Csakhogy „[a] kormány elégedetlen, a Párt elégedetlen, és elégedetlen ezekkel az építkezésekkel a népünk is. Egyszerűen arról van szó, hogy drágán építünk és csúnyán építünk. Skatulyákat, kacsalábon forgó kastélyokat építünk, és elnevezzük őket pl. MÉMOSZ-székháznak.” A részletekre kitérve még azt is szóvá tette, hogy az előadóterem értelmetlenül került emeletre, a székháznak nagy folyosói vannak, mintha úri kaszinó volna, az akusztika meg hibás, ezért kellett utólag farácsokat helyezni a mennyezetre.

Azért idéztem ilyen hosszan a fejtegetésből, mert ma éppen ezen érnyei miatt értékeljük az épületet, amelyet szerencsére még 1999-ben műemlékké nyilvánítottak. Nem esett áldozatul sem valamely pénz-hajhász beruházó goromba átalakító szándékának, sem az értékes telek reményében kecsegtető bontásnak; nagyjában és egészében eredeti formájában maradt meg a számunkra. Rendszerváltást követő utóélete az internetes forrásokból pontosan nem felderíthető; leginkább annyi bizo-

nyos, hogy nagyjából két évtizede vetett rá szemet az ING. A holland társaság a kilencvenes évek derekán először az Andrássy úton szerzett magának egy neoreneszánsz palotát, amelynek híven helyreállított homlokzata mögött teljesen új belsőt teremtett egy különleges (az utcáról nem látszó) tetőépítménnyel. Sikeres terjeszkedése nyomán a szomszédos telket is megvásárolva, a Paulay Ede–Káldy Gyula utca sarkán minden értelemben látványos üvegházat alakított ki honfitárs építész, Eric van Egeraat tervei nyomán. Minthogy működéséhez idővel ez az objektum is szűkösnek bizonyult, nézett olyan ingatlan után, ahol valamennyi üzletágát (ingatlanfejlesztés, biztosítás, banki szolgáltatás) el tudja helyezni. Az akkor már védettséget élvező MÉMOSZ-székházhoz érdemben nem nyúlhattak, sőt 1998 és 2002 között műemléki felügyelettel rendbe tették annak fejében, hogy a hatóságok hozzájárultak a szomszéd telken az országos szak-szervezeti szövetség egykori rezidenciája, a Liget szanatóriumából lett MSZOSZ-székház lebontásához és helyén egy új objektum létesítéséhez. Ekként épült meg Egeraat ikonikus alkotásaként az ING sokat vitatott komplexuma, illetve kezdte meg működését mellette irodaházként a volt MÉMOSZ-székház Liget Center néven. Ez utóbbit 2019-ben vásárolta meg a Wing ingatlanfejlesztő, alighanem hosszú távú hasznosításának reményében. Ekként kerülhetett látókörébe a maga területén piacvezető RTL kereskedelmi tévécsatorna, amely a Bertelsmann multinacionális médiacég leányvállalataként 1997 óta van jelen Magyarországon, és folyamatos gyarapodása révén

kezdte kinőni budatétényi telephelyét. Fejlesztő és bérlő románcáról közelebbit nem tudok, esztétikai szempontból nem is érdekes. A kapcsolat mindenesetre sikeresnek látszik, már amennyire egy futó látogatás alapján tárgyilagosan lehet róla ítéletet formálni.

Telitalálat a tervező cég kiválasztása. A Tiba Építész Iroda nem egyszerűen rangos stúdió, nagy erényük, hogy a témában személyes tapasztalattal rendelkeztek. Már Egeraat magyar irodájának partnereként részt vettek ugyanis az ezredfordulón végzett korábbi rekonstrukcióban. Mint honlapjukon olvasható, kifejezetten örömmel vették, hogy folytathatják, sőt az auditorium revitalizációjával befejezhetik a húsz éve inkább csak megkezdett munkát. Ez – ha jól értem a kifogásokat – az első menetben nem volt hibátlan: eredeti burkolatok tűntek el, talán merőben praktikus megfontolásból. A mostani átalakítás eredményeképp a működés leendő gazdaságosságát (közel nulla energiafelhasználás) a fenntartók, designminőségét az itt dolgozók tudják majd idővel érdemben értékelni, a sajtótájékoztatón a látvány alapján mi első benyomásként leginkább azt érzékelhettük, hogy az épület hajdan hibaként felrótt vagy még inkább felesleges urizálásnak tekintett nagyvonalú megoldásai jóvoltából vált lehetővé a ház műszaki korszerűsítése, illetve új funkciójának megfelelő átrendezése. A főépület korábban is irodaház volt; logikusan kapott itt helyet újfent az adminisztráció: az RTL értékesítési, jogi, pénzügyi, HR-részlege. Mivel ily módon alapvető átalakításra nem volt szükség, az előcsarnok nyolcvan év után is kel-

lően reprezentatív a piano nobiléra S alakban kanyarodó feljáróval; sőt alkalmi stúdiók elhelyezésére is mód nyílt a bejárat oldalában kialakított színes üvegkalodákban. Ugyancsak hajdani formáját mutatja fehér lépcsőháza, amelynek szögletes világát és ablakainak katonás rendjét az egymást metsző lépcsőkarok játéka és az üvegezett hengerliftek puhasága oldja; ez utóbbiak előteréből indulnak az egykori széles folyosók és az utcafronti szobák összenyitásával az épület teljes hosszában húzódó, osztatlan munkafelületek, amelyeket csak itt-ott szakít meg egy-egy szürkés függöny vagy fluoreszkáló térelválasztó. A padlótól a mennyezetig érő ablakokon keresztül természetes fény érkezik az igényes puritanizmussal berendezett terekben az íróasztal mellett számítógép előtt ülők vagy a pihenőgarnitúrákon megbeszélést folytatók számára.

Az igazi kihívást az auditorium jelentette, minthogy ebben a televízió számára nem éppen adekvát térben rendezkedett be az RTL egyik legfontosabb műsora, a híradó szerkesztősége a Baló György nevét viselő stúdióval. Az elhagyott gyárépületek kulturális hasznosításának, a *loft*nak épp a fordítottjaként kellett itt reprezentatív film- és színházteremből közönséges – az eredeti közegtől merőben különböző rendeltetésű – munkahelyi környezetet teremteni. Nem egyszerű feladat ilyenkor az építészeti értékek megtartása. Meg kellett bontani a födémeket, hogy világos legyen a tér, így különlegessége, a mennyezet aaltói ihletésű nádborítása csak töredékeiben – a mögötte lévő étterem falain – maradhatott meg. A hajdani feeling

meg végképp odaveszett. Akármilyen kulturált is kialakítása és berendezése, kissé bizarr látvány a mélyben a zsöllye a paravánnal körített asztalokkal és fölötte a karzat mint irodai terasz. Mintha új farmerbentornacipőben mutatkoznánk frissen preparált patinás bálteremben. Ugyanilyen meglepő a hangulatos előcsarnok lépcsőfeljárókhöz vezető márványoszlopai között a hipermodern látványvezérlő, ahonnan az egyelőre csak készülő másik stúdiót fogják majd irányítani.

Ha hazánk normális ország volna, akkor bizonyára lehetett volna a szép számú (mostanában ebek

harmincadjára hagyott) független színházi társulat és amatőr filmes stáb központilag fenntartott otthonaként is elképzelni ezt az arra sokkal inkább alkalmas miliót, de ne álmodozzunk. Örüljünk annak, hogy rangos világcég rendezkedett be maximálisan igényesen az értékes műemlékben. Egyelőre tehát nem kell aggódnunk gondos fenntartását és belátható jövőjét illetően. Komoly eredmény ez hatalmi arroganciával terhelt prosztó világunkban.

Az RTL Liget. Építész: **Tiba Építész Stúdió.**
Belsőépítész: **Lab5.** Fejlesztő: **Wing.**

Mélyi József

Képelmelet, hibahatár

125

Szerényen kezdődik Forgács Péter témákat, motívumokat, médiumokat és művészi megközelítésmódokat összegző kiállítása: egyetlen kép a falszöveg mellett, mintha egy véletlenszerűen kiválasztott kocka lenne egy készülő filmből. Jobban megfigyelve azonban már ez a kép is összetett. Egy falra egy surlófényben álló alak – valószínűleg maga a művész – árnyéka vetődik, feje kúpszerűen elnyúlik. A *Bámészködő* testének tömegéből egy-egy kéz vagy talán egy sál árnyéke nyúlik ki; mellette színes árnyék vetődik a falra. Egyszerű, de félelmetes, vagy ha akarom, magasztos is lehet a kép, amelyet feliratok vesznek körül, mintha éppen valaki filmet vágna. Az angol szöveg – „Ez nem

ő, ugye? Nem?” – egy komplex jelensor lehetőségét villantja fel, és további jelentésrétegeket nyitnak meg a sarkokban a magára a képkészítésre utaló jelek, a felvétel adatai, illetve a két embléma. És ugyanígy összetettnek bizonyulhat a kiállítás szerény címe, az *Apró megfigyelések*, hiszen az aprót már az első képből (és az angol fordításból) kiindulva is inkább alig észrevehetőnek értelmeztük, s így azonnal az észlelés és a megfigyelő határozatlanságának bonyolult problémájához érkezünk.

Forgács Péter kiállításának egésze egymásra rétegződő jelentésekre, illetve kettősségekre épül. Minden kép markáns, a témakörök és a sorozatok jól körülhatároltak. Másfelől tekintve nincsen egyetlen olyan

kép vagy téma sem, amely egyértelműnek látszana. Mindenütt több sík jelenik meg egymás fölött, kitakarnak, elfedik egymást – többször rajtakaptam magamat, hogy egy-egy megmunkált fotó elképzelt legfelső rétegét, mint egy áttetsző fóliát, legszívesebben lehántanám, hogy jobban mögé láthassak. Régi képek és újak, visszatekintések és újrafeldolgozások sorolódnak egymás mellett a falakon, s minden egyes jel vagy motívum mögött egy újabb *layer* válik láthatóvá.

Forgácsot azonban igazából nem az ellenpontozás érdekli, hanem az átváltozás, annak a pillanatnak a megfigyelése, amelyben valami alig észlelhetően az egyik állapotból a másikba megy át. A megfoghatatlan, egyetlen képben megragadhatatlan átalakulás. A kiállítás nyolc témakörének mindegyikében valóban kulcsfogalom az átváltozás. Nyilvánvalóan ez a leglényegesebb a füst, az arc, a víz, a test leképezése esetében; a véletlenül talált vászon különböző formáit az átlényegülés tartja össze, a pocsolókban a folytonos változással egyként felhők rögzített képei tükröződnek. És végül van még két terem, egyikben a *Pierre és Pierrot* témája, a másikban, lezárásként, az *Alkony*; mindkettő az élet és halál közti határvonalról és a végső átalakulásról szól.

A kiállítás ugyan a tűzzel és a füsttel indul – és lehetne később akár a négy elem is a vezérfonal –, de egyre inkább a víz kerül a középpontba; mintha Forgács mindig folyóval, tengerrel álmodna. Mert a képek mindegyike lehetne akár álomkép is. Nem a szürrealista álommegjelenítés értelmében, hanem inkább az álomszerűséget, az álom mibenlétét

megragadni akaró képek felmutatásaként. A víz különböző formái, a füst és a tűz, az arc és a test tehát nem önmagukban válnak érdekessé, hanem az álomkép és benne az ember megjelenítésének eszközeiként. Az arcot beterítő, beburkoló füst gyakorlatilag felismerhetetlenné teszi a mögötte megbúvó embert, közben pedig mintha egy festmény eszközeivel emelné ki az emberi arc lényegét. Mintha Forgács Antonin Artaud gondolatából indulna ki: „az emberi arc még nem találta meg saját képét, és a festő feladata, hogy megadja neki”. (Elsőre úgy tűnhet, hogy Forgács fotográfusként és filmesként jelenik meg ezen a kiállításon, valójában ennél sokkal erősebb a festői jelenléte. Ez jól látszik a *Kanavász* című szekcióban, ahol makro- és mikroszinten egyaránt a vászonban magában rejlő festői lehetőségekre nagyít rá.) Így tűnik elő a fehérségből színesen Lugo arca, élet és halál határáról – a kép alá írt dátum szerint a portré három nappal a nagy fotográfus halála előtt készült.

Nem véletlen az sem, inkább emblematikus, hogy a kép az egyik legkiválóbb világmegfigyelő, világ-rögzítő fotóst jeleníti meg. Hiszen a kiállítás valamennyi képén különös jelentőséget kap a megfigyelő helyzete; ezt Forgács számos eszközzel erősíti: néha a komputer mint keret tűnik fel, néha maga a készítő jelenik meg a képben, néha meg csupán a felvétel látószögének meghatározása válik a néző számára is fontossá. De attól az érzéstől sem szabadulhat a néző, hogy valamennyi képbe maga az alkotó is belevehető. Néhányon valóban szerepel, máshol pedig mintha tényleg csak egy finom fény- vagy árnyrétegben

lenne jelen. A szövegekben Forgács a megfigyelés helyett a merengés és a báméskodás szót is használja, mindkettő a látás és az időtöltés összefüggését helyezi előtérbe. Mintha a látszólagos rögzítettség ellenére mindenütt vagy a megfigyelő, vagy a megfigyelés tárgya lenne folyamatos mozgásban; végül minden elmosódik, minden motívum elé egy újabb réteg úszik be, nem látszik semmi sem pontosan. Mintha minden egy Duchamp-féle üvegbe záródna be, a nézés pedig: áthatolás ezen a képzetbeli üvegen.

Forgács nem véletlenül emelte ki: „Ez a kiállítás valójában nincs. Nem létezik. A néző fejében fog létezni.” Elképzelések, megidézett álmok, töredezett formák bukkannak elő, mindenképpen indokolt lehet a néző részéről is a pszichológiai megközelítés. (Különösen érdekes ebből a szempontból a Rorschach-teszt formáinak többszöri visszatérése a kiállításon.) De nem önmagában a lélektan vagy a lélek megjeleníthetőségének problémája foglalkoztatja az alkotót, inkább a személy, illetve a személyesség határa – ha túlozni akarnék, azt mondhatnám, Forgács aurákat próbál körülrajzolni, megvilágítani, bekeretezni a tükrözés, a fényelés vagy az égetés segítségével.

Egy ilyen kiállítást nem lehet fiatalon elkészíteni. Nemcsak azért, mert különböző alkotói korszakok fotói, diaképei, videói és installációi jelennek meg egymás mellett, hanem mert a meditatív szemléletmód, az elnyújtott nézés – a merengés, a báméskodás – ilyen formában valószínűleg csak idősebben lehetséges. Feltűnnek 1974 és 1985 között készült diaképek, amelyek a

mába helyezve a test és az identitás kérdéseit egy eddig leélt életre vetítik. Hiszen minden mai módosítás olyan, mintha a jelen és a múlt egymásba úszna. (Nem hiszem, hogy véletlen lenne, amikor Forgács a tematikus egység címében nem tettet, hanem Body-t ír. Mintha a játék a szavakkal – Forgács és Duchamp egyik kedvenc foglalatossága – egymásba áramló jelentésekre is utalnának, ebben az esetben a nézőben megidézve Bódy Gábor alakját és képelméletét.)

Különös elgondolni, hogy ez Forgács Péter első igazán összegző jellegű kiállítása. Olyan tárlat, amely összefoglalja az elmúlt évtizedek témáit, képi elgondolásait és motívumait, hogy mindegyikre új szemzőből tekintsen rá. Az elmúlt húsz évben Forgács nagy kiállításában jelen voltak a mostani vezérfonalak, de mindig valamilyen történethez kapcsolva. És most mindegyikre más szemmel tekinthetünk vissza. A 2006-ban a Ludwig Múzeumban a *Dunai exodust* bemutató tárlatban másként gondolunk a vízre, a 2009-es Velencei Biennáléra készült *Col tempóban* az arcra. A legközelebb a mostani elképzelésekhez a Capa Központban 2015-ben megrendezett *Jelentés* áll, ahol egymás mellett jelent meg a képalkotás és a privát emlékezet összefüggése és a családtörténet feldolgozása. A legnagyobb különbség – ami most az egész kiállítás lényegéhez is közelebb visz –, hogy a *Jelentés*hez (és a korábbi nagy kiállításokhoz) képest a narratíva háttérbe szorul: nincs már a privátból levezethető nagy történet, a privát archívumból kiemelt képek nem jelentenek történelmi leckét. A személyes napló kerül előtérbe, a sa-

ját élethelyzetek és létértelmezések összefüggésrendszere. Ami megint azonos: Forgácsot most is a határvonalak érdeklik elsősorban, de nem a személyes és a történelmi emlékezet határvonala, hanem a személyes határa. A véletlenszerű és a sorsszerű elválasztóvonala. A jól kiszámított képalkotás – vágás, szerkesztés, választás – és a véletlen határa. A hibahatár.

De nem is az eddigi összegző kiállításokban kell keresni a mostani Forgács-tárlat előzményét; a Molnár Ani Galériában az elmúlt tíz évben bemutatott műegyüttesek eredővonala vezet el a most-ba. Visszatekintve ezekben a kiállításokban minden egyetlen téma felé tartott. És ha a vége felől visszatekintve nézzük a mostani kiállítást, akkor minden elem itt is az élet és halál közötti mezsgyéről szól – az átváltozás, az átúszás, az áramlás így értelmezhető. Így jelenik meg a víz tematikájában, az árvízhez kapcsolódó videóban, ahol a magányos fa körül a magányos ember ismétlésekre épülő halotti rituáléja bontakozik ki, a mindent magába foglaló hatalmas víz háttere előtt. (Különös eleme a kiállításnak egy tollal írt kis felirat a cím mellett: „Melis zenéje”. Szinte csak utólag veszi észre a néző, hogy a néhány éve elhunyt kiváló zeneszerző, Melis László zenéjének hangja, hol halkabban, hol hangosabban tulajdonképpen egész idő alatt betöltötte a kiállítást.)

A pocsolya témáját középpontba állító teremben a csillanások és a hosszú árnyékok uralkodnak; minden képi elem a létezés és az elmúlás felől értelmezhető. A *Pierre és Pierrot* rész szövegéből kiderül, hogy a középpontban egy közeli

barát, Pierre Vanier öngyilkossága áll. A kiállítás egyik legkülönösebb darabja egy ideges vonalakból felépülő rajz, rajta Pierre és Forgács-Pierrot, egy cilinderes és egy kalapos ember – mintha élet és halál határán (álomszerűen) találkozhatott volna egymással a 19. és a 20. század embere. A legmegrázóbb videó is ebben a teremben található: Pierre holttestének megtalálása a Dunában. A telefonnal felvett képekre nem is lehet másként tekinteni, mint egyetlen kérdéssel: mi az, ami nézhető, és mi az, ami láthatatlan?

Az utolsó, színpadszerűen berendezett térben az alkony témájára különböző időkben készült, átírt, áttemelt, egymáshoz szerkesztett videóknak az út vége látszik: az utolsó vászon-vetítóréteg mögött a tér lezárul. A kilencvenes években készített *Pre-ProSectura – D – Alkony-Tenger* című videóinstalláció mint záróelem csak halványan látszik, a jelenben átdolgozott motívumok alig kivehetők. A hangsúly a vetítórétegeken van, amelyek egyre gyengébben, majd alig észlelhetően fogják fel a képet. Mögöttük már nincs semmi, és minden csak homályosan, a vízszájáról látható.

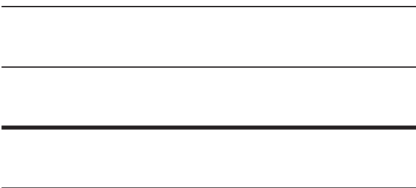
Forgács Péter: Apró megfigyelések. Kiállítás a szentendrei MűvészetMalomban. 2025. január 12-ig. Kurátor: **Iberhalt Zsuzsa.**

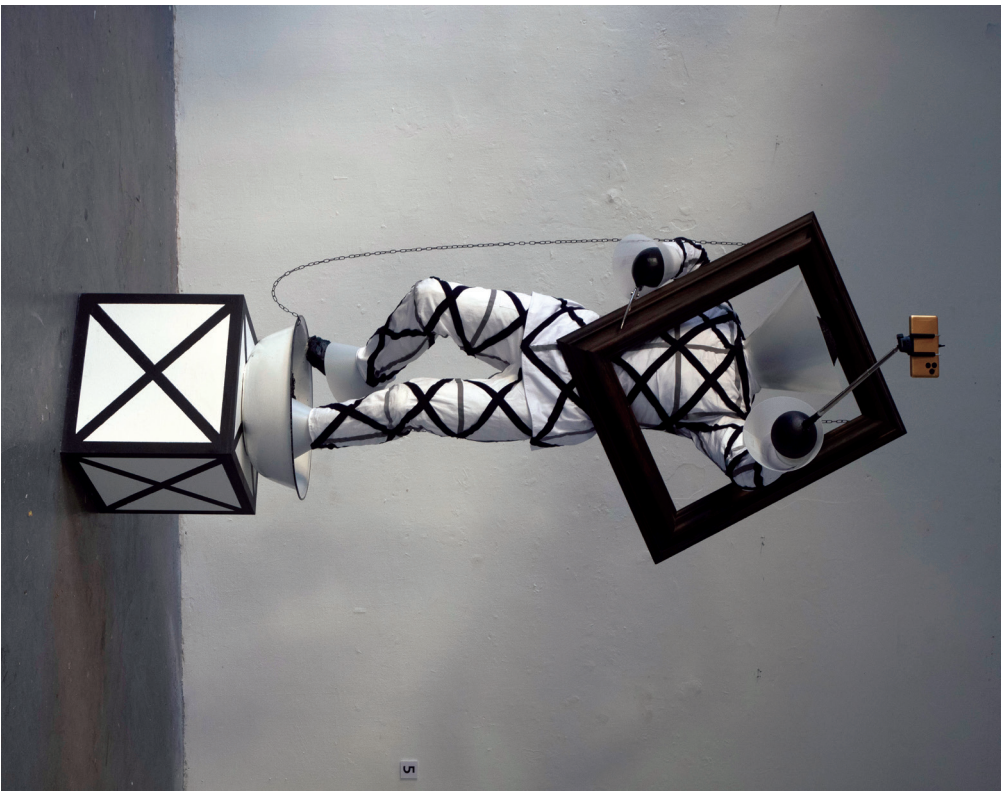

Kicsiny Balázs (1958)
Akit a saját sorsa bátorít föl
kiállításteriőr
Art Department, Budapest (2024)
fotó: Kicsiny Balázs

MOZGÓ VILÁG

1051 BP. NÁDOR U. 26.

Kicsiny Balázs (1958)

A Bolond Teremőr (szobor) (2019–2024)

életnagyságú figura, vasváz, purhabtábla, textil, fakeret,
olló, zománc lavór, fa kubus, használt mobiltelefon,
selfie-bot, kutyagallér, vegyes technika

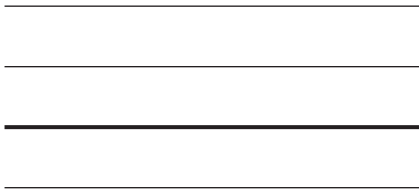
230 cm × 120 cm × 90 cm

A művész tulajdona

fotó: Kicsiny Balázs

Mozgó világ

1051 BP. NÁDOR U. 26.

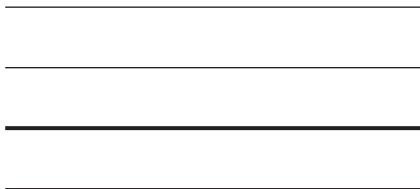
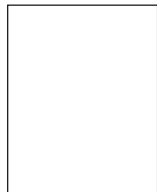

Kicsiny Balázs (1958)
Édes Otthon (2005)
életnagyságú poliészter testöntvény, szövetkabát,
öltöny, ing, nyakkendő, kesztyű, két bőrönd, bőrcipő,
vaslánc, poliészter horgony, hat darab fonott méhkas
178 cm x 480 cm x 45 cm
magántulajdon
fotó: Tihanyi-Bakos Fotóstúdió

Mozgó világ

1051 BP. NÁDOR U. 26.

Kicsiny Balázs (1958)

Winterreise (2005)

Két darab életnagyságú poliészter testöntvény,
papi reverenda, cipő, kesztyű, vívósisak, fa keresztbot,
fa síléc, trolibusz két darab elektromos rúdja,
elektromos vezeték, elektromos égők

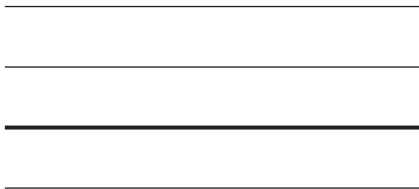
350 cm x 1500 cm x 80 cm

közgyűjtemény

fotó: Tihanyi-Bakos Fotóstúdió

Mozgó világ

1051 BP. NÁDOR U. 26.

**Kérjük, támogassa személyi jövedelemadójának 1%-ával
a Mozgó Világ folyóirat kiadását! Adószámunk: 19650414 2 41**

Mozgó-lexikon
A–Z

ACSAI ROLAND 1975-ben született Cegléden. Író, költő, műfordító. Legutóbbi könyve: *Titusz, a hős* (2022).

BENEDEK SZABOLCS 1973-ban született Budapesten. Író. Legutóbbi könyve: *Aranyalma* (2024).

CSENGERY KRISTÓF 1957-ben született Budapesten. Déry Tibor- és Szabolcsi Bence-díjas költő, zenetörténész, zenekritikus. Legutóbbi verseskötete: *Dalok könyve* (2012).

CSEPELI GYÖRGY 1946-ban született Budapesten. Szociálpszichológus, egyetemi tanár. Legutóbbi könyve: *Értékek ébresztése* (2023).

DALOS GYÖRGY 1943-ban született Budapesten. Író, történész, publicista; 1995 óta Berlinben él. Legutóbbi könyve: *Három Berlin – Barangolások a Fal körül* (2023).

GÁRDONYI LÁSZLÓ 1986-ban született Budapesten. Művészettörténész, esztéta.

GERZSENYI GABRIELLA 1977-ben született Beregszáson. 2000-től tizenhat évig az Európai Unió tisztviselőjeként dolgozott Brüsszelben, a Szentendrei szigeten él. Legutóbbi kötete: *Brüsszel után szabadon* (2021).

HARGITAI MIKLÓS 1969-ben született Budapesten. 1994-től a lap bejárásáig a Népszabadság újságírója volt, Hevesi Endre-, Bossányi Katalin-díjas. Legutóbbi könyve: *És bocsásd meg vétkeinket* (2018).

IVÁNYI GÁBOR 1951-ben született Szolnokon. Metodista lelkész, politikus, egyetemi oktató, az Óltalom Karitatív Egyesület elnöke. Legutóbbi könyve: *Imádság csendes dögvészért* (2011).

KISS JUDIT ÁGNES 1973-ban született Budapesten. Költő, író, középiskolai tanár. Legutóbbi könyve: *Egy nőalak szürke kontúrja* (2017).

KÖRIZS IMRE 1970-ben született Budapesten. Költő, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Poeta.doc. Versekről prózában* (2022).

MÉLYI JÓZSEF 1967-ben született Budapesten. Művészettörténész, a Magyar Képzőművészeti Egyetem oktatója.

MURÁNYI ZITA 1982-ben született Budapesten. Író, költő, műfordító. Legutóbbi könyve: *Freedom* (2022).

PARÁSZKA BORÓKA 1976-ban született Gyergyószentmiklóson. Bossányi Katalin-díjas publicista, író; Marosvásárhelyen él.

PETŐ IVÁN 1946-ban született Budapesten. Levéltáros, történész. 1990 és 2010 között az SZDSZ országgyűlési képviselője.

PÓCSI ORSOLYA 1973-ban született Debrecenben. Pszichológus, a Miskolci Egyetem oktatója.

RAB LÁSZLÓ 1957-ben született Pélyen. Újságíró, a megszüntetett Népszabadság főszerkesztője, lapunk olvasószerkesztője. Legutóbbi könyve: *A pokol tornácán* (2021).

RÉVÉSZ SÁNDOR 1956-ban született Budapesten. Pulitzer-emlékdíjas újságíró, a Népszabadság volt főszerkesztője, a HVG munkatársa.

Legutóbbi könyve: *Húzzuk a keresztünk* (2022).

SOMOGYI ZOLTÁN 1973-ban született Budapesten. Szociológus, üzletember. Legutóbbi könyve: *„Mit jelent kicsomagolni magam?”* (2016).

STUBER ANDREA 1960-ban született Budapesten. Színházi kritikus, újság- és naplóíró. A Spiritusonline.hu gyermek- és ifjúsági színházi portál főszerkesztője.

F. SZABÓ EMESE 1980-ban született Budapesten. Újságíró, a Magyar Narancs főszerkesztője.

TÓTH B. JUDIT 1964-ben született Budapesten. Író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Éden* (1999).

TÓTH KRISZTINA 1967-ben született Budapesten. Költő, író, műfordító, üvegművész. Legutóbbi könyve: *Ahonnán látni az eget* (2023).

VADAS JÓZSEF 1946-ban született Budapesten. Művészettörténész, egyetemi tanár. Legutóbbi könyve: *A magyar iparművészet története* (2014).

VÉGEL LÁSZLÓ 1941-ben született Szenttamáson (ma Szerbia). Kosuth-díjas író, kritikus. Legutóbbi könyve: *Peremvidéki palackposta* (2021).

A borítót Váli Dezső tervezte.

Színes melléklet: Kicsiny Balázs munkái

fonté
vitaminvizek

**Feltölt.
Frissít.
Egyensúlyba
hoz.**

CINK
**B3
vitamin**
**C
vitamin**
KOLLAGÉN

**ZÉRÓ
CUKOR ÉS
ASZPARTÁM**

fonté boost
EXOTIC VITAMINWATER
1000 mg C
VITAMIN
ZÉRÓ CUKOR ÉS ASZPARTÁM

fonté active
LEMON - LIME VITAMIN WATER
B3 VITAMIN E VITAMIN B5 VITAMIN
MANGÁNZUM CINK
ZÉRÓ CUKOR ÉS ASZPARTÁM

fonté beauty
PINKOY PEAR VITAMIN WATER
3000 mg KOLLAGÉN
FALCORNINUM
C-VITAMIN CINK SZELÉN
ZÉRÓ CUKOR ÉS ASZPARTÁM